فاریابده‌سیاسی‌اینتیلیش‌لرتاریخی

تحقیق‌وتألیف: محمدکاظم‌امینی

۱۳۹۹

(بیرینچی‌جلد)

بسم الله‌الرحمن‌الرحیم

کتاب بیلگی‌لری:

اثرآتی: فاریابده‌سیاسی‌اینتیلیش‌لرتاریخی

تحقیق‌وتألیف: محمدکاظم‌امینی

حروفچینلیک: توران بیک

مقوادیزاینی: شریف الله «صاعد»

نشرقیلووچی: میمنه‌مستقل‌جریده‌سی(۱۲).

باسیم‌یری: دوستان‌باسمه‌خانه‌سی‌بلخ–مزارشریف.

باسیم‌یلی: ۱۳۹۹ (میلادی۲۰۲۰‌ییل) سیچقان‌ییل.

بواثرحرمتلی دیپلوم انجنیرنجیب الله پیمان مالیه وی یاردمی بیلن چاپ اِیتیلگن.

منتدارچیلیک!

قـــــدرلی‌فرهنگسیورشخصـــــیتیمیز،حرمتلی دیپلوم‌انجنیرنجیب الله پیمان دن‌اوشـبواثرنی اؤزمالیه‌وی‌یاردمی بـیلن چـاپ اِبـتگن لـری اوچـون کَتـه ممنونیـت بیلـدیریش یانیـده، اولرگه تپنگری درگاهیـدن اؤلکـن مؤفقیـت لرطلب قیله من.

اثرمؤلفی

مندرجه لر

سرلوحه **بېتلر**

باش سۆز ۷
بیرینچی قسم ۱۰
انگلیس استعمارچیلرگه قرشی اَوغانستان تورکلری نینگ کوره شلری ۱۰
اَوغانستانده گی‌تورکلراره‌سیده اېرکینلیک تیلاووچی‌روحیه سی ۱۶
مشروطیت‌جنبشی‌واَوغانستان‌تورکلری ۲۱
میراحمد قُلیخان راجي ۲۴
رحمتلی قاضی بابامراد اندخویی ۲۷
پروفیسورغلام محمد نینگ‌اجتماعی‌حیاتی ۳۱
پروفیسور غلام محمد نینگ سیاسی‌کوره شلری ۳۲
استاد محمدکریم نزیهی جلوه ۳۸
نزیهی، سیاستچی‌وبویوک ملی‌کوره‌شچی‌صفتیده ۴۱
استادابوالخیر خیري ۴۴
استاد ابوالخیر خیری نینگ سیاسی فعالیتلری ۴۵
ابوالخیر خیری نینگ عایله وی حیاتی وفرزندلری ۴۸
نظرمحمد نوا ۴۹
شهیدمولوی علاوالدین ۵۱
شهادت واقعه سی ۵۲
محمد یونس سرخابي (یونس اۆزبېک) ۵۴
یونس اۆزبېک وطلبه لر اۆیوشمه سی ۵۶
اېرگش اۆچقون (محمدرفیق فطرتی) ۶۰
اېرگش اۆچقون نینگ ادبي میراثی ۶۴

استبدادی دَورلرده گی‌سیاسی‌کوره‌ش ۶۷
یولدوز، اؤزبیک تیلیده اپلک نشریه ۶۸
شخصی وعایله وی حیات ۶۸
قیمتلی نادرکتابخانه صاحبی ۶۹
اؤچقون حیاتی نینگ سؤنگگی‌بیللری ۷۰
اوچقون نینگ ادبی میراثی ۷۰
حاجی روزیقل کاروانباشی ۷۴
حاجی محمدامین تؤغاچی ۷۷
حاکم محمد امین قیصاري ۷۹
عایله وي حیات وفرزندلري ۸۲
محمد عظیم بیک قیصاري ۸۳
نذیرقُلخان میمنه‌گی ۸۶
ظهیرالدین‌فاریابی‌سهامی‌شرکتی‌گه‌آلماشگن« نهضت دیموکراتیک‌خراسان»حزبی ... ۹۱
ملا محمد الله قریه دار ۹۳
عبدالرووف میمنه گی ۹۶
تورپاختولیک حاجی غلام حیدر ۹۸
منشی عبدالقادرچؤغتایی ۹۹
خانیم مریم سرخابی ۱۰۱
اَوغانستانده اپلک مکتب نینگ قوریلیشی ۱۰۲
خانیم مملکت بانو ۱۰۵
الحاج خلیفه صوفی نظرمحمد ۱۰۸
حاجی ملارسول حقیده ۱۰۸
مدنی- سیاسی حیات ۱۰۹

عایله وی حیات ۱۱۱
سیدحیدرقریشی ۱۱۲
سیاسی- ملی کوره‌ش‌لر ۱۱۳
«غارتگران»گه‌آلماشگن«دولت‌کپتان» اپپاسی ۱۱۶
وکیل‌میرزاتۆره‌قلخان‌کوهی ۱۱۸
نورالله خان قرایی ۱۲۱
فاریابگه قره شلی اوتلاق لرواونینگ فاجعه لی تقدیری ۱۲۱
فاجعه لی تقدیر ۱۲۳
رولرباسقینی و مقاومت پیللری ۱۲۴
میرزا بدلمرادخان رسا ۱۲۷
الحاج محمدصالح پیمان ۱۲۹
حاجی پیغمبرقل تۆغاچی ۱۳۱
حاجی غلام حیدر امینی ۱۳۴
فایده‌له‌نیلگن منبعلر ۱۳۶

باش سؤز

قـؤلینگیزده‌گـی«فاریابـده‌سیاسـی اپنتیلـیش لرتـاریخی»نـاملی تحقیقـی-قیدیرووا‌ثر،سـؤنگگی ۷-۸ یېـل‌اره سـیده‌اؤزلوکسیزشـکلده قیلیـنگن‌تحقیقـی‌اثرلـریم-قطاریـده‌کیـره دی. اوشـبواثرنی‌کمپیـوتری‌نسـخه‌سـی،اؤزاق یېللـردن‌بویـان اوکمپیوتردن،بونگـه وبونـدن اونگـه اؤتیب،حتاکـه نېچـه‌مرتـه‌کتـه قسـملری‌یؤقـه‌لیـب کېتگنی‌همده‌اېسته‌گن وقتده چـاپ‌قیلالمـه‌گنیم‌باعـث نشـرایتیلـیش‌آقیمـی‌چؤزیلیـب-قالدی،یؤقسـه اونینـگ‌ایکینچـی جلـدینی تـألیف‌قیلردیم.بوهمـه‌گـه عیبدارالبتـه-اؤزیمیزنینـگ بـؤش‌چونتـه گیمیز؛یؤقسـه‌مـادی امکانیـت بؤلگنـده،اولگی یېللـرده‌ترقـه تیشیم حتمی اېدی.

قالـه‌بېرسـه‌اوشبودهشـتلی‌دَورده‌البتـه‌بیزنینـگ‌اثریمیزنـی‌نېگـه‌چـاپ‌قیلمـه-بسـن‌دیـب‌هـیچ‌بیرکېمسـه‌نینـگ عیبـدارچیقریش گـه‌حقلـی‌اېمسـمیز؟!چونکه‌اؤتگـن‌و-بوگونگی‌اؤلکه واجتمـاعی تؤرموشـیمیزده‌هـیچ‌قچـان حقیقـت اؤزاصـل قـدروقیمتی‌نـی تاپمه‌گن،اینیقسـه‌اسـتبدادی‌سیاسـتلرطفیلی‌ملـی‌آنگـی‌اؤسـمه‌گـن‌مـدنی‌جهتـدن‌قشـاق-وکمبغل‌اېـل-لـرآره‌سـیده.قرابختلیکـدن‌هربیرتحقیقـی‌وتخلیقـی‌اثرنـی‌یازمسـدن‌آلـدین-مېنگـه‌اونینـگ‌چـاپ بؤلیـب‌ترقـه‌لیشـی‌معماتؤغـدیره‌دی‌شـوباعث‌هـم‌اؤنلـه‌ب اثرلربیـرین-کېتـین‌چـاپ‌بـؤلیش‌عرفـه سـینی‌کؤتیـب‌تـؤرگن.اوشـبواثرنینگ‌یـازیلیش-ضـرورتی‌البتـه‌اؤلکـه-میـزده‌دوام‌تاپیـب‌تـؤرگن‌قینغیراقتصـادی-سیاسـی وضـعیت. هرکـون‌اؤتیشـی‌بـیلن‌اېـل-یورتیمیزنیاېلگریـدن‌کـوره-منـتظم روشـنی‌اؤزیگـه آلگـن ارتجاعی‌قراسیاستلرقربانی‌بؤلیـب‌کېلماقـده‌لـر.افسوسـلربیلن‌انـه‌شـواسـتعماری-قبیلـوی سیاسـتلرطفیلی‌اؤلکـه بؤیېچـه‌اسـتقامت قیلـووچی‌تـورک-اؤزبېـک اهـالی‌شـوگونگه قـدرهمانامحکومیت‌ومملـوک‌لیکـده‌حیـات‌کېچیریـب‌کېلماقـده‌لر.امیرعبـدالرحمن-دَوریـدن باشـله‌ب،سـردارمحمدداوودحاکمیت یېللریگـه قدراوشـبومملوکلیک اگـرده-حـاکم قبیلـه عملـدارلری‌واسـطه‌سـیده عملگـه آشـیریلیب‌کېلسـه-ده،سـؤنگگی ۲۰-

۳۰یېل اره‌سیده،حاکم قبیله وسیاستلرمنفعتلریگه‌خذمت‌قیلووچی‌ساتقینچی‌کېمسه وگروه‌لرواسطه سیده‌عملی‌بۆلیب‌کېلماقده.اینیقسه اوشبواستبدادی سیاستلرساخته دموکراسی دوری(۱۳۸۱-۱۳۹۹)ده اۆتەاستخباراتی ومنتظم‌شکلنی‌اۆزیگه آلگن.شوباعث هم اوروش خریطه سینی جنوبدن شمالگه تاشیلیشی، خوفسیزلیک معمالرینی کون-سایین‌کوچه‌ییب باریشی، طالبان وداعش‌همده اۆنله‌ب تروریست گروه وباندلرنینگ تشکیل‌ایتیلیشی،قشاقلیک،ایش سیزلیک،بنگوارماده‌لرنینگ‌قاچاق وترانزیتی یوقاری درجه ده‌کۆتریلیشی،قاله بېرسه اونگه چلینیش‌همه دن کۆپراق‌اۆزبېک اهالینی کته ضربه بېریب تۆرگن.شونده ی بیرفلاکتلی احوالده قطارشمال وشمالشرقی ولایتلرده،توبن سیاستلرطفیلی مکتب واوقوموسسه لرینی اېشیکلری بیرکیتلیب،طالبان‌وداعش تربیه لاووچی مرکزلرگه اېله نیب قالگن.معلوم‌که بوآېنچلی بیروضعیت اۆزیدن-اۆزی یۆزه‌گه کېلمه‌ی،بلکه منتظم روشده‌سۆنگگی ایکی-اوچ عصرمابینیده-عملگه آشیریلیب کېلگن ارتجاعی-استبدادی سیاستلردوامی دیر.

مېن اوشبواثرآرقه‌لی‌کېله‌سی‌یېگیت نسلیمیزگه،مقطعی واستخباراتی قراسیاستلر تۆب-ماهیتی نی‌توشینیب‌اوشبواثرترکیبیده اۆرنشگن دَیل‌وکوره-شچی انسانلراېزیدن باریب،اۆزملی-تاریخی هویتلرینی اۆنوتمسلیک‌حالتده-اوشبواۆلکه‌ده‌عدالت وملی برابرلیک وتېنگلیک تامینله نیشی اوچون صداقت-بیلن‌کوره‌ش‌آلیب باریش لرینی طلب قیله من. اوشبواثرترکیبده سیغدیریلگن-کېمسه لرالبته که برچه سی جاننی‌حققه تاپشیریب؛باقی عالمگه سفرقیلیب،شوکبی‌اثرترکیبیده‌کیریتیلمه‌ی قالگن ملی وکورشچی انسانلرسانی‌هم آزاېمس.شواوچون هم،اوشبوکتاب ترکیبیده کیرمه گن ملی‌شخصیتلریمیرنینگ کېله سی جلدلرگه،سیغدیریلیشی نظرده تۆتیلگن.

موجوداثرترکیبیده شامل شخصیتلرنینگ بعضی بیرار-ایکیرارلریدن اؤزگه،کته قسمی‌حقیده حتاکه اولکه مطبوعاتیده هم هیچ قنده ی‌بیرمعلومات-قیدایتیلمه‌گن‌واپلک‌باراوشبواثرترکیبیده‌معلومات بیریله‌دی.اوشبومعلوماتلرساحوی وشخصی‌اپزله‌نیشلراساسیده تؤپله‌نیب،تیارلنگن.اوشبواثرگه تپگیشلی تحقیق،تالیف،حروفچینلیک وباشقه اپشلری‌بوتونله‌ی اؤزقؤلیمگه بجریلگنی اوچون،البته خطاوعیب دن بوش‌اپمس،شواوچون هم اؤتگن برچه کمچیلیک وعیبلرنی کپچیریش لرینگیزنی طلب قیله من.

اداغده قدرلی دوستیم استادتاشقین بهایی دن اوشبواثرنی کوریب توزه تووچی فکربیرگنلری اوچون منتدارچیلیک بیلدیره من.

محمدکاظم امینی-میمنه

۱۳۹۹-۴-۱۵

بیرینچی قسم

انگلیس استعمارچیلرگه قرشی اَوغانستان‌تورکلری نینگ کوره شلری

اَوغانستانده گی‌تورکلر،اینیقسه اؤزبیکلراوشبواؤلکه ده اوزاق عصرلردن-بویان‌حیات کیچیریب کوپ سانلی‌خلقلردن‌بیری‌بؤلگنلر؛ اوغانستان دیگن اؤلکه نینگ، عالم سیاسی خریطه سیده‌تاپیلگنیدن‌بویان،اوشبومملکتده‌معلوم‌وایشانرلی-بیراحصاییه‌قؤلگه بؤلمگنلیگی‌باعث، شونینگدیک‌جهان استعماری کوچلری منفعتلری‌نینگ‌تامینلاوچی‌فقط‌گینه‌بیرقوم وقبیله؛۲-۳عصردن بویان‌حاکمیتده بؤلگنلیگی،همده بیرخیل‌ساخته‌اشدی‌قومی ناسیونالیستی‌حرکتلر طفیلی،رسمی-ودولتی‌حجتلرده‌بیرملیت‌اوستون‌وحاکم‌وباشقه‌اتنیکی‌تشکیللرایسه محکوملیک-درجه سیده‌قؤبیلیب،کم سیتیلیب‌کیلماقده.

سؤنگگی‌ایکی- اوچ‌عصرمابینیده،اوشبو خلقلر سیاسی‌حاکمیتدن-چیتلنتیریلیب،محکومیتده‌سقله نیشی طفیلی بوتون اجتماعی ومدنی‌حقلریدن-محروم اِیتیلیب‌حتی که۱۳۵۷(میلادی۱۹۷۸)ییلدن‌آلدین‌بوخلق دولت رسمی اداره لریده اؤز آنه تیللریده سؤزلش‌همده اؤقیش-یازیش‌طبیعی‌حقیدن‌محروم-اِیتیلگن ایدی.حاضرهم اوغانستانده حیات کیچیریب‌توریب‌اَوغان‌بؤلمه‌گن‌اهالی-،مدنی‌وسیاسی‌نقطه‌نظردن هیچ قچان تینگ‌حقوقگه ایگه‌بؤلمسدن‌یات‌کؤزی‌بیلن اولرگه‌قره‌له‌دی،انه شو باعث‌هم‌رسمی‌ودولتی تشکیلاتلرهمده‌وزارتخانه‌لرواؤلکه-سطحیده گی اقتصادی وتولیدی،همده تعلیمی وتحصیلی یؤکسک‌موسسه لرده ، اولرجوده هم آز،ایشگه‌آلینیب،سیاسی حاکمیت‌آنه‌یاساده‌اولرنینگ‌تیل وادبیاتینی-یؤکسلتیریش گه‌وعده‌تاپشیرگن‌بؤلسه‌هم،بووعده‌حقیقی‌صورتده عملگه آشمسدن،قاغازلربیتیده قالگن.

اؤرته‌اسیاکینگ‌قلمروی، کیچیک‌خانلیکلرگه‌بولینیب،هربیرشهرومنطقه،مستقل-صورتده مستقل‌بیرامیروخان‌واسطه‌سیده‌اداره‌قیلینیب،اوشبوامیروامیرزاده‌لرهر-بیری‌اؤزملکینی کینگه‌یتیریش نیتیده بیر- بیرینی اوستیگه باسقین قیلیب اوز ارا دهشتلی اوروشلرده مشغول بولیشلری،تشقی‌استعماری کوچلرنینگ‌بوساحه‌گه-کیلیب‌حاکمیت‌قیلشیگه‌قؤلەی‌زمینه‌بره تدی.شویؤسوندەشرقدن‌روسلروغرب-تماندن‌ایسه‌انگلیس‌لرتورکی‌خلقلرحاکمیتینی آغدیریش‌مقصدیده‌کیریب-کیلدیلر.انگلیس‌استعمارچیلری‌آسیاده‌نظامی‌باسقین‌باشلمسدن اولا،اوروپاده-«عثمانلی‌اسلام‌امپراتورلیگی»نی‌ضعیفلشتیریب،منتظم‌روشدەیؤلگه‌تشلنگن-اوروشلردن‌کیین اونینگ قلمروینی پرچه لب آلگن اپدیلر.

هندوستانده‌گی‌بابریلرامپراتورلیگی،انگلیسلرحمایه‌سیده،-«ماراهاتا»لرقؤزغالانی‌واسطه سیده‌ضعیفلشیب،اورنگزیب‌شاه‌اؤلیمیدن‌کیین بوتو-نله‌ی‌پرچه‌لنیب‌کیتیشی‌بیلن‌بیرگه؛ روسلر۱۸۳۹نچی‌ییلدن‌باشله‌ب(۲۰)عصرگچه-غربی‌تورکستانده‌حربی‌باسقین‌باشله‌دیلر،نتیجه‌ده‌شمسی۱۲۴۴نچی‌ییل(-میلادی۱۸۶۵)اوییرلرنی‌باسیب‌آلیب«تورکستان‌ایالتی-تورکستان‌مختاریتی»دیب-اتەدیلر.شونینگدیک‌تزاری‌روسلرتورکستان‌منطقەسی‌اختیارینی‌بوتونلەی‌قؤلگه-آلیش‌نیتیده‌حربی‌فعالیت‌باشله‌دیلر،نتیجه‌ده‌شمسی۱۲۵۱ییل(میلادی۱۸۷۲ییل)-روسلرغربی‌تورکستان‌نی‌بوتونلەی‌قؤلگه‌کیرتیب،بخاراسؤنگگی‌امیری‌نینگ-اؤزلریگه‌قره‌م‌قیلدیلر.شونینگدیک‌شمسی۱۲۵۲نچی‌ییل(میلادی۱۸۷۳ییل)خیوه-،سؤنگره‌خوقندباسیلیب‌آلیندی،نتیجه‌ده۱۲۵۸نچی‌ییل(میلادی۱۸۷۹ییل)غربی-تورکستان‌روسلرقؤلیگه‌توشیب‌کیین‌اوشبومنطقه«روسی تورکستان»دیب اَتەلدی .

انه‌شوواقعه‌لراورتەآسیاده‌یوزبره‌رکن،منطقەتاریخیده‌سؤنگرهامیرعبدالرحمن‌نامی-بیلن تانیلگن‌مستبددیکتاتورکیمسه،کابل‌حکومتی‌تاج‌وتختیگه‌اپریشیش‌مقصدیده-شرقی تورکستانده استقامت قیلراپدی . شوپیتلرده‌چارروسیه(روسیه‌فدراتیف-

امپراتورلیگی)انگلیسلرمصلحتی‌بیلن،اؤرته آسیاکیچیک خانلیکلری اره سیده اپریم اختلافلرتشله‌ش بیلن‌اولرنینگ اَره‌دن‌کؤتریب‌تشله‌دی،نتیجه‌ده‌اوشبوکیچیک-خانلیکلرروسلرمستملکه‌سیگه‌ایله‌نیب،سؤنگره‌روسلربوساحه‌ده‌اؤزحاکمیتلری نینگ ابدی‌لشتیریش مقصدیده،نسل‌لرنینگ‌روس لشتیریش‌سیاستی اساسیده،روسلرنی اؤرته اسیاگه تاشیماقله باشله دیلر.عبدالرحمن،انه‌شوخطرناک‌وقلتیس‌سیاستنی-،روسلردن‌اؤرگه‌نیب،انگلیسلرواسطه‌سیده‌قدرتگه اپریشگندن سونگ، اوشبو استبدادی سیاست نی غیر اَوغان(پشتون) منطقه لرده، اوته وحشت ودهشت بیلن عملگه اشیردی. «آوانس‌ماسینیان»اؤزی‌نینگ«هندوستانده‌قؤزغالان»-ناملی‌اثریده،امیرعبدالرحمن شخصیتی حقیده قوییده گی‌سطرلرنی یازه دی:

«عبدالرحمن‌سوادسیزکیمسه‌بؤلیب،انگلیس‌لرنینگ‌جیره‌خواروماله‌یی-ابدی،اوانگلیس‌لر حمایه سی بیلن،اَوغانستان اولوسیگه نسبتاً اینگ- قتتیق جنایت لرگه قؤل اؤرگن. او، اؤزی نینگ(۲۱)ییل‌حاکمیتی‌دوریده اولوسنی‌خیل-خیل اؤلدیردی،قتیق‌قییناق‌وشکنجه لرآستیده آلیب‌سیاهچال‌لرگه تشله‌دی،یوزلب ومینگلب غیر پشتون اهالینی سؤرگون قیلیب ،دهشتلی طرزده-اؤلدیریب،اولرنینگ مال‌وملکینی کیلگیندی‌اَوغانلرگه‌بیردی،اونینگ‌ظلم-واستبدادیدن‌اویبرلرنینگ‌تاش‌وتؤپراقی‌هم‌امان‌قالمه‌ی؛حتاکه‌تاریخی،مذهبی-ومدنی‌یادگارلیکلرهم قصدی روشده بوزیلیب،تشلندی».[1]

لیکن‌مینگ‌افسوسلربؤلسین کیم‌اونینگ‌انه‌شواستبدادی،انسانیت-واسلامیتگه‌قرشی قیلمیشلری،استادعبدالحی‌حبیبی‌تمانیدن«افغانستانده‌ملی بیرلیک‌تأمینلش»همده«مرکز ی حاکمیت‌نینگ‌مستقرقیلنیشی»دیب‌اؤرغولنگن.-استادحبیبی‌جنابلری‌نینگ‌مقصدی‌البته بوخایین‌ومستبدامیرتمانیدن‌اؤزبیک،-

[1] حماسه دولت کپتان/۶۴بیت.

تاجیک‌وهزاره‌لرقتل‌عام‌ایتیلیب،اولرقطع‌نسل‌بولیب، اؤرنیده« پشتونوالی» حاکمیتی نی اؤرنه تیش بولسه‌کیره‌ک(؟!)

هرحالده،امیرعبدالرحمن‌انگلیسلرمصلحتی‌بیلن‌افغانستان‌ساحه‌سیده‌موجودمستقل-ونامستقل خانلیکلرجمله‌دن،جنوبی‌تورکستان،هزاره‌جات‌وهراتده مرکزلشگن خانلیکلرگه باسقین قیلیب اولرنینگ اؤزیگه تابع قیلیشگه اورینه دی.اوابلک‌بار-تورکلر نینگ قدیمی مرکزلریدن بؤلگن بلخ‌خانلیگی‌اوستیده‌حربی‌باسقین‌قیلیب،-اونی‌قؤلگه‌کیریتیب،اؤزقلمرویگه‌قؤشه‌دی.کیین میمنه‌سؤنگگی‌مستقل‌امیری،-امیردلاورخان‌گه(شمسی۱۲۶۳-۱۲۵۸میلادی۱۸۷۹-۱۸۸۴ بیللر)قرشی‌هجوم-باشلب نیچه قتله قانلی اوروش لربیلن آلالمسدن،مکر وحیله بیلن پینگه دی.[۲]

مستبد امیر،عبدالرحمن، میمنه نینگ ایگللەگچ،اوشبوسیاستنی اویپرده هم‌عملگه آشیریب ،میمنه نینگ تاریخی جغرافیه سیده اؤزگریشلرکیریته-دی.امیرعبدالرحمن‌تاج‌وتختنی قؤلگه کبلتیریب پادشاه بؤلگنیدن اؤله راق۱۲۵۹- ۱۲۸۰(میلادی۱۸۸۰-۱۹۰۱ بیللر) بوتون کوچ وقدرتی‌بیلن-انگلیسلرگه‌قرشی‌استقلال اؤروشلریده قتنشگن مجاهدلرباشلیغلری‌نینگ قماققه سالیب،بینچیب‌وسورگون‌قیلیشگه باشله‌دی،شوباعث‌هم‌او،اولکه‌ده‌ابرکینلیک تیلاوچی‌ملی‌کوره‌شچیلرصفیده‌قتتیق‌ضربه‌بیردی.شوباعث‌هم‌انگلیس‌دولتی‌اوندن قتتیق سیاسی، نظامی ومالیوی‌حمایه وآرقه داشلیک قیلر ابدی.

امیرعبدالرحمن‌حاکمیتی دوریده یؤلگه تشله نیب انگلیسلر نینگ کتته تشویشی گه سبب بؤلگن‌ملی‌حرکتلردن‌بیری‌هم،محلی‌امیر ،دلاورخان باشلچیلیگده میمنه مردمی همده نایب سالار داودشاه‌خان رهبرلیگیده هرات

[۲] تاریخ میمنه ص چاپ اول۵۸

قۏشینی نینگ قۏزغالانی اېدی. محمدحلیم یارقین اۏزی‌نینگ«برگهایی‌از تاریخ اۏزبېکان افغانستان» اثریده اوشبو واقعه نی قوییده گیچه شرح بېره دی:

« اوشبوحرکت، امیرعبدالرحمن وانگلیسلر اوچون،بوسببدن که‌اونینگ باشیده انگلیسلر نینگ اساسی‌مخالفی‌بۏلگن‌سردارمحمدایوب‌خان که اوشه وقتلرده ایرانده استقامت قیلر ایردی،انه شو قوزغالان نی‌رهبرلیک‌قیلیش-اوچون،میمنه گه چقیریلگن اېدی.انگلیسلروضعیت قلتیس لیگینی‌انگلب-،تیزلیکده‌سردارمحمدایوب خان نینگ ایراندن، هرات ومیمنه قوزغالانچیلریگه باریب تقیلیش آلدینی آلیش اوچون فعالیت باشله دیلر.میمنه وهرات قۏزغالانچیلری پیغامی بېتگچ؛سردارمحمدایوب‌خان‌بشیرین‌شکلده،تهراندن-،خراسان(مشهد)تامان‌جونه‌ب،اوبېردن«خواف»ناحیتیده‌بېتیب کېلدی.لیکن‌انچه-کېچیککن‌اېدی،چونکه‌انگلیسلر تدبیریگه کوره،بغاوتچی‌قۏشین‌نینگ بیرقسمی،دولتدن حمایه قیلیش نیتیده،داوودشاه خاندن یوزاوگیریب،اونگه قرشی‌تورگن ایدیلر.شو قلتیس‌حالتده‌ایران‌وافغانستان‌چیگره‌سی اَره سیده بېتب-کېلگن‌سردارمحمدایوب‌خان،انگلیس‌دولتی‌مصلحتیگه کوره،ایران‌حکومتی‌تمانیدن اوشله نیب،قماقفه تشلندی،سۏنگره تیزلیکده انگلیس دولتی گه تاپشیریلدی.

داوودشاه‌خان‌هم‌هراتده‌اوشله‌نیب،کابلگه جونه تیلدی ،سۏنگره اۏزی نینگ ایکی اورتاغی بیلن بیرگه،امیریرلیغی‌گه‌اساساً‌کابلده« تاش کومدی» مجازاتیگه-محکوم‌قیلیندی. دلاورخان ومیمنه اهالیسی هم،بلخدن‌جونه تیلگن‌قوشین-واسطه‌سیده‌حمایه‌سیز قالگنی اوچون ،تسلیم بۏلیشیدن اۏزگه چاره تاپالمه‌دی-».[3]اوشبو واقعه حقیده تاریخ میمنه اثری‌نینگ‌مولفی قوییده گیچه معلومات قید

[3] اوشه اثر/ ص۱۱۷.

قیلـه دی: «میمنـه وکابـل اره سـیده قرشـیلیکلریۆزبېریب تـورگن پیتـده، تورکسـتان وپنجده چیگره لریده هم بیر خیل قېینچیلیکلرتاپیله دی.

شـوکبی‌هـرات نینـگ «غوریـان»مسـأله سـی هـم اوج آلیـب ،حکومـت مراقینـی اۆزیگـه‌تارتـه‌دی.امیـردلاورخـان‌وضـعیت قلتـیس‌لیگینـی پَیقـه‌ب،حکومـت قۆشینی میمنه تمـان کـېلمس لیگیگـه ایشـانیب« قلعـۀ ولـی »ومرغـاب منطقـه سـی سالیقی (مالیه)نی آلیشـگه اِینتیلـه دی،لـیکن جرنیـل‌غـوث الـدین اونینـگ‌بـو اېشـیگه مـانع بـۆلی اونگـه:«بـومنطقـه شـوزمانگچه بـی اېگـه‌اېـدی،سـېن ایـاغینگنی اوز گلیمینگدن یوقاری قۆیـه سَـن دېـب،عیبلیـدی. معلـوم بولیشـیچه دلاورخـان، سـردار ایوب خان‌نی،عبدالرحمن خانگه نسبتاً اۆستون قۆیر اېدی.

شووقتلرده سـردار محمـد ایـوب خـان، سپهسـالار حسـین علیخـان،جرنیـل-پرویـزشـاه‌خان،خوشـدل‌خـان‌لوینـاب،سـردار محمـدهاشم،قاضـی عبدالسـلام خـان-،عبـدالله ناصـری ،احمـدعلیخـان اوچ یـۆز آتلیـغ بـیلن بیرگـه‌لیکـده ،تهرانـدن میمنـه تمان جونـه یدیلر،بوواقعـه نـی حـاجی محمـود دیگـن کېشـی، کابلگـه خبـرېېـره دی، بـوخبرنی اېشـیتگچ امیـرعبـدالرحمن تیزلیکـده هـرات والـی سـیگه چېگـره لرنینـگ خوفسـیزلیگینی‌تأمینلـب اویېرلرنینـگ قتتیـق نظـارت آسـتیده آلیـب، سـردار محمـد ایوب نینـگ میمنـه تمـان کېتـیش یـۆلینی بیـرکیتیش گـه فرمـان بېـره دی،شـوکبی او،هـرات والـی سـیگه‌چېگـره‌پسـتی‌ارتباطـاتی نینـگ،سـردار عبـدالله‌جـان‌تیمـوری واسـطه سـیده کـۆزه تیـب ،احـوالینی‌تیزلیکـده مرکزگـه ېباریشـگه بۆېریـق بېـره دی.سـردار محمـد ایـوب قمـری۱۳۰۱یېـل‌نینـگ ربیـع‌الاول‌آیـی(۱۰)ده(شمسـی هجری۱۲۶۳میلادی۱۸۸۴یېل)مشهدگه ېیتیب باره دی.

واقعـه دن‌خبـر تـاپگن مشـهد والیسی،سـردار ایـوب‌خـان واونینـگ آتلیـغ لرینـی اۆرینلریـدن‌قیمیرلمـه‌ی،شـوییـرده قالیشـلرینی‌مصـلحت بېـره‌دی.شـووقتده میـــرزا یوســـف ومیـــرزاعباســـلرگه،خوشـــدل‌خـــان‌لوینـاب،حســـین‌علیخـــان

سپهسالاروپرویزشاه‌خان بیلن کینگاشیب،اولرنینگ سردارمحمدایوب یانیدن اؤزاقلشتیریش تکلیف اِیتیله دی.لیکن اولرقنده‌ی دیربوایشگه‌موفق بؤلمبدیلر.سردارمحمدایوب‌خان‌واونینگ‌آتلیغ‌لری‌مشهدده نظارت آستیده آلینگن-خبرینی ایشیتگچ،امیر دلاورخان کته قؤزغالان‌باشله‌ب میمنه اهالیسی‌نینگ-،سردارمحمدایوب‌خان‌غازی‌طرفدارلیگیده‌تشویق‌قیلیب،میمنه‌آق‌سقاللریدن،سردار ایوب‌خان‌گه نسبتأوفادارقالیشلریگه‌تعهدآله‌دی.

شو واقعه‌لرصادربؤلیب تؤرگن‌زمانده امیرعبدالرحمن،اؤزعملدارلریدن-بیری‌بؤلگن،امیرحسین خانگه میمنه تمان جونه‌ب،اؤزی نینگ میمنه والیسی ایکنلیگینی اهالیگه‌اعلان قیلیب؛امیر دلاورخان نی اوشلب‌حکومتگه‌تاپشیریشگه فرمان بیره دی.[۴]

اَوغانستانده گی‌تورکلراره‌سیده ایرکینلیک تیلاووچی‌روحیه سی

اوغانستان‌دیب‌اته‌لمیش‌بیراؤلکه‌تاریخی‌ساخته‌منبعلرده،میلادی۱۷۴۷-عصردیب‌کؤرسه‌تیلگن‌حالده‌هم‌ناتؤغری‌بیرفکر،چونکه‌هیچ‌قچان‌احمدخان ابدالی-حکومت قیلگن‌جغرافیایی‌حدودوچیگره اونینگ حاکمیتی زمانیده اَوغانستان دیب اَته لمه گن، واوشبو حکمدارنینگ‌سرای وقشون تشکیلاتی،میلادی ۱۷- ۱۸ عصرلرزمانوی تورکی اردو قاعده – قانونیتیگه ماسله نیب توزه تیلگن-ایدی.تاریخی منبعلرنی‌اساس آلگنده،احمد خان ابدالی حکومتی بیواسطه،نادرقلیخان افشارحکومتی‌نینگ‌اَجره‌لگن‌بیرقسمی بؤلیشیدن‌آرتیق اوشه چیگره‌ده‌قوریلگن‌حاکمیت‌بؤلگن‌شواوچون‌هم‌اَیریم‌تاریخچیلر،احمدخان‌درانی-حکومتینی،خراسان چیگره‌سیده قوریلگن آلدینگی حاکمیتلر دوامی دیب حسابلیدیلر. اَوغانستان‌دیب اَته لمیش بیر مملکت، بوگونگی ایضاح وتعریف

[۴] صص۵۳-۵۴ تاریخ میمنه،چاپ دوم

بیلن میلادی۱۹- ۲۰ نچی عصرلراستعماری سیاستلراساسیده تؤقیلگن‌ساخته افسانه‌وحکایه‌لردن عبارت‌بؤلیب،اوشبوساخته‌هویت انگلیسلربؤیریغی‌بیلن مستبدامیرعبدالرحمن‌حاکمیتی زمانیده رواجله‌نیب،یؤریتیله‌باشله‌دی.

تاریخی‌منبعلراساسیده‌اوغانستان‌نینگ‌حاضرگی‌شمال‌ولایتلری‌هیچ-قچان‌اوشبوملکتنی اساسی‌قسمی‌بؤلمه‌ی،بلکه۱۷-۱۸عصرلرانگلیس-استعمارچیلرمصلحتیده‌امیردوست‌محمدهمده‌امیرعبدالرحمن‌استبدادی‌دوریده-قتتیق‌حربی‌اوریش-یوروشلرنتیجه سیده اورته آسیا،اَینیقسه بخارا امارتی دن اجَره تیلیب آلینگن.مستبد امیر،عبدالرحمن،«اولادحاجیم» سلاله‌سی‌نینگ-سونگگی‌خانی بؤلگن ،میمنه مستقل خانی ،امیردلاورخان‌گه(شمسی۱۲۶۳-۱۲۵۸یللر)،(میلادی۱۸۷۹-۱۸۸۴یللر)قرشی‌هجوم باشلب نچه قتله قانلی اوروش لربیلن آلالمسدن،مکروحیله بیلن‌یینگه دی[۵].مستبدامیر،عبدالرحمن،-میمنه‌نینگ‌ایگللەگچ،اوشبوسیاستنی‌اویبرده‌هم‌عملگه‌آشیریب ،میمنه نینگ تاریخی جغرافیاسیده اؤزگریشلرکیریته‌دی.

امیرعبدالرحمن‌تاج‌وتختنی‌قؤلگه‌کبلتیریب‌پادشاه‌بؤلگنیدن‌سؤنگ۱۲۵۹-۱۲۸۰(میلادی۱۸۸۰-۱۹۰۱یللر)بوتون‌کوچ‌وقدرتی‌بیلن‌انگلیسلرگه‌قرشی‌استقلال اوروشلریده‌قتنشگن مجاهدلرباشلیغلری‌نینگ‌قماقه‌سالیب،یینچیب‌وسؤرگون-قیلیشگه باشله دی،شوباعث‌هم‌او،اؤلکه‌ده‌اپرکینلیک‌تیلاوچی‌ملی کوره‌شچیلر-صفیده‌قتتیق‌ضربه ببردی.شونی‌اوچون‌هم‌انگلیس‌دولتی‌اوندن‌قتتیق‌سیاسی،نظامی ومالی حمایه وآرقه داشلیک قیلر ایدی.

اساساًاوغانستان‌ترکیبیده‌شمالی‌ولایتلرنینگ‌الحاقی(اینیقسه‌بلخ‌ومیمنه-مستقل‌خانلیگی)انگلیسلربؤیورغیگه‌اساسابارکزایی(محمدزایی)اَوغانلراوروغیگه-

[۵] تاریخ میمنه/ محمدکاظم امینی/ ص ۵۸

منسوب‌امیردوست محمدخان(۱۸۲۹-۱۸۳۴)وامیرعبدالرحمان‌خان(۱۸۸۰-۱۹۰۱)واسطه‌سیده‌عملگه‌آشه دی.تاریخی‌منبعلرگه‌اساساً شوعصرلرآقیمیده عالمده مسلط بۇلگن ایکی استعماری کوچ انگلیس وروس بیرلشووی نتیجه سیده تورکلرحاکمیتی نی اوروپا وآسیاده تونتیریش اوچون کتته‌سیاسی-حربی-فعالیتلریولگه‌تشلندی،اوشبواستعماری‌حرکتلرنتیجه سیده،انگلیسلرواسطه سیده-اوروپاده‌عثمانیلراسلامی‌امپراتورلیگی‌آغده‌ریلیب،هندوستانده‌حاکمیت‌سوره‌دیگن-هندوستان کوره‌گانیلری(ظهیرالدین‌محمد بابراولاده‌سی)اورنگزیب‌شاه‌وفاتی‌بیلن اۇز اداغیگه اپریشدی.انگلیسلراۇزتاریخی‌وسیاسی‌دشمنلری‌بۇلگن‌تورکلردن‌اوچ آلیش مقصدیده، تورکی سلاله‌لرنینگ‌یالغیزاوروپا وهندوستانده‌بینگیشگه قناعت قیلمه‌سدن،شرق‌بویوک استعماری‌کوچی(روسلر) یاردمیده اۇرته آسیاده تاج ونخت ایگللەش اوچونبیر- بیرلری بیلن اۇزاراقانلی اوروشلرگه‌مشغول‌بۇلیب-هربیری‌بیرشهروولایته‌مستقل‌خانلیک‌توزه‌تیب‌حاکمیت‌قیلیب تورگن‌اورته-آسیاکیچیک‌خانلیکلرینی‌اره‌دن‌کۇتریشگه‌اینتیلدیلر،انه‌شوبیرلشووی‌نتیجه‌سیده بیرینچی‌ده‌بلخ‌مستقل‌خانلیگی،سۇنگره‌بخاراومیمنه‌مستقل‌خانلیکلری‌بیرین-کیبن۱۸۹۳انگلیسلراشاره‌سیگه‌اساساًدهشتلی‌باسقینلرنتیجه‌سیده‌بیمریلیب-اَوغانستان نینگ‌شمالی‌قسمی‌صفتیده،اَوغانلرحاکمیت‌قلمرویگه‌اۇتدی.میمنه-مستقل‌خانلیگی اَوغانلرحاکمیتی قلمرویده قوشیلیشی بیلن، تورک- اۇزبیک سلاله لرنینگ حاکمیتی رسمی صورتده جنوبی تورکستانده اۇز اداغیگه پیتدی.

انه‌شودَوردن کیین‌عالم‌سیاسی‌وحربی‌میدانی‌تورک-اۇزبیکلردن‌بوش‌قالیب،اوشبو-اتنیکی گروه‌اۇرته‌آسیاواوغانستانده‌سیاسی‌جهتدن‌ضعیفله‌شیب‌کیتدیلر.

میلادی۱۹۱۷ییل‌روسیه‌ده‌بلشویکی‌انقلاب‌پیروزبۇلگن تقدیرده‌هم،ینگی کمونیست‌دولت‌اۇزی‌نینگ‌آلدینگی‌فاشیستی‌سیاستینی‌همانادوام‌اِیتدیردی.روسیه ده بلشویکی اتقلاب‌نتیجه‌سیده اۇزبیک،تورکمن،تاجیک ،قزاق، قیرغیرلردن

تشکیل تاپگن تورکستان مسلمان اهالیسی اؤزملی حاکمیتی،مذهب‌ویورتلری‌نینگ-روس‌باسقینچیلردن‌محافظه‌قیلیش‌مقصدیده‌جهادگه‌باشله‌ب،مقاومت‌گروپلری-تشکیل‌اینتیش‌بیلن‌باسقینچی‌روسلرقیزیل‌قؤشینی‌برابریده‌قهرمانلیک‌بیلن‌کوره-شدیلر،اورته‌آسیامجاهدلری‌نینگ جهادی روسلرتمانیدن‌دهشتلی طرزده-ینچیلدی،روسلراوشبوملی-اسلامی‌حرکت آلدینی آلیش مقصدیده ،تشقی مملکتلربیلن چیگره لرینی‌محکم باغلب،مجاهدلرگه آزیق- آووقت، قورال وحربی مهمات‌کیلیش آلدینی آلیش طریقیدن‌اولرگه قتتیق‌ضربه اوردیلر،شومقصد بیلن ساویت اتفاقی‌دولتی، اَوغانستانده‌حاکمیتده بؤلگن اَوغان‌امیرلری‌امان الله (۱۹۱۹-۱۹۲۹)ونادرشاه(۱۹۲۹-۱۹۳۳)بیلن سیاسی بیرلشوونتیجه سیده، افغانستان نینگ شمال وشمال شرقی‌قسملریدن حربی فعالیتلرینی‌دوام اینتدیره-یاتگن،تورکستان‌مسلمان مجاهدلری،شوکبی تورلی‌ولایتلرده،باسقینچی-روسلرظلمیدن‌پناه‌کیلتیریب؛عادی‌حیات‌باشله‌گن‌مهاجراهالی،اَوغانستان‌حکومتی-تمانیدن‌اوشله‌نیب،بیرقسمی‌قماقخانه‌لرده تشله‌نیب،بیرقسمی‌اؤلکه‌دن سؤرگون-اینتیلیب وقالگن‌قسملری‌تورلی قینچیلیک‌وتضییق‌لربیلن‌دوچ‌کیلدیلر.

روسلرتدبیری بیلن بویوک‌مجاهدووطنسیورانوربیک پاشانینگ مجاهده لری،همده(تورکستان مختاریتی)داعیه‌سینی‌اپلگری سوره‌دیگن باشقه مجاهدوکوره‌شچی‌تورکستان استقلال طلبلری نینگ مقدس جهادی،خیانتچی-نادرشاه تدبیری‌طفیلی،بویوک‌مجاهدابراهیم‌بیک لقی(شهادت یپلی۱۹۳۱) نینگ اَوغانستان چیگره‌لریدن هَیده‌ب،روسلرگه تاپشیریش بیلن اؤز فاجعه لی یکونیگه یپتدی.۲۰نچی‌عصرباشلریده‌بؤلگن رسمی‌احصاییه لرگه کوره،روسلرنینگ اوشبودهشتلی استیلاسی‌طفیلی،۵-۶میلیون‌گه یقین انسان اؤزجان وناموسینی سقله‌ش مقصدیده آنه وطنلرینی‌ترک اِیتیشگه مجبوربؤلیب،اَوغانستان وتورلی اسلامی مملکتلرگه مهاجرت قیلیشگه‌محکوم اینتیلدیلر.اسلام دنیاسی همده عالم

مقیاسیده بۇلگن برچه مملکت واولکه‌لرشونده‌ی بیردهشتلی جنایت مقابلیده،جیم تۇریب،تورکستان خلقی نینگ‌روس‌جنایتچیلری برابریده‌یالغیزقۇیدیلر.

روس تاریخچیلری اۇزلری‌نینگ‌ساخته‌تاریخلریده،اۇزدین،عقیده‌همده-وطن‌محافظتی‌اوچون‌قیلگن تورکستان مسلمان مجاهدلری نینگ‌بدنام قیلیش-مقصدیده اولرگه«باسمچ-باسمچیلر»دیب‌آت‌قۇییب،اولرنینگ دین ووطن‌یۇلیده قیلگن‌جهادلریدن عالم بۇییچه‌تیسکری‌تصویر بره‌تیب‌بېردی،شونینگ‌اوچون‌هم-روس‌وروس تاریخچیلری یازگن‌منبعلراساسیده‌گی‌تاریخلرده،اۇرته‌آسیامسلمان-مجاهدلری‌نینگ(۱۵) یېللیک مقدس جهاد؛ساویتلردولتی‌مقابلیده،اېل‌واولوس-نینگ‌نماینده‌بۇلگن‌دولتگه‌قرشی،فیودال‌واولرنینگ منفعتیگه‌وفادارگروه‌لرنینگ-عصیانی‌دیب‌عنوان‌بۇلدی.بوحقده‌حقیقی‌تاریخی‌معلومات‌سیدسلیمان‌مبشرکاسانی-نینگ‌اوچ‌جلدلیک«اورته‌آسیاسیاسی تاریخی»[۶]تورکالوگ عالم،پروفیسورزکی-ولیدی‌توغان‌نینگ«بوگونگی‌تورکستان»اثری،شونینگدیک موسی‌تورکستانی نینگ«تورکستان فاجعه سی»[۷]ناملی ایککی جلدلیک اثری‌همده شهاب الدین یسوی نینگ«تورکستان اَچیق حقیقت لری»[۸] ناملی اثرلریده آچیق اۇز افاده سینی‌تاپگن.

روس‌لرکېله‌جکلرده‌تورکلرنینگ کوچلی بیر دولت بۇلیشیدن‌خواطرلنیب اوشبو خلقلرآلدینی آلیب‌واولرنینگ‌جغرافیایی‌وفرهنگی‌بیرلیگینی اۇرته دن ایلتیش مقصدیده‌میلادی۱۹۲۴ییل‌فرهنگی‌جهتدن‌ینه‌کتته‌بیرضربه‌بېردی،اوشبوآغیر-ضربه‌اسلام‌ظهوریدن‌باشله‌ب‌اوشه عصرگچه‌بوخلقلرنینگ‌رسمی‌الفباسی‌بۇلگن، عرب‌الفباسی اۇرنیده سریلیک(کریل) الفباسینی رسمیت‌بېریب،عرب‌الفباسینی-

---

[۶] اوشبواثر۱۴۱۲ییل‌مکتبة‌دارالایمان‌واسطه‌سیده مدینه‌منوره–سعودی‌عربستان‌ده‌اۇزبېک‌تیلیده‌باسیلیب چیققن.

[۷] بو اثرهم‌سعودی‌عربستانده‌گی‌تورکستانلیکلرجمعیتی واسطه سیده ذکراېتیلگن‌ییللرآقیمیده‌اۇزبېک تیلیده باسیلیب چیققن.

[۸] اوشبواثرتورکیه نینگ استانبولیده ۳قتله.شوکبی منه شویقینلرده‌اَوغانستانده‌باسیلیب‌چیققن.

رسمیتدن‌چیقریشدن‌عبارت ایدی.روسلرنینگ،اورته آسیا ده استقامت قیلوچی-تورکی‌خلقلرگه‌قرشی‌سیاسی-تاریخی کوره شی‌ینه‌هم‌دوام‌تاپیب،تورکستان-بویوک‌ایالتی‌نینگ تورلی‌ساخته‌آتلر،جملەدن اؤزبکستان،تاجیکستان،تورکمنستان،قزاقستان‌وقیرغیزستان‌ساخته‌ناملری‌بیلن-علیحده مملکتلرگه‌اَجره‌تیب‌قؤیدیلر.

روسلراوشبو استعماری‌سیاست نی‌عملگه آشیریش بیلن،مینگ‌عصردن-آشه‌راق،بیرتیل، بیردین ومشترک تقدیرگه ایگه بؤلگن تورک اولوسی وتورکی زبان‌ایلات نینگ ابدالآبادپرچه‌له‌نیب‌بیر- بیردن بیگانه بؤلیب‌کیتیشیگه زمینه بره تدیلر.مستملکه چی‌روسلر،اوشبوخلقلرنینگ اؤزلریگه دایمی قره‌م قیلیش مقصدیده ینگی توزه لگن بیشته جمهوریتده‌روس‌اهالیسی‌نینگ‌تاشیب،اوشبو-مملکتلرنینگ قومی جهتدن پاکسازلیک قیلیشگه اورندیلر.شومقصدده،یؤزمینگلب روسی عایله لرنی‌منتظم روشده ساویت اتفاقی نینگ‌اوروپایی قسملریدن ساویتلردولتی نینگ رسمی ربجه سی اساسیده،اؤرته-آسیاگه‌تاشیش‌بیلن،بوجمهوریتلرده یبرلشتیردیلر.

مشروطیت‌جنبشی‌واَوغانستان‌تورکلری

دبمک،بیرینچی‌مشروطه‌خواهلیک‌حرکتی،امیرعبدالرحمن‌حکومتی‌نی-آخرلری،همده‌امیر حبیب الله حاکمیتی دَوریده شکللنه باشله دی.اوشبوحرکت-اساساً‌کابلده‌اؤرته‌گه‌کیلگن بؤلسه هم،لیکن‌استبدادی‌ومطلقه‌قومی‌حاکمیتگه-قرشی‌کوره‌ش،اولکه‌نینگ‌شمالی‌قسمی‌جنوبی تورکستانده‌اوّلدن موجود ایدی.-سؤنگگی ایکی‌عصرمابینیده‌اؤلکه‌سطحیده‌یولگه‌تشلنگن هربیرسیاسی‌وملی-حرکتده،جملەدن‌بیرینچی‌مشروطه‌خواهلیک‌حرکتی‌نینگ‌شکلله نیشیده،جنوبی-تورکستان‌اهالیسی،اینیقسه‌میمنه‌اهالیسی‌کتته‌حصه‌قؤشگنلر.بیرینچی مشروطیت-جنبشی‌شکلله‌نیشیده‌اؤنیملی-اورینلی‌حصه‌قوشگن‌ملابامراد،پروفیسورغلام

محمدمیمنه گی‌واحمد قلیخان‌قیزیلباش‌چنداولی وایکینچی مشروطه خواهلیک-حرکتیده محمدکریم‌نزیهی‌جلوه‌ومحصل‌لراویوشمه‌سی[۹] تشکیلاتیده محمد یونس سرخابی‌کبی‌لر هاریمس اپش وکوره ش‌قیلگنلر.

اؤزبیک‌مشروطه‌خواهلری،اینیقسه‌پروفیسور غلام‌محمدمیمنه گی،اؤلکه-نینگ باشقه مشروطه طلبلری‌بیلن بیرگه قتتیق قپیناقلر،تورمه‌عذابی وسؤرگونلرنی باشدن کپچیریب ،بیرخیللری اوشبو قؤتلوسواشده‌حتاکه‌اؤز-عزیزجانلرینی‌هم‌فداقیلگنلر.

انه‌شوملی کوره شچی‌لر قطاریده پروفیسور غلام محمد میمنه گی،باشقه‌لردن کؤره کؤپراق‌مشروطه‌طلبلیک‌جنبشی‌نینگ‌رهبرلیگیده‌کتته‌اؤلوش‌قؤشگن.اوشبو-جانفشانلیک‌وباتیرلیگی‌طفیلی‌او،مشروطه‌طلب‌لرر‌سمی‌معروضه‌سینی،جلال‌آبادگه-،امیرحبیب‌الله حضوریگه‌تاپشیره‌دی.جنوبی‌تورکستان‌قلمروی،جمله‌دن-میمنه،ابدالی‌دولتی‌نینگ‌قوریلیشیدن‌آلدین،گاهی‌بخاراهشترخانیلری،گاهی‌هم-اَوغانستان‌دولتی‌تمانیدن‌اداره‌اپتیلرابدی.خوددی‌شووقتلرده‌جنوبی‌تورکستان-اهالیسی‌ترکیبیده،اَولرهم قؤشیله باشله دی.

اوشبوینگی‌اِتنیکی‌گروه نینگ،جنوبی تورکستانده کپلیب تؤرغون بؤلیشی، حاکمیتده بؤلگن رسمی‌دولتلرنینگ‌خاص ربجه سی همده هرتمانلمه سیاسی‌حمایه سیده‌عملگه آشیریلدی .شویؤسونده کپلگندی لرگه، اوتراق اهالی بایلیگیدن یوزلب ومپنگلب جریب ایکینچیلیککه مساعد سوولیک پیرلر ،اولرنینگ رسمی حجتلروباشقه امتیازلزبیلن بپریلدی .شونینگدپک دولت‌نینگ-خاص‌اهتمام‌وحمایه‌سی‌آستیده‌اَیریم‌تورکی‌یادری‌آت لرینی آلماشتیریب،اولرنینگ پشتونلشتیریش، ینگی ساخته آتلرقؤییش‌اوشبو اهالی یشه یدیگن منطقه لرده،

[۹] اتحادیه محصلان‌دپمک‌دیر.

اؤتراق اهالی نینگ‌اپسکی‌عرف‌وعادت‌وعنعنه‌لری‌نینگ‌قته‌غان‌ایتیلیشی‌همده‌بو-خلق‌لرنینگ‌تاریخی- مدنی‌یاردگالیکلرینی‌نابودایتیلیشی‌سؤنگگی‌بریم‌عصر-ایچیده،اینیقسه‌وزیرمحمدگل‌مومند ناملی‌متعصب‌ومستبدانسان‌تمانیدن‌بلخ،-فاریاب‌وسمنگان،سرپل‌وجوزجان‌همده،قطارشمالشرقی‌ولایتلرده‌انه‌شوقرا-سیاستلردن‌بیری‌حسابلنه دی.

شو وقتلرده‌جنوبی‌تورکستان، ابدالی ومحمدزاییلرنینگ تاج وتخت اپگللەش اوچون دهشتلی اوروشلری‌نتیجه‌سیده،همده‌اهالی‌نینگ‌اولرظلم-واستبدادیگه‌قرشی کوره‌شلری‌وفیودالی‌واستعماری‌کوچلرگه‌قرشی کوره‌شلرده،کتته نقصانلرکؤردی.روسیه‌شرقشناس‌عالمی«الکساندرپلیاگ»اَیتیشیچه:شو وقتلرده ،شمال ولایتلری اقتصادی وفرهنگی ساحه لرده ،اپسله تیب اؤتیلگن اَپریم-عاماللرطفیلی‌نه‌یلغوز تکامل قیله آلمه‌دی؛بلکه اونینگ‌تکامل‌وآلغه‌کپتیش‌آقیمینی آلدی آلینیب،تاختە تیلدی .[10] بیز انه شواثرآرقه‌لی‌اؤلکه‌سطحی،اینیقسه‌فاریاب بؤییچه باش کؤتریب،ملی استبداد وقبیلوی فاشیزمگه قرشی‌مردانه کوره شیب ،اپرکین‌لیک‌توپینی اؤزقانلری‌بیلن‌سوغریب،مستبدامیرعبدالرحمن زمانیدن باشله-ب،بوگونگه‌قدرملی نابرابرلیککه قرشی کوره شگن بیرخیل ملی شخصیتلریمیز-نینگ ترتیب بیلن اوشبو بحثلرده تنیشتیریب اؤتماقچیمیز .

[10] ۱۰۹-۱۰۸/برگهایی ازتاریخ اوزبیکان افغانستان/حلیم یارقین

ایکینچی قسم

میراحمد قُلیخان راجي

امیـردلاورخـان‌اؤغلـي،میـراحمـدقُلیخـان‌راجـي‌اؤزیازیشـیچه،(بـیلان-ییـل)شمسـی‌هجـری۱۲۶۱،مـیلادی۱۸۸۲نچـی‌یېـل‌میمنـه‌مسـتقل‌خانلیگیـده-تؤغیلـدي.او،اوچ‌یشـرلیگیـده‌آتـه‌سـي نینـگ‌سـلطنتي،بلـخ‌نایـب‌الحکومـه‌سـي،سـردار-اسحاق‌خـان‌اؤیوشـتیرگن‌فتنـه‌سـببلي‌آغدیریلـدي.کېین امیـردلاور خـان اؤزعایلـه سـي بـیلن بیرگـه میمنـه دن سـؤرگون‌قیلینیـب،کابلـده گـي«سـرای شـیر علیخـان» ده-جایلشتیریلدي.

امیـر دلاورخـان تیریکلیـک مشـعلي سـؤنگچ،راجي‌اؤزآنـه‌سـي وایککـي-سـېنگلي‌بـیلن یلغـوز قالـدي. مسـتبدامیـرعبـدالرحمن‌عملـدارلري‌واسـطه‌سـیده،امیـر-دلاورخـان‌مـال-مُلکـي‌ضـبطاِبتیلیـب مصـادره‌بـؤلگني‌طفیلي،اولرنینـگ‌تـأمینلاوچي-یگانه‌معیشـت‌منبعی،سـرکارخزینـه‌سـیدن‌اَجـره تـیلگن‌جیـره‌معاشـدن‌عبـارت‌ایدي،قالـه-بېرسه‌اوشـبوجـوده‌آزمبلـغ‌نـي‌هـم‌یرمیـدن کـؤپراغي‌اونینـگ‌حصـولي اوچـون،حکـومتي-عملدارلرگـه پـاره بېریلـرایـدي. دلاورخـان قتلیـدن نېچـه‌یېـل‌اؤتـر- اؤتمـس،راجـي نینـگ‌ایکینـه‌سـېنگلي‌هـم بیـرین-کیـېن وفـات اِبتیـب،اؤزاېنـي وآنـه سـیني یلغـوز قالدیریـدي.راجي نینـگ‌آنـه سـي فضـیلتلي عیـال بـؤلگني باعـث، او،یلغـوزاؤغلـي-تربیـه‌سـیني‌نظـارت آغیرشـرایطیده اؤز ذمـه سـیگه آلـدي. امیـر عبـدالرحمن اورنیـده اونینـگ‌اؤغلـي‌امیـرحبیـب‌الله،شمسـي ۱۲۸۰-۱۲۹۸(مـیلادي۱۹۰۱-۱۹۱۹یېـل)تختگـه اؤلتیرگچ‌شمسي‌هجـري۱۲۸۰نچـي‌یېـل‌آتـه‌سـي‌زمانیـده‌گـي،تورکسـتان‌منطقـه‌سـیدن-سـؤرگون قیلینیـب‌کېلتیـریلگن بیـرخیـل‌سیاسـي‌مخـالفلرینی‌بغیشـلب،اولرگه‌اؤز-وطنلریگـه قَیتـیش اجـازه سـي بـیلن‌بیرگـه،اوچ یېللیـک‌زمـین‌سـالیقلریني بغیشـله‌ب-،یول‌خرجي‌وضبط بؤلگن‌مال – ملُک لـري نـي قَیتـه‌ریـب‌بیرسـه‌هـم، امیـردلاورخـان-عایلـه‌سـي‌بـوانعـاملردن قـؤروق قالـدي. امیـرحبیـب الله‌حـاکمیتي‌دَوریـده،راجـي آز-

آولاق اؤیدن چیقیب، رسمي ایشله ش‌ده فرصت‌تاپدي.او،اپلک‌بؤلیب‌کابل‌نینگ-«ده‌افغانان»مکتبیده‌اوقیتوچي لوازمیده اپشگه‌کپردي.لیکن‌هنوزگچه نظارت نینگ قیینچیلیکلري اولرگه نسبتأیومشه‌مه‌گن اپدي. امیر امان الله‌تختگه اؤلتیرگچ ،قدرتدن چپتلنتیریلگن میمنه خاني عایله سي ینگیدن- ینگي فلاکتلرگه دوچ کپلدیلر.هرحالده راجي حیاتي نینگ کتته قسمي ،آته سي قیلگن حکومت کفاره سیگه،سؤرگون ونظارته‌اؤتدي .او، نظارت آغیر شرایطیده اولغه پیب، بیلیم اؤرگندي واؤزعایله سیني تأمینلش مقصدیده ایشگه‌کپردي.

او، اؤزآنه یورتي،میمنه گه قَیتیش نیتیده اوزاق پیللر یوگورسه هم، لیکن اونگه سراي اهلي‌تمانیدن رخصت بپریلمه دي،شو باعث هم او اقتصادي وروحي جهتدن جوده آغیر مشقتلرني‌باشدن‌کپچیردي.او،بالەلیکدن-قشافلیک،محرومیت،سؤرگون‌ویارودیاریدن‌اَیریلیق‌عذابیني چیده دي .نتیجه ده راجي اوزاق پیللردن‌کیپن اؤزآنه‌دیاریگه‌قَیتیش‌اجازتیني‌تاپدي. اوکابله‌نظارت-آستیده‌حیات‌کپچیرگنده هم اؤزایل-اولوسیگه خذمت قیلیش‌شوقیده‌تلپینر اپدي.شونیت‌بیلن‌او،امیرامان‌الله‌حاکمیتی(۱۲۹۸-۱۳۰۸)دَوریده‌ینگي‌معارف سیستمي گه اساساًاپلک رسمي مکتب آچیلیش اجازتي بیلن،میمنه‌گه‌قیتیب-«همت»ناملي‌بیرینچي‌عصری‌مکتب ني ،میمنه‌ده اساس قؤیدي.

او، اؤزي‌یازیشیچه:«شمسی‌هجری۱۲۹۹ پیل،اسدآیي(۱۱)ده،سه‌شنبه-کوني،رحمتلي‌منشي عوضبدلخان اؤغلي«منشي عبدالقادرخان» ني‌چقیریب،-مکتب اپشیکي اوستیده قوییده گي تورکي وفارسي بیتلرني خطاطلیک قیلیشگه بوپوردیم:

همتینگ بولسه اگر، بومکتب«همت» گه‌کیل
زحمتینگ‌نی‌ضایع اِیتمس‌حق،بوسۏز نی‌یخشي بیل!
***

همت ارداري، بیا در مکتب « همت » بخوان
زحمتت ضایع نمیسازد خداي مهربان

او، اوشه‌زمان،حاضرگی‌شهردارلیک‌پارکی‌تپه‌لیگیده‌اۏرنشگن‌قدیمگی-اَرگ‌جاییده،بیرینچی عصری مکتب نینگ اساس قۏیه دی. راجي (۲۴) یاشده اۏیلندي. او، ایککي قتله اۏیلنگن،اپلک بارمیمنه لیک‌شاهمردانقل یۏز باشي قیزي(استاد ابوالخیرخیري‌آنه سي)،ایکینچي بار،دولتیارلیک‌آقاافضل‌خان قیزي. احمدقلیخان‌راجي‌ادبیاتده‌اۏزقابلیتیني‌ایککی‌تیلده اثباتلگن اتاقلي شاعر ویازووچي دیر. اونینگ حیاتیگه عاید اَیریم واقعه لرني اوزیگه سقلاوچي اثر«یاد داشتهاي والد مرحومم»[11] ناملي ادبي- تاریخي اثر،اونینگ اۏغلي رحمتلي استاد ابوالخیر خیري واسطه سیده تۏپله نیب،۱۳۹۷ییل«سفردرسنگلاخ»نامی‌بیلن میمنه-یۏکسک‌دارالمعلمینی‌آرقه‌لی،تاشقین‌بهایی‌اهتمامی بیلن باسیلیب‌چیقدی. راجي-میمنه‌ده‌وفات‌قیلیب،اونینگ‌مقبره‌سی‌امامصاحب‌قیشلاغیده‌اۏرنشگن-«اولادحاجیم»ابسکی‌قبرستانیده واقع‌ایدی.لیکن‌اوشبوقبرستان‌اۏروش‌بیللریده-مجاهدلرتمانیدن‌قیته-قَیته‌بوزیلیب،تخریبات‌بۏلگنی‌باعث حاضریۏقه‌لگن.

[11] اوشبواثر۱۳۹۷ییل،حوت آیی«سفردرسنگلاخ»نامیده فاریاب یۏکسک دارالمعلمین تمانیدن چاپ ایتیلدی.

رحمتلی قاضی بابامرادحزین

(۱۲۳۷ – ۱۳۰۹)

قاضـی‌بابـامرادشمسـی۱۲۳۷نچـی‌ییـل-انـدخوی‌تـاریخی‌شـهریده‌تۆغیلدی.دسـتلبکی‌تعلیمـات-واۆقـیش-یازیشـنی‌اوشـه‌وقتـده‌گـی‌خصوصـی‌مدرسـه-لـرده‌کسـب‌اِیتیـب،اۆزتعلیمـاتینی دوام بهـریش نیتیـده-،بخـارا تمـان‌یـۆل‌آلـدی.او،بخارانینـگ‌تـورلی‌مدرسـه لریده اوشه وقتده رواج بۆلگن بیلیملـر نـی‌اۆرگـه نیـب،کیـن‌اۆزآنـه‌یورتیگـه قیتـدی.-حرمتلی اسـتاد واصـف بـاختر یگـه کـوره:« او،عـدالت بیلیمـی وبیدلشناسـلیکده عـالم کیشی ایدی.»

ملابابـامرادخـان۱۸۸۹/۱۲۶۸نچـی‌ییـل‌میمنـه‌شـرعیه‌محکمـه‌سـیده‌ایشـگه کیردی.قضـا ایشـلری‌آقیمیـده‌اوامیـر‌عملـدارلری‌نینـگ‌عدالتسـیزلیک‌واولوسـگه‌نسـبتاً-ظلـم‌وسـتملری‌شـاهدی‌بۆلیـب قالـدی وبـوقیلمیش‌لـردن قتتیـق قیغـو لنیـب،آنگلی روشـده اولرنـی قـره لشـگه باشـله دی، شـوباعث هـم او،تیزلیکـده‌ایشـدن بوشـه تیلـدی.[۱۲] قاضـی‌بابـامرادبلخـده‌اسـتقامت‌قیلـرایکن،اوییـرده امیـر عبـدالرحمن عمـک بچه سی،سرداراسـحاق‌خـان،امیرگـه قرشـی عصیان باشـله دی.اوشـبو عصیان البتـه بلـخ اهالسـیی نینـگ ملـی قیـامی نتیجـه‌سـیده‌یۆلگـه تۆشـگن ایدی.دولتگـه‌قرشـی-قیـام‌قیلووچیلرصـفینی دولـت مـامورلری، نظـامی لـروعامـه‌اهـالی‌تشـکیل‌بیـره‌رایـدی. اوشبو قیامـده سـردار اسـحاق خـان‌تورکسـتان امیری،بلخـدن، قتـه‌غـن‌تمـان‌حرکـت-قیلـدی.اوبیـرده‌گـی‌اهـالی‌وقتـه‌غـن‌ده‌جایلشـگن‌حربـی‌کـوچلر،اونـدن‌آرقـه داشـلیک قیلیب،امیر عبدالرحمن گه قرشی عصیان باشله دیلر.

---

[۱۲] برگهایی ازتاریخ معاصراوزبیکان افغانستان/چاپ اول/ ص۱۳۰

وضعیت‌تینچ‌لنگندن‌کبین،بیرخیل‌اهالی‌قوزغالانچیلیک‌جرمیده‌اوشله‌نه‌دی،بولرقطاریده قاضی بابامراد هم باراہدی،بولرکبین کابلگه چَقیریلیب، بیرمدت نظارتده‌آلینه دی. قاضی بابا مرادبوواقعه‌ده‌بیرقطارکېشیلربیلن،دولت‌تمانیدن‌بغیشلنه‌دی.سراج التواریخ درباری تاریخدن عبارت بولیب،امیر عبدالرحمن اوغلی، امیرحبیب الله«سراج الملة والدین» سراییده یازیلگن،اوشبو تاریخده‌،کاتب بیر خیل تاریخی حقیقتلرنی بیان اِیتماقچی بولیب،شوایشگه اورینگن. اوشبو واقعه ،فیض محمد کاتب هزاره نینگ«سراج التواریخ» اثریده قوییده گیچه روایت اِیتیله دی: «میمنه‌شرعیه‌محکمه‌مفتی‌سی،قاضی‌ملا عبدالوهاب، وملا عبدالصمد وملا بابامراد«قاضی‌بابامراد»دولتگه‌نسبتاً قیلگن‌خیانتلریگه‌اساساً،کابلده‌خوارلیک‌وفلاکتده‌حیات‌کېچیریب‌تورگنلری‌باعث‌والاحضرت(مقصدامیر عبدالرحمن)اولرنینگ‌خطالرینی‌کېچیریب،کابل‌دارالسلطنه سینی،دارالقضأسیده،قاضی‌مقرربؤلیشلریگه‌فرمان بېردیلر.».[۱۳]

کاندیداکادمیسین‌محمدابراهیم‌عطایی،اونینگ‌اؤغلی‌استادمحمدکریم‌نزیهی‌جلوه‌حیاتی‌وعلمی‌فعالیتلرینی‌شرح‌اِیتیب،قاضی‌بابامرادشخصیتی‌حقیده قوییده گی سطرلرنی یازه دی:« ملا بابامراد،امیرعبدالرحمن وامیر حبیب الله خان‌سرایی نینگ‌تَنیقلی شخصیتلریدن‌بیری اېدی.او،بیرینچی‌مشروطه‌خواهلر‌بیلن‌هم‌یقین‌مناسبتده‌بؤلگنی‌اوچون،امیرحبیب‌الله‌غضبینی قؤزغتگن‌لرقطاریده،آزقالگن‌اېدی‌که‌قماققه‌توشسه،لیکن امیر اونینگ آتی رویخطگه آلینگن لیست دن،آتینی‌اوچیریب:«بوبیلیملی‌اؤزبېک نینگ ضایع قیلمسلیک کېره‌ک !» دېیدی.[۱۴]

---

[۱۳] سراج التواریخ ج۳،ص۵۲۹(حلیم یارقین روایتیده).

[۱۴] برگهایی از تاریخ اوزبیکان.../ص۱۳۲.

قاضی‌بابامرادخان‌بیرمدت‌بلخ‌محکمه‌قاضی‌سی،کابل‌نظامی‌محکمه قاضیسی‌همده اندخوی‌محکمه‌قاضی‌سی‌صفتیده‌سیچوکلیک‌وصداقت‌بیلن‌وظیفه-بجردی.او،شمسی۱۳۰۱نچی‌ییل(میلادی۱۹۲۲ییل)کبکسه‌لیگی‌طفیلی‌قضاوت-وظیفه‌سیدن‌اؤزاقلشیب،عمری‌نینگ سؤنگگی‌دَملریگچه،اندخویده‌گی‌بابا‌ولی-مدرسه سیده ،طلبه لرگه تعلیم بیریشگه باشله‌یدی.او،شمسی۱۳۰۹نچی‌ییل(۷۲) یاشده وفات اِیته دی. اونینگ مقبره سی اوشه مدرسه نینگ‌صحنیده‌اورنشگن.-معلوم‌بؤلیشیچه،اولکه‌انسکلوپیدیک‌عالمی‌رحمتلی‌مولیناخالمحمدخسته(۱۲۸۱-۱۳۵۲ییللر)،قاضی‌بابامرادانخویی‌شخصیتی‌حقیده«تحقیقی بر احوال قاضی بابامراد اندخویی» ناملی مستقل بیر اثر یازگن.[۱۵]

پروفیسورغلام‌محمدمیمنه گی

(۱۲۵۲ -۱۳۱۴)

عبدالباقیخان‌مینگباشی‌اؤغلی‌غلام‌محمد-۱۲۵۲نچی ییل‌میمنه‌گه‌قره‌شلی‌سرخاب قیشلاغیده تؤغیلدی.آته‌سی‌عبدالباقیخان،میمنه‌اِیرکین‌خانی-امیردلاورخان،شمسی‌هجری۱۲۵۸-۱۲۶۳-(میلادی۱۸۷۹-۱۸۸۴ییل)سرایده«مینگباشی»لیک‌حربی‌منصبگه‌ایگه‌ایدی.-عبدالباقیخان‌مینگباشی‌اَوغان‌تورکستان(جنوبی‌تورکستان)ایککی استعماری_کوچ،تزارروسیه‌وانگلیسلرآره‌سیده،قؤلدن—قؤلگه‌اؤتیب‌تؤرگن‌دَورده،امیر دلاورخان یانیده تؤریب ،اَوغانلر قوشونی باشلیغی،عبدالرحمان عمک بچه سی

[۱۵] مولینا خالمحمد خسته از نظردوستان ومعاصرینش، ص۱۶

بۇلگن سردار اسحاق خان مقابلیده قانلی اوروشلر نتیجه سیده غلبه قازانگن اپدی.

عبدالباقیخان مینگباشی‌قمری‌هجری۱۳۰۱نچی‌پیل‌رجب المرجب آیی نینگ ۲ نچی سی،چهارشنبه کونی،امیرعبدالرحمن‌نینگ‌میمنه‌خانلیگیده‌سۇنگگی-باسقینی‌نتیجه‌سیده ،دهشتلی بیرهجومدن کېین تۇتقون‌قیلیندی،سۇنگره‌اوشه‌پیل-عقب‌آییده،بیرنېچه‌نفوذلی شخصیتلری‌بیلن بیرگه،اوشبو جماعت نینگ بوتون مال وملُک لری ضبطاِیتیلگندن کېین ،عایله‌لری‌بیلن بیرگه‌سیاسی بندی صفتیده کابلگه جۇنه تیلدی .[۱۶]

البته اوشبو واقعه‌لرنی‌بیرخیلی،امیرعبدالرحمن‌رکابیده‌میمنه‌مستقل-خانلیکلرینی‌بمیریلیش‌جریانیده‌اونینگ‌بیلن‌بیرگه‌بۇلیب‌اوشبویوریشلرنی-«امیرنامه»نی‌املی«ذوالفقار»دېگن‌شاعرنینگ‌ایجادیده‌اۇچره‌تیش-ممکن.عبدالباقیخان مینگباشی‌قمری۱۳۰۳نچی‌پیل«شهدای صالحین»سلاخ خانه‌سیده‌اَوغان‌تورکستان‌نینگ(۲۸)تنیقلی‌شخصیتلری‌بیلن قتل اِیتیله دی. بووقتده او(۴۵) یاشده‌وغلام محمد(۹) یاشده اپدی.دکتورعنایت الله شهرانی یازیشیچه:تورکستانلیک اسیرلرعایله لری‌جمله‌دن‌عبدالباقیخان‌مینگباشی‌عایله-سی،کابل‌اپسکی‌شهرینی«قاضی‌فیض‌الله»گذریده گی،نورمحمدخان نینگ سرکاری کاروانسرایده جایلشتیریله دی.غلام‌محمدوآنه سی‌نینگ‌وضعیتی-کابلده،خوددی قماقخانه وضعیتی‌دېک‌اپدی.اولرکمبغل لیک‌وقشاقلیک‌بیلن-حیات‌کېچیریب،یاش‌غلام‌محمداوچون(۵)روپیه‌وآنه‌سی‌اوچون(۳۰) کابلی‌روپیه یېلده‌سرکاری،معاش تعیین قیلینگن اپدی. او،آته‌سی‌اۇلدیریلگندن کېین‌قنچه‌هم-

[۱۶] شرح حال وزندگی پروفیسورغلام محمدمیمنه گی/ دکتورعنایت الله شهرانی/ ص۲۳.

کابلدن‌چیقیب،اؤزدیاري‌میمنه‌قَیتیش‌گه‌اؤرینسه هم،امیرعبدالرحمن‌میرغضب‌لری-قؤلیدن‌قاچیب – قؤتیلیش میسر بؤلمه دی.

یاش‌غلام‌محمد،نظربندلیک‌وتؤتقونلیک‌آغیرشرایطیده‌ؤزیارودیاری،-همده‌آته‌مهریدن بیراق‌قالیب،فضیلتلی‌آنه سی‌اهتمامیده بیلیم کسبی‌گه بیل باغله‌ب ،چیزوچیلیک ورساملیک صنعتینی اؤرگنه باشله دی.او،نظربندلیکدن-اؤزنی‌قوتقزیش وآنه دیاریده قَیتیش نیتیده، نپچه قتله امیرعبدالرحمن‌عنوانیگه-معروضه‌لریازسه‌هم،امیراطرافیده گی‌کپشیلرنینگ‌آزارواذیتیگه دوچ کپلیب،-تحقیرلنیب سراییدن هَبده لدی.

نتیجه‌ده‌او،اؤزهنروصنعتیدن‌فایده‌لنیب،امیرعنوانیده‌یازگن‌بیرمعروضه-سی‌یانیده‌بیرقؤشچه صورتینی‌چیزدی.معروضه‌نی کؤزدن‌کپچیرگن‌امیر،قوش-صورتینی‌کؤریب‌حیرتده‌قالدی ،صورتنی‌ایسه‌اؤزطبیبی،عین‌حالده‌مهارتلی‌نقاش-بؤلگن‌برتانیه‌لیک«جان‌گِری»گه‌کؤرستدی. چیزیلگن‌صورتني کؤرگچ‌برتانیه‌لیک-نقاش،غلام محمد ننگ استعداد وذکاوتینی رساملیکله انگله‌ب،اونینگ-استعدادیگه‌قایل‌قاله‌دی.امیرعبدالرحمن‌بؤیریغیگه‌بنأ،غلام‌محمدشمسی۱۲۶۱دن-۱۲۷۰نچی‌ییلگچه‌دکتورجانگِری‌نظری‌آستیده‌نقاشلیک‌هُنری بؤیپچه تعلیمات آله دی.موندن‌کپین‌او،امیرعبدالرحمن،امیر حبیب الله وامیرامان‌الله‌لر سراییده رسام صفتیده اپش قیلیب،سؤنگره سیاسی فعالیت باشلیدی.

پروفیسورغلام محمد نینگ‌اجتماعی‌حیاتی

غلام‌محمدتوقیزیاشده‌آته‌دن‌پتیم‌قالدی،اوآنه‌سی‌اهتمامیده‌نظربندلیک-آغیرشرایطیده،قشاقلیک وکمبغل لیک بیلن بیلیم کَسب قیلیب ،نقاشلیک صنعتینی اؤرگندی . او،اپلگری‌ایسله‌تیب اؤتگن واقعه‌طفیلی،یاشلیکدن مستبد شاه عبدالرحمن سراییده‌خذمتگه‌کیریب،امیرننگ‌خاص‌طبیبی«جان گِری»

آلدیده نقاشلیک هُنرینی تعلیم آلیشگه باشلیدی.او،یاش‌بالەلیک چاغیده اون یېل انه شو وضعیت بیلن حیات کېچیردی ،او،هرکون‌اېرته دن آقشامگچه سراییده خذمت قیلیب،کېچه ایسه کور شام اۏزی نینگ یگانه‌پشت وپناهی‌بۏلگن‌آنه‌سی-بیلن‌سرکاری‌اۏییده باش قۏییب ،کېچه لرنی تانگ آتدیره راېدی. او،اون‌یېل‌آته-سی‌نینگ قاتلی‌سراییده مشقت چېکدي،بومدت اېچیده او،تورلی نقاشلیک یۏل – یوریقلری واوروپالیک‌نقاشلیک آقیم وسبک لرنی ،سوبویاقلر(رنگهای روغنی)ویاغلیک بویاقلر(رنگهای روغنی) ایشله تیش شیوه سینی اۏرگه نیب چیقدی. او، ۱۲۷۰یېل رسمی شکلده ،مستبد شاه عبدالرحمن سراییده؛ یېښتی مېنگ کابلی روپیه یېللیک معاش بیلن ایشگه کېردی.

پروفیسور غلام محمد نینگ سیاسی‌کوره شلری

پروفیسورغلام‌محمدمیمنه‌گي‌اساساًاستبدادوستم‌تاباني‌آستیده‌اېزیلیب،قربان‌بۏلگن‌خاندانگه تېگیشلي‌بۏلیب،کېچیکلیکدن –یاق‌سۏرگونلیک‌نینگ‌قتتیق‌تضییق‌وباسیمیدن‌تولە-بیر شرایطده‌یشه ب– اۏلغه‌یدي.چونکه اته‌سي،عبدالباقي‌مېنگ‌باشي،مستبدامیر-عبدالرحمن فرمانیگه‌کوره،قوزغالانچي‌واَوغانلرحاکمیتی‌گه‌قرشی‌عنصر،تهمتیگه-کوره اۏزعایله‌سي‌بیلن بیرگه،میمنه دن،کابل‌گه‌سۏرگون‌قیلیندي.اَره‌دن‌کوپ اۏتمه‌ي‌عینأشوموضوع طفیلي اۏلیمگه محکوم اِېتیلیب،اۏلدیریلدي.توقیزیاشلي-کېچیک‌غلام‌محمد،برچه‌شواَېنچلي‌واقعه‌لرگه‌گواه‌بۏلیب،بوتون‌وجودي‌بیلن سېزدي‌وقتتیق‌تأثیرلندي.خوددي‌شوکېزلردن‌باشلب،غلام‌محمدمیمنه‌گي‌نینگ-آنگي،دنیا قره‌شي،قاله‌ببرسه‌بوتون‌شخصیتیده، استبدادوستمگه قرشي‌کینه وغضب همده اونگه قرشي کوره‌شیش‌تصوري وغایه‌سي‌شکللنه‌باشله‌دي-دېسک،ېنگلیشمه‌میز.

کېین‌لري‌غلام محمداۏلغه‌یيب وایه گه‌ېیتدي واوشه زمانده ماهر واستعداد

لـي رسـام صـفتيده تانيلـدي. شـو بـيلن‌بيرگـه، اپركسـپورليـک‌وترقيخواهليـک‌اؤيلـر-وغايـه‌لـرهم اپلگريگـي تصـورلرگه قؤشـيليب،اوني تينيـب- تيـنچمس فعـال وايلغـار سياسي واجتمـاعي شخصـيتگه اپلنتيـردي. غـلام‌محمـدخـان اَپنيقسـه‌حبيبيـه وحربيـه مکتبيـده گـي هنـدي اؤقيتـوچيلر،کـپين اپسـه مشـروطه چـي‌اپلغـارضـيألي‌لـربـيلن-تانيشـدي.او،اؤزاق‌پيللـردن‌بيـري‌عدالتسـيزليک،اسـتبدادومطلقيـت‌تؤزومگـه‌قرشـي‌کينـه وکـؤرچيگينلـري نينـگ پيچيلـيش يـول ووسـيله سـيني تاپگنـده‌ي‌بؤلـدي. شـونده‌ی قيليب،يـاش‌غـلام‌محمـدخان‌تيزده،کابلـده‌يشـيرينچی‌قـؤريلگن‌ترقيخـواه‌مشـروطه‌چيلـر اؤيوشـمه‌سـي بـؤلميش (يشـيرين جمعيـت)[17] صـفيگه قؤشـيلدي.کـؤپ اؤتمـه‌ي او،اوشـبو جمعيـت نينـگ ايلغـاروفعـال‌عضـويگه‌اَيلـه‌نيب،مشـروطه‌چيلـر رهبرلـري قطاريدن اؤرين آلدي.

رحمتلـي‌علامـه‌عبـدالحي‌حبيبـي‌اؤزي‌نينـگ«جنـبش‌مشـروطيت‌در-افغانسـتان»آتلـي‌کتابيـده؛غلام محمـدخـان‌حقيـده:«ميمنـه‌نينـگ‌مشـهورونفـوذلي-اؤزبيک‌خانداني‌واوشه‌زمان‌ضـيألـي‌لـر مشـروطيتي نينـگ‌ارکانيـدن اپـدي.»دپـب، يـازه دي.[18]

هـه! غـلام محمـدميمنـه‌گي،تـون-کـون‌مشـروطه‌چيلر‌صـفيده‌استبدادوعدالتسـيزليککه قرشـي کـوره شـدي واؤلکـه ترقيـات ويؤکسليشـي اوچـون اؤزصفداشـلري‌بـيلن‌بيرگـه اپزچيـل‌ودَديـل ايـش آليـب باردي.مشـروطه‌چيلـرگروهـي‌اؤزکـوره‌شـلري-آقيميده،اوغانسـتانده اپـريم‌سياسـي واجتمـاعي اصـلاحات‌وينگـي‌مـدنيت وفرهنگنـي-ترقه‌تيش‌مسـأله‌نـي‌يؤلگـه‌قؤييليشـي‌نـي‌اميـرحبيـب الله خانگـه اَپتـيش‌نـی‌اؤزاساسـی-غايـه‌لـری‌ديـب‌توشـونراپديلر.اولراوشـبواپسـتکلريني‌بيـرمعروضـه‌آرقـه‌لـي‌اميرگـه-پيتکيزمـاقچي‌بؤلـديلر.مشـروطه‌چيلـررهبرليگـي کپنگاشـيده،تيارلنگن‌عريضـه‌نينـگ-

---

[17] جمعّيت سّري.

[18] مشروطيت جنبشی آوغانستاند،عبدالحی حبيبی،۴۶ بيت.

امیرگه‌بیتکیزیش‌مسأله سي‌طرح‌بؤلدي.عریضه نـي امیرقاشیگه آلیب باریش-حقیقتده قَلتیس‌وخوفلي‌ایش اېدي،وهرقنده ی‌کیشي‌بونداق‌آغیروخوفلي ایشگه جرأت قیلالمس اېدي! قره‌نگ‌که،مشروطه‌چیلررهبرلیگي کېنگاشیده‌غلام‌محمد-خان‌میمنه‌گي‌اوته‌جسارت وباتیرلرچه،عریضه نینگ جلال آبادگه،امیر قاشیگه آلیب باریش‌خوفلي‌وظیفه سیني اؤز ذمه سیگه آلدي وشونداق هم قیلدي.واقعه نـي رحمتلـي حبیبـي ،اېسلنگن کتابیده شونده‌ی یازه دي:«...اومشروطه چیلرعریضه سیني جلال آبادگه،امیرقاشیگه آلیب‌باردي،بیراق اوبیرده باشقه-مشروطه‌چیلربیلن‌بیرگه قمه‌لیب، زنجیر وکیشن ده،کابلگه کېلتیریلدي وکوتوالیکده قمه لدي..»

قره‌نگ‌که، غلام‌محمدخان‌نینگ‌هُنریگه‌محتاج امیرنینگ‌بؤیریغیگه-کوره،قماقده توشیریلگن غلام محمد خان،نقاشلیک ایشلري اوچون‌هرکوني بیر-ساقچي وسپاهي بیلن اَرگ گه آلیب باریلر اېدي. هجري۱۲۸۸(میلادي۱۹۰۹)-یېل‌نینگ‌قیشیده،امیرحبیب‌الله‌خان‌معمولگه کؤره،جلال‌آباد،تفرجگاهیده‌عیش وعشرتگه‌مشغول‌اېدي.شونده‌مشروطه‌چیلرحزبي‌نینگ‌ایککي عضوي(حربي-فابریکه‌اېشچیسي،استادمحمدعظیم‌خان‌وشهزاده‌محمدکبیرخان‌نینگ اوقیتوچیسي‌ملامنهاج الدین‌خان‌جلال‌آبادي‌لر)برچه حزب اعضالري آتلریدن بیلگنلریچه بیر لیست‌تؤزیب،چاپاریؤسینده‌بیرراپوربیلن بیرگه جلال آباد گه-،امیرگه تقدیم قیلدیلر.اولر:«ملي یشیرین‌حزب»نینگ‌اصلي‌آماجي،امیرني-اؤلدیریش‌ومشروطه‌دولتني‌قؤردیریش‌دیر،دیدیلر. رحمتلي‌غبار، بولیستني‌اؤز-کتابیده‌کېلتیرگن‌وسری‌جمعیت اعضاسي‌جمله سیده غلام محمد میمنه گي نینگ‌آتي‌هم بار.

او،جمعیت‌نینگ‌باشقه‌رهبرلري بیلن بیرگه قماقده سالیندي. رحمتلي-غبارنینگ‌یازیشیچه،کېین قماقده گي مشروطه چیلر نینگ بیر خیلي هنریگه

احتیاج بارلیگي اوچون قماقدن قۆبباریلدي. رحمتلي‌غلام‌محمدغبار، بونده‌غلام-محمدخان‌رسام‌حقیده یینگلیشگن،چونکه‌غلام‌محمد خان قماقدن‌قۆبباریلمه‌گن.-بونگه‌دلیل‌شوکه،۱۳۶۶ییل،رحمتلي‌نزیهي‌نینگ‌عمریۆلداشي وغلام محمدخان-نینگ‌ایکینچي قیزي«زرین تاج» خانیم بیلن اۆتکزیلگن صحبتده،اوکبشیدن شو موضوع حقیده سۆره‌گنیمده اولر:« آتەم امیرامان‌الله‌خان قدرتگه بیتگن چاققه چه همه سي بۆلیب۱۳ییل قماققه قالدیلر»دېگن اېدیلر. چیندن هم امان الله خان،شاه بۆلگندن سۆنگره، آته سي‌دورانیده‌گي‌سیاسي‌محبوسلر،جمله دن غلام محمد خان ني هم قماقدن ازاد قیلدي.کاندیداکادمیسن محمد ابراهیم عطایي،غلام محمد خان نینگ قَلین اورتاغي بۆلمیش،میر قاسم خان نینگ تیلیدن شونداق یازه دي:«اعلیحضرت امان الله خان مېنگه(میر قاسم خان)دیدي: قماققه بار وغلام محمد خان‌ني اۆېگه‌بارمسدن‌آلدین،قاشیمگه کېلتیر.مېن کېتدیم واوني اعلیحضرت حضوریگه حاضر قیلدیم.امان الله‌خان او بیلن حال- احوال سوره شیب،اوني قۆچدي ودیدي:«سېن بونداق وضعیت بیلن اۆیگه بارمه. بارحمام قیل وتوزوک کېیم کېیگین ومېنینگ گادیمده اۆیگه بار! غلام محمد خان شونده ي قیلدي.

افغانستان بیرینچي مشروطیت جنبشي نینگ اېلغاروقۆرقمس-رهبرلریدن‌بۆلمیش‌غلام محمدمیمنه‌گي، مشروطه چیلرنینگ باشقه رهبرلري قطاري ،قماق نینگ (۱۳) ییل عذاب –عقوبتي‌ني‌هم‌باشدن‌کېچیردي.غلام-محمدمیمنه‌گي‌آلمانده‌مۆفقیتلي‌تحصیل‌آلیب،پروفیسورعلمي‌عنواني‌بیلن‌مشهور بۆلگندن‌کېین هم،اېلغارفکرلي بۆلیب قاله بېردي. «پروفیسورترقي‌واېرکین‌لیک-اېستووچي‌بیگیتلر تیوره‌گیده،حیاتي‌نینگ‌سۆنگگي‌دَملریگچه ممتاز،مهربان واۆرگه‌تووچي‌بیرشخصیت بۆلیب قالدي. » او،تحصیل سفریدن قېتگچ،کابلده یاقیمسیز وضعیت بیلن دوچ کېلدي.او،سیاسي واجتماعي‌آغیروضعیت،اېنیقسه

آزادیخواهلروووطنسپورکپشیلراَره‌سیده گي ترقاقلیکلردن قتتیق قیغۇردي.او،اینیقسه امان الله خان نینگ بلند پرواز لیک کپسکین‌ایشلریدن‌تشویشلنرابدي. قلین اورتاغي،میر قاسم‌خان اَوغان اوني یوپه تر ایدي؛بیراق پروفیسورسالم فکرواویگه هیجانلرواحساسات‌غلبه قیلسه،خوفلي‌عاقبت‌ني کۇتیش کپره‌ک،دیرابدي.او،اۇلکه-نینگ‌جاري‌وضعیتي،اینیقسه‌امان‌الله‌خان‌نینگ،اوروپاگه قیلگن سفریدن‌کپین-توتگن‌یوریقلري‌وسیاستلرینی‌قتتیق‌تنقیدقیلرایدي.امان‌الله‌خان«تجددواستقلال-حزبي»ني‌تاسیس قیلدي،هجري۱۳۰۷ییل،سنبله‌آیي‌نینگ(۲۰)سیده‌اونینگ مرامنامه سي‌نشرایتیلدي.پروفیسور،پادشاه‌حضوریگه‌باریب،برچه‌حاضر-کپشیلرنینگ‌الدیده‌اونگه:«بوایش(حزب ني اعلاني)سلطنت نینگ باشیده-یاق بۇلیشي کپره‌ک ابدي،حاضرنتیجه‌سیزبیرایش‌دیر»دبدي.امان‌الله‌خان‌اوشه‌کونلرده-جوده‌تیزآچیق‌وعصبي‌بۇلگن ابدي.پروفیسورنی‌تهدید قیلیب:«غلام‌محمد-خان،سبنی‌شونداق قورقاق بۇله سَن دیب،اصلا اۇیلمه گن ابدیم» دیگن ابدي.چونکه‌غلام‌محمدمیمنه‌گي‌هم‌تهدیدوتوهین‌گه چیده مي یۇق ابدي،شو باعث‌یۇزمه-یۇزامان‌الله‌خانگه قره ته اَیتدي:«اعلیحضرتا!مبن ني، دربارووزیري،محمدیعقوب خان،ني‌ابچکي‌ابشلروزیري‌عبدالعزیزخان‌ونيهم‌محمود-خان حاکم‌مَن‌که اۇزابشیمدن‌قورقسم،چیندن سیزگه اَیته مَن‌بیچاق سۇیککه باتگن، بۇیورینگ‌مبني اعدام قیلسینلر!». اَبتیشلریچه‌شوچاغده‌میرقاسم‌خان-اوغان‌وعبدالرحمان‌خان‌لودین‌لراره‌گه‌تۇشدیلر واعلیحضرت امان الله خان ابسه:« بوتیلبه پروفیسورني مبندن اۇزاقلشتیرینگ» دیدي.

غلام‌محمدخان‌اتاقدن‌چیقیش‌پیتي،یۇکسک‌سبس‌بیلن:«اعلیحضرتا!لویه-جرگه‌نگیزنینگ ایکي هفته بورونغي فیصله لري‌کیشن‌دبک‌برچه‌نینگ قۇل ـ ایاغیني باغلیدي.دیدي. کاندیداکادمیسین‌محمدابراهیم عطایي،پروفیسورنینگ-کباووي،محمدکریم‌نزیهي‌تیلیدن یازه دي:«...شونداق‌هم‌بۇلدي،اوچ‌آي‌اۇتمه‌ی-

توریب(۱۸)فقره‌لي‌سرای‌نینگ‌توبه‌نامه‌سي نشرگه‌تاپشیریلدي واولکه ایتاگیگه اؤت اوردي.» اعلیحضرت امان الله خان‌کابلده‌سلطنتدن‌استعفا قیلدي.سلطنت،- اکه‌سي‌عنایت الله خان‌گه اؤتگن کون،غلام محمدمیمنه‌گي تیلبه لرچه اؤیگه کېریب،اتاق دیوار لرینې مشتلب،دېر اېدي:«قورقاق!وطنني اؤتگه تشله-ب،اؤزینگ نې‌میدان دن چیقردینگ!.».

حبیب‌الله‌کلکاني‌حکومتي‌آغدیریلیب،نادرخان حکومتي یوزه گه کېلگنده،مرحوم‌غبارضیألي لر وسیاسي‌تیوره‌کلر سېنگري‌ینگي دولتگه نسبتاً یخشي قره شلري یؤق اېدي. پروفیسور غلام محمد میمنه گي، کلکاني کوچلریدن ،نادر خان نینگ«شاهمزار» اوروشیده پینگیلگنې‌ده ،انزوا ده بشه یاتگن محمد ولیخان وکیل نې‌کؤرگني باردي ونادرخان نینگ شکستیدن سؤزله دي. محمد ولیخان شونداق جواب بیردي:«نادرخان حتماً کابلني آله دي وپادشاه بؤله‌دي.اوشه‌پیت‌اولوس،اَوغانستان‌نې، هندوستان بازاري بؤلگنیني کوره دیلر.».

پروفیسورغلام محمدمیمنه گي،امیرحبیب الله زمانیدن باشلب سیاسي فعالیت وکوره شلري آقیمیده،اؤزهنریدن هم اوشبو مقصد ویؤلگه فایده لنر اېدي.او،«سراج الاخبار»ده نشر اېتیله دیگن‌اؤزي نینگ‌عجایب اؤتکیرسیاسي تنقیدي کارتونلري آرقه لي استبدادوعدالتسیز لیک توزوم نینگ اجتماعي وسیاسي کمچیلیکلري ،اَبنیقسه امیر حبیب الله نینگ بیکاره لیگي وخاتین بازلیگیني‌عکس‌اِیتتیریب،مسخره‌قیلیشردي.شوکبی‌اونینگ خاتین بازلیگینی آچیق‌افاده‌اېتتیرگن‌ایککي‌رسمي،جوده قیزیق‌واهمیتلی‌دیر.بوایکله‌رسمده، شاه نینگ‌باشي‌تاملەی‌یالغیزعیاللرپیکري‌بیلن‌تصویرلنگن.بوایکله‌رسم«سراج-الاخبار»صحیفه‌لری‌آرقه‌لی باسیلیب چیققن. پروفیسورغلام محمدمیمنه‌گی ۱۳۱۸ییل‌کابلده‌گی باغ نوابده قوس آیی۴نچی سیده‌کسللیک‌باعث عالمدن-

کؤزیومیب،شـهدای صـالحین قبرسـتانیده‌تؤپراققـه‌تاپشـیریلدی.اونینگ مقبـره-سـی۱۳۹۳ییـل کابلـده‌گـی‌بیرخیـل ضـیالی‌اؤزبیکلرتشـبثیده قیتـه‌قؤریلیـب، اونگه«اَوغانستان‌نقاشلیک‌آته‌سی»اعزازی‌لقب‌بیریلدی.

استاد محمدکریم نزیهی جلوه

(۱۲۸۵ -۱۳۶۶)

قاضـی‌ملابابـامراداؤغلی،محمـدکـریم-نزیهـی،اسـتادمحمـدامـین‌متـین‌انـدخویی‌روایتیگـه کـؤره۱۲۸۵نچـی‌ییـل‌مزارشـریفده‌واسـتادعبـدالحی-حبیبـی‌روایتیگـه‌کـؤره‌کابـل‌شـهریده،بیلیم وفضـیلتگه ایگه بیـرعایلـه ده تؤغیلـدی. اونینـگ‌آتـه‌سـی‌قاضـی-مـلابابـامرادانـدخویی،امیرعبـدالرحمن‌وامیـرحبیـب‌الله‌حـاکمیتی‌پیتیـده‌آت کـؤترگن-تـانیقلی‌قاضـیلر،همده‌اؤزبیـک‌خلقـی‌نینـگ‌کتتـه آت وآوازه گـه ایگـه شخصـیتلریدن بیری ایدی. نزیهی، آته‌سـی‌بلخـده‌قاضـی‌صـفتیده‌ایشـلب‌تـؤرگن پیتلـرده،اؤز باشـلنغیچ تعلیماتینی اویپرده‌گی‌مدرسـه‌لـرده اؤرگـه نیـب،رشـدیه‌دوره‌سـینی‌کابـل‌نینـگ‌حبیبیـه - لیسه سیده بیتدیردی.

او،بیگیـت لیکـدن‌اسـلامی‌بیلیملـروادبیاتگـه‌قیزیقیـب،دسـتلبکی‌تعلیمـاتینی-اؤزآته‌سی‌محضـریدن‌کسـب‌ایتـدی.بیرخیـل‌زمـانوی‌علملرنینـگ،داملاعـرب‌نـامی‌بیلن-شـهرت‌قـازانگن«مـلاآدینـه‌تاشـقورغانی»دن‌اؤرگنـدی.اوشـه زمـان‌عـرب تیلـی نینـگ یؤکسـک درسـی کتابلریـدن سـنه‌لمـیش «شـافیه» نینـگ‌نپچـه-فصـلینی،ملاعبدالجباردن‌نـاملی‌عالمـدن‌اؤرگندی.بونـدن‌تشـقری‌اواؤزاق‌ییللرایزچیـل-مطالعه قیلیـب‌تـورلی‌علملرنـی‌کسـب ایتـدی.او،عربچه،انگلسـیچه وتورکچـه تیللـر نـی

بیلیب، اؤز،ادبی تحقیق وقیدیروولریده اوشبو تیللرده یازیلگن متنلردن فایده لنراپدی. [19] «علامه سیدمبشرطرازی،ملک الشعرأ قاری عبدالله،هاشم شایق افندی لر،اونینگ ادبی وبلاغی علملر،همده ادبی قیدیرو وتحقیق ساحه سیده ترغیب قیلوچی بیرینچی استاذلردن بؤلیب،شوکبی‌اتاقلی‌چیزوچی-رسام-وسیاستچی،پروفیسورغلام‌محمدمیمنه‌گی،اونینگ سیاست بابیده بیرینچی وایکینچی مشروطه طلب لر جنبشی گه قوشیلیب ،اعضالری بیلن تانیشیشی گه کتته رول اؤینه دی. »

نزیهی،شمسی ۱۳۱۰نچی‌ییل‌اولکه‌سطحیده‌متفکریازووچی‌وشاعرلرادبی-تیوره‌گی‌گه اَیلنگن«کابل ادبی‌انجمنی»اعضالیگینی‌کَسب‌اپتدی.او،اوشبو انجمن عضوی بؤلگن پیتیده تاریخ، ادبیات واسلامی‌بیلیملر ساحه سیده بیرخیل‌علمی-،تحقیقی‌مقاله‌لریازدی،استاد واصف باختری‌بوحقده قؤییده گیچه یازه دی:«...او، اوچ یبل اره سیده"افغانستان ادبیات تاریخچه سی" و"شیبانی لر"اثرلرینی یازیب،رحمتلی قاری عبدالله گه «افغانستان رواة، فقه اهلی، محدث-ومفسرلری»اثرینی‌یازیشده،یاردم‌بیردی.بواثرلرنینگ‌بعضی‌بیرقسمی۱۳۱۹یبلی مابینیده بؤلگن"کابل‌مجله‌سی"همده"کابل سالنامه سی"آرقه لی‌باسیلیب-چیققن.شوندن کیبن هم اونینگ یازیشمه،تفکرواعتراض لریگه ،قرشی دولت-صفیده‌گی قبیله‌پرستلرواسطه‌سیده‌ناراضیلیک‌لرباشله‌نیب،نتیجه‌ده‌فتنه‌نی-باستیریش‌اوچون،اونینگ‌ادبی‌فعالیتیدن‌عذرسؤره لیب، «ممنوع القلم» بؤلیشیگه فرمان بیریلدی . ۱۳۴۰نچی‌ییلگچه،نزیهی‌نامی‌ادبی‌تؤپلمله‌آزراق‌یوریتیله‌دی.

او، «وطنده‌غریب‌تجسمیده» اؤز اؤییده اؤلتیره دی.لیکن اونینگ قلمی،قیدیرو،یازیش‌وایجادیاتدن توخته مه ی، اؤز اؤیبده‌محمدابراهیم‌صفا،غلام-

[19] برگهایی از تاریخ...ص۱۴۶.

محمدغبار،مولیناخالمحمدخسته،میرمحمدامین‌قربت وعبدالحی حبیبی وبیرخیل-یېگیتلر بیلن اوچره شیب،فکرآلماشتیره‌دی.». [۲۰]

اونینگ«ممنوع‌القلم»جرمیده‌جزالنیش‌آقیمی‌یېگیرمه‌ییل‌دوام‌تارته‌دی.-شواوزاق‌مدته اونینگ امضاسی‌بیلن هیچ قنده ی بیرمقاله اوُلکه مطبوعاتیده نشر اېتیلمه‌دی.اونینگ برادر زاده سی اَېتیشیچه،حتی‌که‌بیرمدت استاذنزیهی،اوُز-اوُییده نظارت‌آستیده آلینه دی. یېگیرمه ییل،آره‌ساویگن‌دن نری،رحمتلی محمد شفیع رهگذر جرآت قیلیب؛،استاددن قلمی یاردم سوُره یدی.شوواقعه دن‌کېین استاذ نزیهی اوُزی‌نینگ«ظهیرفاریابی‌حقیده‌گی» رساله‌سی‌نینگ‌وقفه‌لربیلن-«ژوندون»مجله‌سی‌صحیفه‌لریگه‌چاپ‌قیلیشگه‌اوُرینه‌دی؛شوکبی«یغمای جندقی»، «میرزا جنیدالله حاذق» وکابلده باسیلیب چیققن« بیدل کلیاتی» حقیده‌تنقیدی‌فکرلری‌بیلن‌بیرگه‌بعضی‌بیرغزللری‌ژوندون‌مجله‌سی‌صحیفه‌لری-آرقه‌لی‌ترقله‌باشله‌یدی.استادنزیهی‌جسارتلی‌وصادق‌بیربیلیمدان‌صفتیده«-افغانستان‌تاریخ‌یازیش کمیسیونی»ترکیبیده‌کیریب،آچیق‌طرزده‌اولرنینگ-ایشلرینی‌قره‌لیدی.او،کمیسیون تشکیلاتیده،اولکه‌حقیقی‌تاریخینی‌علمی-میتودلراساسیده‌یازیش،،اوغانستانده‌استقامت قیلوچی،محکوم‌اِتنیکی‌گروهلرنینگ-جغرافیایی‌موجودلیگی‌اساسیده‌عملگه آشیریلیب، تاریخی حقیقتلر،قومی‌و-استبدادی‌تفکرآستیده،جعل اِېتیلیب،تیسکری قیلیب‌کوُرسه تیلیش‌بیلن قتتیق قرشیلیک‌قیلردی.اونینگ‌فکریچه،بیراوُلکه‌تاریخی‌نی‌فلاکتلی‌وضعیتده‌اوُزحالیده-سقله‌ش‌مطلقا ناتوُغری‌بیرگپ.او،اوُلکه‌ده‌منتظم‌روشده‌هربیرخلق‌واولوس‌نینگ-تفکر واندیشه آقیمی‌تاریخی‌نینگ‌طبیعی‌شکلده‌دوامی‌اوچون،اوُزبېک‌ادبیات-تاریخی‌یازیلیشی‌نی‌ضروری‌بیلیب،بوتوغریده باشقه اِتنیکی‌گروهلرنینگ اوُزتیل

[۲۰] جلوه هایی از شعر جلوه، میوندباسمه خانه سی نشری،پشاور۱۳۸۷،ص۴ مقدمه.

وفرهنگی سقلشده حقلی‌بیلرابدی. او،اولکه‌ده‌حقیقی‌ملی‌بیرلیککه‌اپریشیش-اوچون‌شو،فکرنی‌اپناغه‌ملیتلراره‌سیده‌دوستلیکنی تحکیملاوچی‌غایه‌صفتیده-اپلگری‌سؤره‌رابدی.شواوچون‌هم‌او،حتی‌که‌مولیناجامی‌دن‌کپینگی فارسی- دری ادبیات تاریخینی‌یازیش‌جریانینی‌تاخته لیشی بیلن اساساً قرشی اپدی.[۲۱]

نزیهی، سیاستچی‌وبویوک ملی‌کوره‌شچی‌صفتیده

نزیهی،تورک-اؤزبیک‌خلقی‌نینگ‌پارلاق‌تاریخی‌سیمالریگه‌اوخشه‌ب،-سیرقیرره‌شخصیت.او بیر تماندن بدیعی‌قابلیتلی‌شاعر، یازووچی، ادبیاتشناس عالمی بؤلسه،ینه‌بیرتماندن‌بویوک سیاستچی‌وملت‌وکیلی‌صفتیده،اؤززمانیده استبدادی سیاستلرگه قرشی بوتون‌کوچ وقوتینی صرف قیلگن‌مثالی‌کؤرینمه‌گن-شخصیت.او،اؤزیگه‌خاص‌اولوس‌ووطنسیورلیک،عدالت‌وترقی‌پرورلیک‌احساس-وتؤبغوسی بیلن،مشروطه‌حکومتی‌طرفداری‌اپدی،شواوچون‌هم‌تیزلیکده‌مشروطه-طلبلرجنبشی‌صفیگه قوشیلیب،اوشبواصلاح‌طلب، ایلغارفکرلی کوره‌شچنلربیلن-یقین‌مناسبتده‌بؤلیب، جان ودل بیلن ، بارکوچ وقوتینی‌بویولده صرفله دی. شویوسونده او،میر محمد قاسم خان،عبدالرحمن لودین لرباشچیلیگده‌یؤلگه-تشلنگن‌مشروطیت‌جنبشی‌نینگ،فعال‌اعضاسیگه‌اَیله‌ندی. استاد عبدالحی‌حبیبی-اؤزی نینگ« افغانستانده‌گی‌مشروطیت‌جنبشی» اثریده بوحقده قؤییده گیچه یازه‌دی: «نزیهی یېگیت لیکده میر قاسم خان و عبدالرحمن لودین وعبدالهادی داوی لربیلن بیرگه،تجددومشروطه طلب‌لیک یولیده قدم کؤتره رایدی...» .[۲۲]

استادنزیهی ملی‌شورانینگ‌بیتینچی‌دوره‌سیده‌شمسی۱۳۲۹یېل (میلادی۱۹۵۰یېل)اندخوی‌اولوسی‌تمانیدن،ملت‌وکیلی‌صفتیده‌سیلندی.معلوم-

---

[۲۱] اوشه اثر/صص ۴-۵

[۲۲] افغانستانده گی مشروطیت جنبشی، ص۱۴۸.

بؤلیشیچه‌شو دوره افغانستان‌سیاسی‌تاریخیده قوپال‌واؤنوتیلمس‌بیردَور،چونکه‌بو-دَورده ایلک بؤلیب، اؤلکه‌نینگ تورلی‌ولایتلریدن‌بیرخیل‌ایلغارفکرلی‌ضیألی-لر،خلق‌وکیلی‌صفتیده‌سیله نیب،پارلمانده‌بباریلدیلر.اولکه‌سیاسی‌آقیمیده‌بولرنینگ-کبریب‌کیلیشی،استبدادی‌دولتگه‌قرشی‌اوپوزیسیون‌تشکیل‌اِیتیلیشی گه‌سبب-بؤلدی.شودَورملی‌شورااپچیده‌شکللنگن‌چپ‌فرکسیون نینگ بیرخیل اعضالری قویپده‌گیلردن‌عبارت‌ایدی: کابلدن‌داکترعبدالرحمن‌محمودی‌ومبرغلام‌محمدغبار،-مزارشریفدن،مولاناخال‌محمد خسته،بدخشاندن،سیدمحمددهقان،اندخویدن،-محمدکریم‌نزیهی،غوربنددن،کبیر جان،سرپلدن،مبرزامحمدقاسم-قاضیزاده،قندهاردن،عبدالحی‌حبیبی،میمنه‌دن،نظرمحمد نوا،پروانه‌دن،عبدالکریم-فروتن،تالقاندن،عبدالاول،دوشی‌دن‌سخی‌امین،درزاب‌دن‌قاری عبدالرووف.بولر-ایسه‌جدی‌روشده‌اولکه‌اقتصادی،اجتماعی‌واداری‌سیستمیده‌اصلاحات وبنگیلیک-کبریتش؛اینیقسه‌ملی‌شوراواسطه‌سیده‌حکومت‌ایشلری‌نینگ‌نظارت‌آستیده آلینیشی‌نی‌طرفداری‌ایدیلر.اولر،قانون‌مقابلیده‌حکومت‌قیلمیشلرینی‌محاکمه‌قیلیب-،حکومت اداره‌لریده‌قانون‌تطبیقیدن باش تارتگنده،استیضاح گه تارتیلیشینی ایستراپدیلر.

نزیهی‌جلوه‌بویوک‌سیاستچی‌وملی‌کوره‌شچن‌صفتیده،اؤزیگه خاص‌ایل ووطن سپورلیک، عدالت‌وترقی‌پرورلیک‌حسیات-تؤیغوسی بیلن،مشروطه حکومتی طرفداری ایدی،شو اوچون هم تیزلیکده مشروطه طلبلرجنبشی صفیده قوشیلیب ،اوشبو اصلاح طلب ،ایلغار فکرلی کوره شچنلربیلن یقین مناسبتده بؤلیب ،جان ودل بیلن ،بارکوچ وقوتینی بویؤلده صرفله دی. شویوسونده او،میر محمد قاسم خان،عبدالرحمن لودین لرباشچیلیگده یؤلگه تشلنگن مشروطیت

جنبشی نینگ ،فعال اعضاسیگه اَیله‌ندی.[۲۳] استاد نزیهی ملی شورانینگ‌بیتینچی دوره سیده شمسی ۱۳۲۹ یپل (میلادی۱۹۵۰یپل)اندخوی اولوسی تمانیدن ،ملت وکیلی صفتیده سیله‌ندی.معلوم بۆلیشیچه شو دورده اوغانستان‌سیاسی-تاریخیده قوپال واۆنوتیلمس بیر دَور،چونکه بو دَورده ایلک بۆلیب، اولکه نینگ تورلی ولایتلریدن بیرخیل ایلغار فکرلی ضیألی لر،خلق وکیلی صفتیده سیله نیب،ملی کینگاشده یباریلدیلر.او،اساساً فارس تیلیده ایجادقیلگن.لیکن اوزآنه تیلیده هم بیرار-ایکیرارشعرلری موجود.

نزیهی جلوه نینگ ادبی میراثی تولیق صورتده نشرایتیلمه گن حالده هم «جلوه های ازشعرجلوه»ناملی فارسچه شعرتوپلمی استادواصف باختری مقدمه سی بیلن کابلده گی مپوندباسمه خانه سیده،سباکتابخانه سی نشراتی تمانیدن ۲۰۰۸/۱۳۸۷پیل باسیلیب چیققن.[۲۴] او،۱۹۸۳/۱۳۶۲ییل کسللیک باعث(۷۹)یاشده هندوستان ده عالمدن کۆزیۆمدی‌همده اوشه‌یپرده‌دفن‌اِیتیلدی.

[۲۳] افغانستانده گی مشروطیت جنبشی، ص۱۴۸.

[۲۴] یادوارۀ استادمحمدامین متین اندخویی،۱۲بیت.

استادابوالخير خيري

(۱۲۸۶-۱۳۵۷)

خيري تخلصي بيلن خلق اراتانيليب كيلگن- ابوالخير(۱۲۸۶)نچي پيل كابلده تؤغيلدي.اونينگ باباسي امپردلاورخان(۱۸۷۹-۱۸۸۴)ميمنه‌نينگ- سؤنگگي مستقل اميري،اميرعبدالرحمن نينگ سلطنتي- پيتيده،ميمنه خانليگي سقوط اپتگنيدن سؤنگ اسارتگه- آلينيب،آغيرنظربندليک شرايطي آستيده ميمنه دن كابلگه جؤنه تيليب قتل- اپتلگني باعث،خيري نينگ آته سي مير احمدقليخان راجي هم باله ليكدن(۲۵)- ياشگچه سياسي نظربندليككه آلينيب،آغيرشرايطده حيات كيچيريب اَيريم اقتصادي وسياسي قيين چيليكلرني باشدن اؤتكزدي. دهمک،خيري نينگ آته سي مير احمد قليخان راجي ميمنه گه اپلک مرته«همت»آتلي مكتبني اساس قؤيدي.خيري واونينگ اوكه‌سي نظرمحمدنوا،آته لريني خاص اهتماميده تعليم آليب وكمال تاپديلر. او،كوپ مدت اوقيتوچي وباش معلم،همده ميمنه معارف مديري لوازميده ايش قيليب كيين اعيان كينگاشي(مشرانو جرگه) نينگ بيرينچي دوره سيده ميمنه مردمي نينگ انتصابي سناتوري وشوكبي"ظهير الدين فاريابي صناعتي شركتي"نينگ رييسي صفتيده ايش بجردي.

خيري ذواللسانين شاعر بؤليب،اؤزبيک وفارس-دري تيللريده مهارتلي استاد صفتيده، نثر ونظم ترماقيده اؤزبديعي قابليتيني اثباتلب بيرگن. بوندن آشه او، اوز زمانه سي نينگ بويوک ملي كوره‌شچي صفتيده اَوغانستانده گي تركي زبان ايلات- نينگ سياسي،فرهنگي وملي ايركينليگيني قؤلگه كيلتيريش اوچون،اوته- جانفشانليكلر قيلگن.خيري اؤززماني نينگ عادي سياسي سرلوحه سي بؤلگن ملي- تينگسيزليک گه قرشي توريب(كيناي كوهي،كينا،پتوني،كاكه،مستعار اسملري بيلن-

جوشقین تنقیدي- اجتماعي- انتباهي اثرلرېره تیش بیلن،مسلطفاشیستي‌تۆزومني- عیبله‌گن.او۱۳۵۷نچي‌ییلده‌وفات‌اېتگن.اونینگ‌اثرلري‌حاضرگچه مستقل صورتده چاپ اېتیلمه ي وقوییده گي لردن‌عبارت: ۱-قرآنکریم نینگ اۆزبېکچه تفسیري.
۲- اۆزبېک تیلي نینگ گرامري. ۳- سونح والد مرحومم. ۴- اۆن اېککي مېنگ بیتني‌اۆزایچیگه‌آلگن اۆزبېک‌ودري تیلیده گي شعرلردیوانی. ۱۳۹۳-۱۳۹۴ییل‌لرآره‌سیده‌مېن‌بیرخیل‌تحقیقی‌اېش‌نتیجه‌سیده‌رحمتلی‌ابوالخیرخیری نینگ"شیخ‌ابوسعیدابوالخیربلخی"رباعیلری‌نینگ‌اۆزبېکچه‌ترجمه‌سینی‌قۆلگه کیریتدیم.اوشبواثرهنوزگچه‌اونینگ‌تالیفاتی‌تۆرکومیده‌کیریتیلیب‌قالمس‌لیکدن- علاوه‌ېنگی بیراثرسنه لیب۱۳۴۶ییلده‌ترجمان‌قلمیگه‌کۆچیریلیب قالدیریلگن.

استاد ابوالخیر خیری نینگ سیاسی فعالیتلری

ابولخیرخیری‌حیاتیده بیرخیل‌رسمی‌ایشلربجردی‌او،۱۳۱۰نچی- (میلادی۱۹۳۲نچی‌ییل)ییلده میمنه نایب الحکوملیگی‌گه قره شلی المارعلاقه- داری،میمنه‌مخابرات ماموری،میمنه‌شاروال‌لیک‌ماموری،۱۳۱۵نچی(میلادی۱۹۳۶نچی- ییل)ییلده میمنه‌عاموی اخبارات‌ومدنیت تشکیلات‌ماموری،۱۳۱۸نچی(میلادی۱۹۳۹نچی- ییل) ییلده میمنه احصاییه سی‌نینگ‌تفتیش‌ماموری،۱۳۲۳نچی(میلادی۱۹۴۴نچی‌ییل)- ییلده‌میمنه‌معارف کفیلی،۱۳۲۵نچی(میلادی۱۹۴۴نچی‌ییل)ییلده‌هرات‌ولایتی‌معارف‌اۆرین باسری،۱۳۲۵نچی (میلادی۱۹۴۷نچی‌ییل)ییلده‌اداره‌عامه‌لیسه‌سی‌نینگ،ادبیات‌معلمی صفتیده‌وظیفه‌بجریب، ۱۳۲۸نچی‌ییلده‌تقاعدقیلدی.[۲۵]

ابوالخیرخیری‌اۆزرسمی‌ماموریتلری‌زمانیده،سدوزایی‌حکومتلرستمگرلیگینی- هم،اولرگه‌عمک بچه‌بۆلمیش،محمدزایی‌لرخودپرستلیگی‌نی‌هم‌جدی‌تنقیدآستیده- آلیب،بوتون‌محروم ملیتلر،جمله دن تورک- اۆزبېک ملیتیگه شوونیست

[۲۵] فاریاب‌جریده‌سی۲۵سان،۱۵سرطان ۱۳۷۱نچی‌ییل،۲نچی بیت.

سردمدارلراراده سی گه بنأ یؤکله نیب کیله دیگن ظالمانه‌ارتجاعی‌قراسیاستلرنی- قتتیق قره‌لشی بیلن اونگه قرشی‌ایش- کوره ش آلیب باردی.

ابولخیرخیری‌رسمی‌ایشدن بوشه گنده هم مسلط شوونیزم فرهنگی آستیده ،ستمگروقانخور حکمدارلرجبروستم،همده‌ویرانکارلیکلرینی،فاریابده‌یشه- یدیگن ضیالی وآیدینلی لرگه‌همده بوتون‌شمالی ولایتلرروشنفکری‌حلقه‌لریگه فاش قیلیشگه‌حرکت قیلدی وانه شو هاریمس ایش—کوره‌ش‌نتیجه‌سیده،شاه- نینگ‌سردمدارعمک‌بچه‌سی،سردارمحمد داوود تمانیدن۱۳۳۱ نچی (میلادی۱۹۵۲نچی‌ییل) ییلده‌کابلگه‌چَقیریلیب، صدارت‌قماقخانه سیگه، قماققه تشلندیِ،خیری‌بیرییلچه‌قماقده‌قالگچ‌میمنه‌مردمی‌صدارت گه اونینگ آزادایتیش- نیتیده‌هجوم‌قیلگنی‌نتیجه‌سیده،قماقدن‌قؤییاریلدی. بیرخیل‌معتبرمعلوماتلرگه- کوره،رحمتلی‌نذیرقلخان میمنه گی نینگ مادی حمایه وتشبثی همده استاد ابوالخیر خیری‌نینگ‌فکری‌وسیاسی‌بیرلشووتشبثی‌نتیجه‌سیده‌تؤزیلگن"شرکت- ظهیرالدین فاریابی"کؤرینرکؤزده‌اقتصادی—تجاری‌شرکت‌بؤلسه،لیکن‌درحقیقت- اونینگ‌آرتیده‌ملی–سیاسی‌بیر حزب فعالیت قیلرایدی،اوشبو ملی- سیاسی- تشکیلات،اولکه‌ده‌مسلط‌استبدادی‌حاکمیت بیلن قتتیق قرشی‌بؤلیب،حزب‌نینگ- فعالیتی‌واعضاسی نامی یاشیرون قالیشی اؤچون اوشه زمانده‌بوحزبگه‌منسوب- هیچ‌قنده‌ی‌بیریازمه‌حجت‌وسند،عاموی‌اخبارات‌واسطه‌لری‌ومطبوعاتده اونینگ نامیدن ترقلمه گن، شونینگ اوچون هم اونینگ اصل نامی، سیاسی برنامه سی، اعضالری‌سانی‌وباشقه‌بوحقده‌موجودکیره‌کلی‌معلوماتلرسقلنمه‌ی، بوحزب نینگ نامی تورلی شخصلر تمانیدن تورلی ناملرگه یاد بؤلگن ،بیرخیل روایتلرگه قره گنده بوتشکیلات نینگ اصل نامی"نهضت‌دیموکراتیک اسلامی خراسان"بؤلگن. ابوالخیرخیری‌یؤلگه تشله‌گن‌روشنفکری‌حلقه نینگ کتته قولّه ب- قوتله گن مددگاری‌اؤز اینی‌سی،نظرمحمدنوا ایدی.خیری ونوا همتیده میمنه شهریده ظهیر

فاریابی"شرکت غُربا"ناملی‌بیر توقمه‌چیلیک‌دستگاه قۆریلدی.اوشبو شرکت نینگ اقتصادی جهتدن قولّه ب-قوتلاوچیسی،نذیرقُل‌خان میمنه گی بۆلیب،بوشرکت نینگ مالی حمایه قیلرایدی.خیری اۆن بیرینچی ملی شوری ده انتصابی وکیل صفتیده هم تعیین بۆلدی او،بیر دور وکالتدن کیین‌ینه‌هم نظارتده‌حیات‌کیچیردی-۱۳۵۲نچی‌ییلده،ملی‌شورا نینگ ایکینچی‌دوره‌مشرانوجرگه‌سی[۲۶]ده‌فاریاب اولوسی سناتوری صفتیده‌سیله‌ندی.شوکبی۱۳۲۹نچی ییل(میلادی۱۹۵۰نچی‌ییل)ملی-شوراده،میمنه‌مردمی نینگ‌سیلنگن وکیلی صفتیده هم وکالت قیلدی. ابوالخیر-خیری(۷۱) ییل‌حیات‌کیچیردی‌اونینگ‌عمرینی‌اوچ قسم‌گه‌بۆلگنده‌ایککی‌قسمی-ادبی‌ایش‌واجتماعی‌فعالیتلری‌بیلن‌باغلیق.او،۱۳۵۷نچی‌ییل‌نینگ-(۲)حملیده(میلادی۱۹۷۸نچی‌ییل۲۲ مارچ)بیرآزخسته‌لیک‌نتیجه‌سیده‌کابل‌ابن-سیناکسلخانه‌سیده وفات ابتدی،اونینگ جسدی کابل نینگ عاشقان وعارفان هذیره سی،یعنی باباسی‌تۆپراغی‌یانیده دفن قیلیندی.

استادابولخیرخیری‌اۆزمهارت‌وبیلیمی‌نینگ‌دری‌وتورک‌تیللریده‌ذواللسانین-شاعرصفتیده اثباتلگن ایجادکاراوستاذلردن‌سنه‌لیب،اونینگ‌اثرلریده‌ملی‌اپرکسبور-لیک،اۆزبیک‌خلقی نینگ آزاد لیک اوچون چنقاقلیگی وتاریخ آقیمیده اولرنینگ ملی قیافه سی آچیق عکس تاپگن.

اونینگ‌کۆپینچه‌شعرلری‌خاص‌مناسبتلرگه‌بغیشله‌نیب‌یازیلگن،جمله‌دن-اونینگ«اپزگو- نیت» ناملی‌تخمیسی‌او، ۱۳۲۵ نچی‌ییل‌هرات‌ولایتیده،معارف-اۆرین‌باسری‌صفتیده‌جزایی‌تعیین لنگن زمانیده ،میمنه ضیألی لریگه یازیب‌بیاره دی. اونینگ‌هراتده‌جزاله‌نیب‌تبدیل‌بۆلگنینی‌سببی‌هم،او میمنه ده معارف‌کفیلی بۆلگنده،استقلال بیره‌می‌مناسبتی‌بیلن،میمنه‌چارباغیده‌گی،معارف‌کمپیده«یشه-

[۲۶] اعیان مجلسی،سنامجلسی‌دیمک.

سین‌اَوغان»دیب یازیب قۇیگن بیرشعارطفیلی،اوشه‌وقت‌میمنه‌ده‌گی، اَوغان‌نایب الحکومه‌سی‌تمانیدن،جزایی‌صورته‌هراتگه‌تبدیل‌بۇله‌دی.خیری‌حیاتی‌نینگ-سۇنگگی‌چاغلریده‌قشاقلیک‌بیلن‌حیات‌کیچیردی، او، «غربا» قۇشمه شرکت-ایشی‌دولت‌تمانیدن‌قصدی صورته تاخته لیب،لغواېتیلگندن‌کیېن‌اوشبو شرکت نینگ توزیلیشی‌گه مادی اولوش قۇشگن‌شخصلرهربیری‌کتته مادی نقصان-لرکۇریب،بولردن بیر خیلی‌نینگ‌بارویوقی‌دولت‌واسطه‌سیده‌مالیه،صکوک‌وباشقه-عنوانلربیلن‌ضبطاېتیلیب، دولت خزینه‌سیگه‌تاپشیریلدی،جمله‌دن‌میمنه شهری نینگ تاتارخانه گذریده گی(پولیس ایکینچی حوزه سی‌نینگ مقابلی) ابوالخیر خیری عایله سی نینگ یگانه باش پناهی‌بۇلگن اۇلتیریش اۇیی هم مصادره اېتیلیب،ضبطقیلینه‌دی،شو باعث اونینگ عایله‌سی‌بدرغه لیگیده زمینه پره تدی.

ابوالخیر خیری نینگ عایله وی حیاتی وفرزندلری

ابوالخیرخیری‌تیریکلیگده‌اېککی‌قتله‌اۇیلنگن‌ایلک‌بارعطامرادبای‌کلانتر-قیزی‌بیلن،اېکینچی بار سیدمودود قیزی بیلن. او، بیرینچی‌عیالیدن‌تورت‌قیزواوچ اۇغیل‌کۇرگن،قیزلری: یولدوز،آیسلطان،آیدین وزیب النسا لردن عبارت اۇغیل لری: تُوغره‌ل‌بېک،غازی‌محمدهمایون‌خیری‌ودکتوراۇلوغ‌بېک‌لردن عبارت.

خیری نینگ بیرینچی عیالیدن بۇلگن فرزندلری‌جمله سیدن آیدین[۲۷] وتۇغره ل بېک وفات قیلیب شوکبی اونینگ کتته خاتینی هم نېچه‌بیل‌بورون-،تورکیه نینگ استانبول شهریده عالمدن کۇزیۇمگن. ابوالخیرخیری،ایکینچی-خاتینی دن اېکیته اۇغیل وبیرته قیز کۇرگن، اۇغیل لری نینگ آتی اۇغوز بېک-وکنیشکابۇلگن،اوغوزبېک‌اېسه‌اوزاق مدتلردن بویان روسیه فدراتیف جمهوریتیده یشه‌ب‌کېلماقده،اونینگ‌قمرالبنات‌نامليقیزی۱۳۷۱نچی‌بیل‌آغیربیرکسل لیککه

[۲۷] رحمتلی آیدین ۱۳۸۹یېل مزارشریفده کسل لیک باعث وفات ایتدی.او،اۇیله نیب آرتیدن ۳-۴فرزندقالگن.

چالیقنی‌باعث‌اپسبورونلیکده‌حیاتدن‌کؤز یؤمدی. شوکبی بوندن نیچه ییل آلدین اونینگ‌کینجه‌اؤغلی‌کنیشکاهم کسل لیک باعث‌بیگیتلیکده وفات اِیتیب اوزآنه سینی یالغیزقالدیردی.

نظرمحمد نوا

(۱۳۰۰-۱۳۵۴)

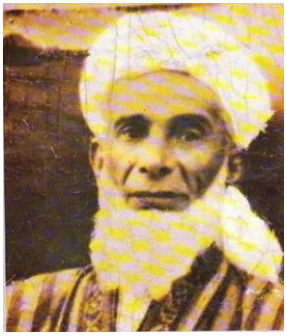
امیر دلاورخان‌نبره‌سی،میراحمد قلیخان-راجی‌نینگ‌کینجه اؤغلی،استادابوالخیری‌خیری نینگ-اوکه‌سی،نظرمحمدنوا،شمسی‌هجری۱۳۰۰نچی-ییل(میلادی۱۹۲۱ییل)میمنه شهریده‌تؤغیلدی.-او،دستلبکی تعلیماتنی اؤزآته واپنی سیدن اؤرگه نیب-کپین‌مکتبگه باردی واؤزتعلیماتینی اوشه‌وقتده‌گی-معمول‌درجه‌سیده، میمنه رشدیه مکتبیده بیتدیردی. او، سؤنگره‌اوشه‌مکتب‌گه اؤقیتوچی صفتیده رسمی ایش‌باشله‌دی،شونینگدپک او،نپچه‌ییل اوشه مکتبده-باش‌معلم ومدیرلوازملریده‌هم‌رسمی‌ایش قیلدی. نوا،اؤزاپناغه سی ابوالخیربیلن پانمه-پان ظاهرشاه استبدادی دولتینی‌عیبله ب ،حاکمیت ومحکومیت-فرهنگینی‌یؤکسلتیریب،محکوم‌ملیتلرحق-حقوقینی‌اپاغ‌آستی‌قیلیب‌اولرنینگ تیل وفرهنگینی یوقاتیشگه بیل باغله گن‌سیاسی تؤزوم بیلن قَرشی چیقدی.

او، فاریابده‌اؤزاکه‌سی‌ابوالخیرخیری‌تمانیدن‌یؤلگه‌تشله‌نگن‌روشنفکری-حلقه‌نینگ کتته قوّله‌ب-قوتله‌گن‌مددگاری‌اپدی.خیری‌ونواهمتیده‌میمنه‌شهریده-اپلک‌بار"نهضت‌دیموکراتیک‌خراسان‌حزبی"تأسیس‌اِیتیلیب،طرفدارلری‌دولت-

تمانیدن‌قتّیق کؤزاتوودهآلینگنی‌باعث،حزب اعضاسی‌نینگ‌تهلکه‌دن‌سقله‌ش-مقصدیده،اقتصادی‌بیرتشکیلات نامی آستیده اونینگ فعالیتی نی دوام بپریب،-ظهیرفاریابی"شرکت غُربا"ناملی‌بیرتؤقمه‌چیلیک‌دستگاه‌قؤریلدی .اوشبوتؤقمه-چیلیک دستگاه تخمین(۴۰)کیشیگه یقین میمنه لیک نفوذلی شخصیتلرنینگ-مادی‌حمایه سی بیلن قؤریلگن اپدی.

او، حکومت دستگاه سی ناراضی لیگیگه باقمسدن، پیتنچی واؤن اپکینچی دوره سیلاولریده‌کاندید قیلیب،میمنه اهالی سی تمانیدن قیزغین کؤتیب آلینیب ،ملی شوراگه یؤل تاپدی.شو یپللرده اؤز، اکه سی ابوالخیر خیری بیلن پانمه- پان تورکستان ملی کوره شچیلری صفیگه، ظاهرشاه استبدادی حاکمیتیگه قرشی‌سیاسی کوره ش قیلدی. او،۱۳۳۱نچی‌یپل‌سردار داوودخان بؤیریغیگه اساسأ، اکه سی صدارت قماقخانه سیگه تشلنگنده، میمنه لیک ضیألی‌لرنی بیرلشتیریب ،حکومتگه قرشی‌اوشبوحرکتنی‌باشچیلیک‌قیلدی.

او،۱۳۵۴سردارداوؤدحاکمیت‌زمانیده،اؤزی‌نینگ‌تینیب-تینچیمه‌س‌ملی-کوره‌شلری‌نتیجه سیده،حاکم‌دولت‌تمانیدن‌فراه‌ولایتی‌مستوفیسی‌صفتیده-تعینلندی؛آره‌دن‌آزآوتمه‌ی مرموزشکلده اؤلدی.اعتبارلی‌روایتلرگه کؤره،اونینگ-جنازه‌سی‌فراه‌دن‌صندوق‌قیلینیب کیلگچ، تؤپراققه‌تاپشیریش‌مراسمی-اداغیگچه،اؤزاینا‌غه‌سی‌غمیده‌ادای‌تمام‌بؤلگن‌خیری‌گه، مراسمنی‌باشدن-ایاق-کؤزاتووچی‌ساقچلرتمانیدن،اونینگ‌یؤزینی‌آچیب‌کؤریشگه‌رخصت بپریلمه‌دی.

شهیدمولوی علاوالدین

(۱۳۵۷-۱۲۸۷)

مولـوی‌علاوالـدین ۱۲۸۲ییلـده تۆغیلدی.او،باشـلنغیچ سـوادنی‌رحمتلـی‌آتـه‌سـی‌عادلشـاه‌دن کَسـب اِیتیـب سـۆنگره قـالگن تعلیمـاتینی دینـی‌مدرسـه لـرده‌اۆرگـه-نیـب‌چیقـدی. او،اۆزاق‌ییللراییـل اَره‌سـیده«خشـتی-مدرسـه»نـامی‌بـیلن‌مشـهوربۆلگن«مضـراب خـانی»مدرسـه سـی همـده«روزیقـل-کارونباشـی‌مدرسـه‌سـی»[۲۸] و«کوهیخانـه‌مدرسـه»لریـده ۱۳۱۰-۱۵ییللرمابینیـده-قـۆریلگن«ظاهرشـاهی‌مدرسـه»سـیده‌مـدرس‌لیـک قیلـدی. او،دَدیل،جسـارتلی-وعالیجناب‌دین‌عالمی‌ایدی.

ظاهرشاه‌نینـگ‌اسـتبدادی‌حاکمیـت ییللریـده،ایلک بۆلیـب میمنـه ضـیألی لـری متعصب حاکمیـت نینـگ اۆزبیـک-تـورکمن همـده سیاسـی‌جهتـدن‌محکـوم اِتنیکـی-گروهلرگـه‌نسـبتاًظالمانه‌سیاسـت یۆرگیزیشـی باعـث اونگـه قَرشـی‌عصـیان-کۆتریب،سیاسـی‌حرکتلرگـه‌قـول اۆردیلـر.او،"نهضـت دیموکراتیـک خراسـان‌حزبـی" نینـگ فعـال اعضـالریدن بۆلیـب، اوشـبوحزب نینـگ مـرام ومقصـدینی عملگـه آشیریش اوچون جـان‌ودل بـیلن دولتگـه قرشـی کـوره‌شدی.شـوواقعه لرمیمنـه نایـب الحکومـه‌سـی‌سـیدغـلام رسـول‌حـاکملیگی زمانیـده،۱۳۳۱ییـل‌حمـل آییـده صادربۆلدی.شـوچاغده اولکـه سـطحیده ،ملـی‌کېنگـاش سـیکیزینچی‌دوره‌سـی-سېلاوی اوچـون کـوره شـلر آقیمیـده، دولـت تـۆزگن ربجـه لرگـه‌قرشـی، میمنـه

---

[۲۸] اوشبومدرسه میمنه شهری نینگ حاضرگی میسره چهارراهه سی،رحمتلی حاجی دوران اۆیی ومیمنه چارباغی نینگ جنوبشرقی قسمینی اۆزایچیده آلر ایدی.اوشبومدرسه ومسجدوزیرمحمدگل مهمندبۆیوروغی بیلن بۆزیلدی.حاضرایسه اوشه-ساحه‌ده یالغیزروزیقل کاروانباشی نینگ قبری قالگن.مین ۱۳۸۷ییل باسیلیب چیققن«جغرافیای عمومی فاریاب»ناملی اثریم آرقه‌لی بوحقده معلومات یازدیریب قۆبگنمن.

اهالیسی کیلگیندی اوغانلرساخته وکیللری ایمس ؛بلکه اؤتراق اهالی نینگ-معرفت‌وتؤیغولی کاندیدلری‌بؤلگن‌استادابولخیرخیری‌ونظرمحمدنوالردن‌قتتیق-حمایه‌قیلگنلری‌باعث،خوددی‌شویپل(۱۳۳۱/میلادی۱۹۵۲نچی)ده‌بغاوتگر-وقؤزغالانچی‌آتیگه، میمنه‌نینگ‌بیرقطارکوره‌شچیلری‌جمله‌دن‌رحمتلی‌حاجی-پیغمبرقل‌تؤغاچی،ملامحمدالله قریه‌دارلر بیلن بیرگه لیکده،سیاسی نظربند صفتیده کابلگه سؤرگون قیلیندیلر.

البته بوخیل‌قاشیستیک‌حرکتلرشاه نینگ‌سردمدارعمک‌بچه سی،سردار محمد داوودتمانیدن یؤلگه‌تشله نیب،برچه‌سیگه‌متعصب ودیکتاتورشاه نینگ اطرافیده گی فاشیستیک حلقه هم عیبدارابدی.استادابوالخیرخیری‌کابلگه‌تیله-تیلیب،صدارت‌قماقخانه‌سیگه،قماققه‌تشلندی،خیری‌بیریپلچه‌قماققه‌قالگچ،میمنه-مردمی‌صدارت‌گه‌اونینگ‌آزادایتیش نیتیده هجوم قیلگنی نتیجه سیده،قماقدن قؤپباریلدی.ابوالخیرخیری‌ملتچی کوره شچیلرهمده ایل-اولوس‌حمایه‌سی‌بیلن-صدارت‌تؤرمه سیدن آزادقیلینگن حالده هم،مستبدسرداراووَدبؤیوریغی گه بناً مولوی علاوالدین جرمسیز-گناهسیز۷پیل قماققه قالدی. قماق مدتی بیتگچ تقدیرده هم او،۷پیل میمنه گه کیلیش‌گه‌رخصت‌تاپمسدن سرداراوود بؤپریغیگه بناًکابلده نظارتگه آلیندی.[۲۹]

شهادت واقعه سی

مولوی‌علاوالدین‌جوده‌فضیلتلی،ملی‌تؤیغولی بؤلیشی یانیده،تؤرتگوی وجسارتلی دین عالمی‌ابدی.او،بوتون‌عمری‌نینگ‌ظلم‌وستم،ناتوغریلیک وفسادوزورگؤیلیکه‌قرشی‌کوره شگه‌صرف قیلدی.شواوچون هم خایین دولتی عملدارلراونینگ

[۲۹] اوشبومعلومات رحمتلی مولوی علاوالدین نینگ اؤغلی حرمتلی ظهیرالدین دن روایت بؤلیب (یکشنبه کونی میزان آیی نینگ۱۴نچی سی۱۳۹۸ییلی/کیچقورون ساعت ۶ده) تیلفون آرقه لی اؤتکزیلگن بیرصحبت جریانیده کؤچیریلیب آلینگن.

یـاقتیرمس اپـدیلر. او،نورمحمـدتره‌کـی‌زمانیـده ۱۳۵۷ییـل‌رمضـان آیـی نینـگ ۲۷ نچی کېچه سی فاریاب ده حکـم‌سۏره‌دیگـن خلـق‌حزبـی‌عملدارلریـدن بـۏلگچ حفـیظ الله بوسـتانی،درویش ومیمنـه شـهری نینـگ خوفسـیزلیک مسـوولی[۳۰] واسـطه سـیده اۏییـده گـی،اۏزاق‌ییرلرنـی باسـیب‌کـېلگن اېککـی –اوچ میهمـان‌لـری‌بـیلن‌بیرگـه[۳۱]- میمنـه قماقخانـه سـیگه آلیـب باریلیـب بیرمـدت نظارتـدن کېین،باشـقه‌بیرقطـار- فاریابلیـک‌آقسـقال،دین‌عـالملری‌ونفـوذلی‌کېشـیلرجمله‌دن‌مولـوی‌محمـدیعقوب- لولاشـی،ابـراهیم‌قاورمـاچی‌لـربیلن‌بیرگـه‌میمنـه‌دن‌مزارشـریفگه‌تاشـیلیب،بلخ‌ولایتـی‌گـه قـره شـلی دهـدادی‌تومنیـده‌گـی‌حربـی‌قرارگـاه‌ده‌جایلشـتیریله‌دی.دیکتـاتورخلقی لربۏېریغیگـه اساسـاً اوشـبوزندانی‌لرپایوازلیککـه‌رخصـت‌تاپمـه‌گـن‌حالـده‌هـم،نظارتگـه آلینگنـدن سـۏنگره هـم‌نېچـه مدت،زنـدان‌سـاقچی ونظـامی لرواسـطه سـیده اوزعایلـه سـی بـیلن رابطـه قـۏره ردی.اَره دن نیچـه آیِ اۏتگـچ بیـردن علاقـه لـری اۏزیلیـب قالـدی نتیجـه ده معلـوم بۏلـدی کـه او،بیرقطارباشـقه‌اسـیرلربیلن‌دهـدادی‌قیشـله‌سـی- نینگ‌قویی‌قسـمیده‌اوققـه تارتیلیـب اۏلدیریلـه‌دی‌واوشـه‌ییـرده گـی بیـر«جمعـی گـور» ده دفـن اِېتیلـه دی.[۳۲] اونینگ،میمنـه وبلـخ تورمـه لریـده بـۏلگن چاغـده خلقـی لرواسـطه سـیده آغیرودهشـتلی طـرزده شـکنجه قیلینگنـی قَیتـه –قیتـه تیلگـه آلینـه

---

[۳۰] اصلده مزارشریف دن بولیب،۱۳۵۷ییلی میمنه ده بوکېشی حرمتلی ظهیرالدین جنابلری گه کوره پولیس تشکیلاتیده وظیفه بجره ر ایدی.

[۳۱] مستندروایت گه کوره،رحمتلی مولوی علاوالدین اوشله نیب قماققه تشله نگن کېچه اېسه اوکېشی نینگ اۏییده اوچته دوستی جمله دن رحمتلی مولوی عبادالله مخدوم اۏزاق جایلردن میهمان کېلیب،اوکېشی بیلن بیرگه اوشله نیب،کېین اۏلدیریله دیلر.

[۳۲] اوشبوروایت رحمتلی مولوی علاوالدین نینگ کته اۏغلی «جمالناصر»نینگ شهیدلرمخصوص کونی مناسبتی اوچون(۹سپتمبر۱۸/۲۰۱۹سنبله۱۳۹۸)آته سی حقیده اۏزشخصی فیسبوک صحیفه سیده یازگن معلومات اساسیده بېربلگن.

دی. شـووقتده میمنـه حـاکمی سیداحمدشـاه دولتـی، ولایـت مسـتوفی سـی هاشـم دقیق ،دولت آبادتومنی حاکمی صالح محمدحساس ایدی. [۳۳]

اوشـبوحادثه‌ده‌رحمتلـی‌بـیلن‌بیرگـه‌اونینـگ‌ظهیرالـدین‌آتلـی‌ایسـبورون‌اؤغیلچـه-سینی‌هم‌آلیب کیتـه دیلـر.لیکن او،قـانونی یاشـنی تؤلدیرمـه‌گـن‌لیگـی باعـث اؤلیمـدن قَیتـه دی. رحمتلـی مولـوی‌علاوالـدین دن(۸) فرزندقالـه دی.۳تـه اؤغیـل و۵تـه قیز.اؤغیل لریدن حرمتلی جمالناصـراوزاق ییللـردن بویـان اؤزعایلـه سـی بـیلن چیـت ایللـــرده یشـــه ب، ظهیرالـــدین وکینجـــه‌اؤغلـــی میمنـــه ده اســـتقامت قیلـــه دی.شونینگدیک قیزلریـدن ایکیتـه سـی عالمـدن اؤتیـب و۳تـه سـی میمنـه ده یشـه یدیلر.

محمد یونس سرخابي (یونس اؤزبیک)

(۱۳۷۳- ۱۳۰۸)

پروفیسـورغـلام‌محمـدمیمنـه‌گـي‌نبیـره سـي ومیـرزا محمـد صـدیق اؤغلـي، محمـد یـونس سـرخابي ۱۳۰۸ نچـي ییـل‌کابلـده تؤغیلـدي. اومعرفـت پـرور وآت وآوازه لیک بیـرخاندانگـه‌تربیـه‌بـؤلگني‌طفیلـي،نظملـي‌روشـده مکتبگـه باریـب، بیلـیم-

مبن‌موندن ۶-۷ ییل مقدم(اکسا) قربانی لری نینگ ۵۰۰۰کیشیلیک لیستی ترقه لیشی بیلن بیرگه ؛فاریاب شهیدلری نینگ اوندن آجره تیب آلیب،بیرخیل معلوماتلر بیلن اؤزفیسبوک صحیفه م دن ترقتگن ایدیم.شوکبی انه شوقطارده اؤلدیریلگن حفیظ الله شهیدشیخ الاسلامی حقیده هم به تفصیل بیرتحقیقی مقاله یازگن ایدیم.معلوم بؤلیشیچه اوشه ییل‌فاریابدن ۷۰-۸۰گه یقین عالیجناب کیشیلرنظارتگه آلینیب اؤلدیریله دیلر،لیکن اکسالیستی ده،شوکبی آوغانستان انسانی حقلرمستقل کمیسبونی تمانیدن اوشبولیست اساسیده نشرایتیلگن کتابده هم فاریابلیک شهیدلرقطاریده یالغیز۲۹کیشی قید اِیتیلیشی یانیده،مولوی علاوالدین اسمی یازدیریلمه ی قالگن..

اۆرگندي.او،کابل‌نینگ‌نجات‌لیسه‌سیده‌درس‌اوقیب،اوبیرنی‌تۆگتگندن‌کین،عالي تحصیلات آلیش نیتیده،کابل‌اۆقویورتی گه شامل بولدي. تحصیل‌دوره‌سیده‌او،- سیاسي‌کوره‌شلربیلن‌قیزیقیب،ظاهرشاه‌دولتیگه‌قرشي،کابل اوقوویورتیده شکللنگن فکري- سیاسي‌آقیم «محصل لر اویوشمه سي» تشکیلاتیده‌کیریشیب، اوشبو اویوشمه نینگ‌اساسچي‌وفعال‌اعضالریدن‌بیري بۆلیب قالدي؛ شو طفیلي هم او۱۳۳۲نچي ییلدن‌کېین قیته- قیته قماققه تۆشدي وآغیر وضعیتده‌حیات- کېچیردي. محصللراویوشمه‌سي‌لغوِاېتیلیشي‌دن‌کېین‌یلغوزاووبیرنېچه‌کېشیلر- قتتیق‌جزالنیب،سانسیز فلاکتلرگه‌دوچ‌کېلیب،نېچه‌قتله‌سۆرگون‌بۆلدیلر.یونس- سرخابي نېچه‌ییل‌نظارت آستیده حیات کېچیریب اۆز اۆییده نظربند بۆلدي،شو وقتلرده مطالعه بیلن قیزیقیب، فارس- دري ادبیاتي تاریخیده‌مطالعه‌باشلب،- اوشبوادبیات‌نینگ‌تَنیقلي‌ایجادکارلریدن‌بیري‌بۆلگچ«فرخي سیستاني» اثرلري- بیلن‌تَنیشیب، اونینگ ادبي تأثیراتي آستیده، ایجادیات قیله باشله دي.

سۆرگون‌مدتي بیتگچ او، فرانسه گه باریب اۆزاق ییللر«پاریس»ده بشه دي. او،فرانسه ده یازگن‌مقاله‌لریني«فرنگ‌اېپه‌کي»ناملي بیر تۆپلمده ېیغیشتیرگن.او،- اوغانستانده‌نېچه‌قتله قیتیب،بیرآز مدت،تجارت وزیرلیگی،اَوغانستان‌فنلراکادیمي- سي واَوغانستان‌رادیو- تلویزیوني تشکیلاتلریده رسمي ایش قیلگن.

یونس سرخابي عمري نینگ کتته قسمیني روشنفکري کوره شلرده صرف قیلگن اولوغوار ذات‌او،اَوغانستانده‌طلبه‌لراۆیوشمه‌سي‌تأسیس‌اِېتیلگنیدن،رسمي- فعالیتي‌تاختیلگونچه هاریمه ي- تینمه ي اوشبو اویوشمه نینگ بویوک بیرروشنفکري حرکتگه اۆگیریلیشي اوچون کوره شیب،تورلي قِېیناق،سۆرگون، قماق ونظربندلیکلرني باشدن کېچیردي. بولردن تشقري او، اتاقلي متفکر،ترجمان ،شاعر ویازوچي صفتیده فرانسه ادبیاتیدن اَوغانستان نینگ دري ادبیاتیده بیرخیل تجربه ومیتود لرني تاشیگن؛ لیکن قنده ي دیر اِتنیکي جهتدن

محکوم بیر ملیتگه منسوب بؤلگني اوچون، اونینگ ادبي شخصیتي بیترلي درجه ده‌اؤلکه‌سطحیده تانیلمه‌ي‌قالگن، شوکبي اونینگ نه فقط دري تیلیده یازگن اثرلري،بلکه فرانسوي تیلده بره‌تگن اثرلري هم هیچ قچان اَوغانستانده چاپ اِبتیلمه گن چونکه اولرنینگ تولیق صورتده‌چاپ‌اِبتیلیب‌ترقه‌لیشي، بیرخیل حاکم ملیتگه منسوب ساخته دانشمند وشاعرلرنینگ مشهور بؤلیشي یؤلیگه توسیق بره تر اېدي.او،شمسی هجری ۱۳۷۳ ییلي پاریسده عالمدن کؤز یؤمدي.

یونس اؤزبېک وطلبه لر اؤیوشمه سی

«ویش زلمیان»، «ندای خلق» و«جمعیت وطن» سیاسی حرکتلری ، شوکبی دولتگه باغلیق بؤلمه‌گن‌اېرکین‌جریده لرباسیلیب چیقیشی ،عاموی اخبارات وسؤز وفکر اېرکینلیگی، اېرکین سېلاو اؤتکزیلیشی ،بیتینچی دوره ملی شورا آرقه لی بیرخیل وطنسېور وکیل لرنینگ دولت استبدادیگه قرشی ،کېسکین کوره شی ،صدر اعظم شاه محمود خان نینگ سېلاو آقیمیده بیواسطه اشتراکی ،جهانده یؤز بېریب تورگن سیاسی ینگی لیکلر،شاه واسطه سیده عامه اهالی اوچون ینگی ضروریاتنی انگلب آلینیشی وشونگه اوخشش بیر خیل اجتماعی حیاتگه باغلیق‌موضوعلرطبیعی‌حالده‌بیرینچی محصل لراویوشمه سی (اتحادیه محصلین)تشکیلاتی نینگ وجود گه کېلیشیگه زمینه بره تدی.[۳۴]

اوشبو اویوشمه اساسنامه سی اېلک بار،کابل اوقویورتی،حقوق وسیاسی بیلیملرفاکولته سی استادی‌محمداکبرپامیرتمانیدن،تشقی اېشلروزیرلیگی-مشاوری‌همده‌حقوق‌فاکولته سی نینگ اېلک استادی واساسچیسی تورکیه لیک« مَنی،منجی اؤغلو»مصلحتی بیلن یازیلدی. محصللرجنبشی‌نینگ‌فعال-

[۳۴] نخبگان شماره یکم،داکتر عبدالرحمن محمودی،ص۱۱۱.

اشتراکچیلریدن‌بیری بۆلگچ داکترحسن شرق گه کوره: اوشبو اۆوشمه دستله ب‌کابل پوهنتونی‌نینگ،حقوق‌فاکولته سیده اساس قۆییلگن اېدی اوشبو تشکیلات‌کابل‌پوهنتونی‌رییسی،دکتورمحمداَنَس،نظری‌آستیده بیرینچی روشنفکری اېرکین تشکیلات صفتیده فعالیتگه باشله دی. اوشبواۆیوشمه نینگ بیرینچی اۆلتیریش لری کابلده گی امانی واستقلال لیسه لریده قۆریلر اېدی.- استه-سیکین‌بوتشکیلاتده‌فقیرمحمدمهمند،نوراحمدشاکر،میرعلی‌احمدشامل زاده،محمد کریم نصرتی،امان الدین امین پور،سیدمحمدمیوند،عبدالرزاق آصفی،محمد نعیم کندهاری،شاه‌علی‌اکبرشهرستانی،محمدیونس‌سرخابی،احمد-موسی‌کندهاری،عبدالغنی محمودی،هادی‌محمودی، اسعد احسان وغبارلرهم قۆشیلدی. اوشه پېتلرده(۱۳۴۲-۱۳۵۴پیللر) کابل‌اۆقویورتی،اولکه‌سطحیده‌یگانه-یۆکسک‌بیلیم آلیش‌درگاهی‌بولیب،اوبیرده‌طب،حقوق،ساینس‌وادبیات‌فاکولته‌لری-باراېدی‌وهیچ‌قچان‌پوهنتون محصللری سانی تورت یۆز دن آشمس اېدی.

اوشبواویوشمه فعالیتی"محصل لررهبرلیک‌کمېته‌سی"تمانیدن باشقاریلراېدی. اوشبو کمیته اعضاسی‌تورت فاکولته نینگ تنلنگن‌نماینده لری-واسطه‌سیده‌دوره‌یی‌شکلده‌سېلنه‌راېدی‌بواویوشمه باره –باره اوغانستانده‌گی-دموکراسی‌طرفدارلری،اېرکینلیک‌تیلاووچی، اجتماعی عدالت ،ملی تېنگلیک، استبدادواستعمارقرشی‌کوچلرنینگ‌سۆزمنبریگه اَیله‌ندی.[۳۵]

باشله نیشده باش‌وزیر،شاه‌محمودخان‌حکمیگه اساساً، اۆیوشمه فعالیتلریده فقط گینه معارف اۆقوچیلری‌ومحصللراشتراک‌اِیتیشگه‌حقلی-اېدیلر،لیکن‌بیراق"محصللرکمیته‌سی"فعالیتی دولتی‌کنترولیدن‌چیقدی. کونلرنینگ‌بیریده،اویوشمه‌تمانیدن‌قۆریلگن‌بیراولتیریش‌ضمنیده،فضل‌ربی‌پژواک-

[۳۵] .اوشه اثر/ صص۱۱۲-۱۱۳ .

واسطه‌سیده‌یازیلگن"ملی‌بیرلیک"نا‌ملی‌بیر کؤرگزمه‌اجرااپتیلدی. بونمایش‌حکومت-دستگاه‌سی،شاه،صدراعظم‌وسرای‌اهلی‌غضبیگه‌سببچی‌بؤلدی،دولت دستگاه‌سی،-بیرقطارطلبه‌لرر‌هبرلیک‌کمیته‌سی‌اعضالری‌نینگ‌اوشلب‌قماقده‌تشله‌دی.بو حرکت-محصللراویوشمه‌سینی‌قؤزغالیشیگه‌زمینه‌بره‌تدی،محصللردولت‌قرشی‌سیگه ناراضیلیک‌نمایشگه‌قول‌اؤردیلر.بوناراضیلیک‌نمایشی‌سؤنگره معارف وزیرلیگی اداری معینی،عبدالاحمدپنجشیری‌واؤلکه‌باش‌وزیری‌شاه‌محمودخان باش یاوری،بابه جان‌تدبیرلری بیلن‌حل اِپتیلدی،نتیجه‌ده،اوشلنگن‌بندیلر‌قماقدن-قؤپباریلدی،لیکن‌بوآره‌دن‌فقط اؤچ نفرجزالندی، سرخابی‌تخلصی‌بیلن-مشهوربؤلگن‌یونس اؤزبیک، فاریابگه سؤرگون قیلیندی، شاه علی اکبر شهرستانی‌وحبیب‌صافی‌لر‌کابلده‌نظارت‌آستیده‌قالدیلر.حکومت دستگاه سی اوشبو تشکیلات نینگ‌رسمی شکلده اؤرته دن‌کپتیشیگه گه قراربپردی.

دموکراسی‌دوره‌سیده‌شکللنه‌گن‌محصللراؤیوشمه‌سی‌فعالیتلرینی‌کؤزدن‌کپچیریب‌قؤییده‌گی خلاصه‌گه‌چیقیش‌ممکن:

۱. میرعلی‌احمدشاملزاده،داکترحسن‌شرق،محمدابراهیم‌کوپراتیف،عبدالهادی-محمودی،شاه علی‌اکبرشهرستانی،عبدالواحد،یونس‌سرخابی،عبدالغنی‌ومحمدحیدر-ژوبللر،اوشبواؤیوشمه نینگ چققان،آتش نفس‌وجوشقین احساسلی اعضالریدن عبارت اپدیلر.

۲. دولت‌دستگاه‌سی،سلطنتی‌خاندان‌واولرنینگ‌اطرافیلری،دموکراسی‌آقیمی‌وعامه-اهالی اشتراکیدن‌واهمه‌گه‌توشیب؛بوآقیم‌نینگ‌اؤزلری‌اوچون‌ضررلی‌بیلدیلر-باوجودیکه‌کپلگن اصلاحات‌آزبؤلیب،ملت‌اوچون‌مطلقا‌پیترلی،خام ونامکمل‌لیگی-طبیعی‌کؤرینیب‌تورگن‌اپدی.

۳. هراسم‌ورسم‌بیلن‌اوشه وقتده یؤزه‌گه‌کپله‌دیگن‌دموکراتیک‌یاارتجاعی‌تشکیلات وسازمان، اپرکین‌صورتده ایش وفعالیت آلیب باریش اوچون ،آچیق یا یشیرین

شکلده حکومت دستگاه سی،سرای اهلی،یاکه اولرگه منسوب گروهلربیلن ارتباطده بۆلیشی‌حتمی بیرگپ ایدی.

۴. هیچ‌بیرتمانگه‌باغلنمه‌گن،ملی‌ومذهبی‌اقلیتلرگه‌منسوب‌حُرفکرلی، ایلغار ضیألی لر هر دایم بۆلسه‌هم هوسکار (دراماتور) ساخته واشرافی ضیألی‌لرگه نسبتأ قتتیق ضربه کۆریب،اَبریم قپین‌چیلیکلروتهلکه‌لرده‌قالییش‌لری‌طبیعی‌بیرنرسه؛شواوچون-هم‌بوتون‌اشرافی،ساخته کارکۆره‌شچی محصللرصفیدن بلغوز گینه،یونس اۆزبیک (یونس سرخابی،تأکیدامینی‌دن) شاه‌علی‌اکبرشهرستانی‌هزاره‌وحبیب‌صافی-حکومت‌قهروغضبی‌گه‌دوچ‌کپلیب،قماقه‌تشله نیب،سۆرگون قیلیندیلر.[۳۶]

[۳۶] نخبگان شماره یکم/ داکترعبدالرحمن محمودی/ ص۱۱۶.

اېرگش اۏچقون (محمدرفیق فطرتی)

(۱۳۰۶-۱۳۸۸)

رنگـین کمـان شـعرتـذکره‌سـي مـؤلفلري،اېـرگش-اۏچقون حقیـده‌قویېـده‌گیچـه‌معلومـات‌قیـدقیلـه دیلـر:«ایـرگش-اوچقون (محمد رفیق فطرتـی) اۏزبېـک‌ملیتیگـه‌منسـوب‌بۏلیـب ۱۳۰۶ نچـي ییلـده‌انـدخوي‌اۏلسـواللیگیده‌تۏغیلدي.باشـلنغیچ-واۏرتـه‌تعلیمـاتیني‌انـدخوي مکتبلریـده اۏرگنـدي. کېـین کابلـده گـي یۏکسـک دارالمعلمینـده اوقیشـگه کېـردي. اوېیرنـي بیتتیریـب ،کابـل پوهنتـوني نینـگ،-ساینس‌فاکولته‌سیگه‌شامل‌بۏلدي.[۳۷]

او، اۏزاق‌ییللـرانـدخوي‌تـۏمنی ومیمنـه شـهریگه قـره شـلي مکتبلـرده اۏقیتـووچي صـفتیده وظیفـه بجـردي. اېـرگش اۏچقـو ن‌حقیـده « اوغانسـتانده گـي اۏزبېـک شـاعرلري » تـذکره سـیده قۏېیـده گیچـه‌معلومـات‌بېـره‌دي:«اېـرگش اۏچقـون امضاسـي بـیلن شـعریازیـب،آت‌چیقـرگن‌اېـرگش ۱۳۰۶ نچـي ییـل اندخویـده تۏغیلـدي. باشـلنغیچ، اۏرتـه مکتـب ولیسـه‌دوره سـینی‌اوشـه‌ییـرده گـي‌مکتـب‌لـرده-بیتیریب‌کېـین یوقـاري بیلـیم آلـیش نیتیـده کابـل اۏقویـورتی‌نینـگ،سـاینس‌فاکولتـه-سیگه‌اۏقووگـه‌کیریـب،اوني‌تۏگتگنـدن‌سـۏنگ، انـدخوي ومیمنـه گـه قـره شـلي لیسـه لـرده اۏقیتـووچي صـفتیده ایـش باشـله دي.اېـرگش اۏچقـون اۏزاق زمـانلردن بویـان تورلی خارجی اولکه لرده یشب ایجاد قیلیب کېلماقده .[۳۸]

تَنیقلـی‌تحقیقچـی‌اسـتاد،رحمتلی‌محمـدامین‌متـین‌گـه‌کـوره:«شـاهمردانقل‌اۏغلـی-اېـرگش‌اۏچقـون۱۳۰۶ییـل‌انـدخوی‌اولسـواللیگیگه‌قـره‌شـلی«میرشـکارخانه»گذریـده-

---

۳۷ نچي بیت، سېنینگ شأنینگ گه اولکم.

اوغانستانده گي اۏزبېک شاعرلري ،۲۴ نچي بیت

دنیاگه‌کپلیب‌باشلنغیچ‌تعلیمات‌نی‌اؤزآنه یورتی اندخویده‌اؤرگه‌نیب‌بیلیم‌سطحینی-یوقاری ایلتیش وتحصیل اوچون‌کابلگه‌باریب،دارالمعلمین‌نی‌تؤگتگچ،کابل-طبیعی‌بیلیملرفاکولته‌سیگه‌اؤقیشگه‌کبردی.لیکن‌بیرقنچه‌قبین‌چیلیکلرسببلی-فاکولته‌ده‌اؤزتحصیلیگه‌دوام‌بیرالمه‌دی.ناچار۱۳۳۳-۱۳۳۶ییللرده‌اندخوی‌ومیمنه-ابوعبیدجوزجانی‌باشلنغیچ‌مکتب‌لریده اؤقیتووچی‌صفتیده‌وظیفه‌بجردی.او،خوددی-اخیرگی‌ییل‌سرطان‌آیی‌نینگ۱۰نچیسی‌ده اَیریم سیاسی عامل لرباعث اؤزوطنی-نینگ ترک اِیتیشگه مجبوربؤلدی.[۳۹]

ایرگش اؤچقون‌فاریاب‌ولایتیده‌بؤلگن‌ییللریده اؤقیتووچیلیک مقدس بورچی یانیده ادبی-فرهنگی‌وتحقیقی‌ایشلرگه هم قول اوریب؛اونینگ تنقیدی-مقاله لری‌محمدرفیق آتیده اوشه ییللرده‌چاپ‌اِیتیلگن.جمله‌دن‌ایکی‌مقاله-سی«کنیزان‌قرن‌بیستم»و«نظری‌به اندخوی»،«قره-کؤز»همده«شیراؤغلی»مستعارآتلریده‌ستوری جریده سیده چاپ ایتیلدی.یازووچی اؤزمقاله لریده‌اندخوی‌عیاللرمکتبی‌نینگ‌قؤریلیشی‌وفعالیتلری‌همده‌اندخوی‌تاریخی-کیچینمه‌لری وجغرافیایی وضعی توغریسیده فایده لی‌مطلب لرنی یازگن.[۴۰]-اؤچقون نینگ انه شونده ی تنقیدی‌بره‌تگن‌مقاله‌لری،برچه‌قلم اهلی‌نینگ‌دقتینی-اؤزیگه‌تارتدی.جمله‌دن‌تنیقلی یازووچی ومطبوعات اهلی «یولدوز»جریده سی نینگ۱۳۵۸ییلده باش کاتبی محمدامین اوچقون«قره‌کؤز»مستعارآتیگه-جواباً«قره‌قاش»مستعارآتیده اؤزبیک تیلیده مقاله لر یازگن...

---

[۳۹] اصل مقاله استادمتین اندخویی قلمیگه یازیلیب«انیس جمعه» جریده سی نینگ(۵۵)سانی(۱۳۷۰/۶/۸)ییلی فارس-دری تیلیده نشربؤلیب،اونینگ ترجمه سی غلام سخی وکیلزاده نینگ«تجربه ایشیکلری»نامیلی مقاله لرتؤپلمیده هم باسیلیب چیققن.تجربه اپشیکلری/باسیلگن ییری مزارشریف-بلخ/ باسیلگن ییل۱۳۹۷/۵۹-۶۰نچی بیتلر.

[۴۰] تجربه اپشیکلری/غلام سخی وکیلزاده /۶۰بیت.

عزیـزالله آرال‌اؤزي‌نینـگ"سـاغینچ "نـاملي اثریـده،اپـرگش اؤچقـون تیریکچیلیـک-وحیـاتي‌حقیـده قؤییـده‌گیچـه‌معلومـات‌قیـداپتـه‌دي:«...او،مـیلادی۱۹۲۷نچـی‌یپـل-نینـگ(۲۱)فبـروری‌کـونی افغانسـتان‌نینـگ‌تورکمنسـتان بـیلن‌چپگـره داش‌انـدخوی شـهریده دنیاگـه کپلـه دی. شـاهمردانقل اؤغلـی،اپـرگش اؤچقـون تـؤغیلگن‌یـورتـی-اندخویـده‌تعلـیم – تربیـه آلیـب وایـه گـه پیتـه دی. او،اندخویـده مکتـب نـی بیتتیرگنیـدن سـؤنگ ۱۹۴۴پیلـده،کابلـده‌گـی‌دارالمعلمـین ده بیلـیم آلـه دی.اپـرگش-اؤچقون اؤزی‌تؤغیلیب‌ـاؤسـگن‌یـورت‌اندخویـده‌قیزلـراوچـون مکتـب آچیلیشـینی جـوده کپنگ روشده ترغیـب اپتـه دی.اونینـگ بـوحقـده یـازگن مقالـه سـی کابلـده[۴۱] چیقـه دیگن «ستوری »روزنامه سـیده نشـراپتیلـه دی[۴۲].اؤچقـون(۳۰)یاشـده‌وطـن‌نـی‌تشـله-ب‌چیقیشـگه مجبـور بؤلـه دی. شـاعرنینـگ اَپتیشـیچه:عمـری نینـگ پرمیـدن-کـؤپراغی دایـم مهاجرتـده اؤتگـن واو اپککـی‌آغیـر ومشـقتلی‌کـوره ش بـیلن بـاغلیق دیر.بوکـوره شـلردن بیـری‌حـلال‌محنـت‌قیلیـب روزگـارتیبـره تـیش بؤلسـه،اپکینچـی سی وطن یؤلیده وطن پرورلیک‌کوره شیدن عبارت.

اپـرگش اؤچقـون‌اؤززمانیـده‌حکـم‌سـورگن‌ملـی‌خـورلنیش، تپنـگ سـیزلیک ، ظلم ـ ستم عاقبتیـده نچـی مـیلادی پیلـده آنـه تـوپراغی نـی‌آرتـده قالـدیریب چپـت اپل گه‌چیقیش‌گه‌مجبـور بؤلـه دی. شـوندن سـؤنگ او امیـد اپزلـب تشـقی اولکـه لـر تمان یؤل آله دی. پـاي‌پیـاده هفتـه لـب یـول یوریـب‌آخـری‌پاکسـتان‌گـه‌پیتیـب بـاره دی.افسـوس کـه‌اپزلـه‌گـن‌مرادیگـه‌اوپیـرده‌هـم‌پیتالمـه‌یـدی.اؤچقـون‌نـی‌اَپتیشـیچه:او-،پاکسـتانده‌اؤزصفداشـلری‌بـیلن‌وطـن‌پرورلیـک‌کـوره‌شـینی‌دوام اپتدیریشـگه‌حرکـت-قیله‌باشله‌گنیده،اوغانستان‌نینـگ‌پاکسـتانده‌گـی‌مختـاروکیـل‌لـری‌تعقیبیگـه اؤچـره‌ب،او-پیرنـی هـم تشـلب چیقیشـگه مجبـور بؤلـه دی. شـوندن سـؤنگ او پاکسـتاندن

[۴۱] اصلده ستوری هفته لیگی کابلده اپمس،بلکه میمنه ده باسیلیب چیقرایدی.بوپیرده«ساغینچ»مؤلفی پنگلشگن.

[۴۲] « ساغینچ » ، (اؤزبپک قلم اپگه لري) ،۵ نچي بیت.

اپرانگـه اوتـه دی.اپرانـده هـم اوئنینـگ کـؤنگلی‌آرام تاپمـه یـدی. اوچقـون نینـگ تعقیب ـ تضـییق لـردن بـره لـنگن کـؤنگلی تورکیـه ده تسـکین تاپـه‌دی.او،تورکیـه-ده‌اوز دردلرینـی آچیـق ـ آیـدین اَیتیشـگه اپریشـه دی،اَیتیلمـه‌گـن‌سـؤزلرنی‌اَیتیشـگه اوْلگوره دی .[۴۳]

اوْچقـون تخمـین(۱۴)ییـل تورکیـه ده فعالیـت آلیـب بـاره دی.کیـین ۱۹۷۴ نچی ییل امریکـا گـه باریـب‌ییرلشـه‌دی.(۲۵)ییـل‌اطرافیـده‌امریکـاده‌اسـتقامت‌قیلیـب-وطن‌یؤلیده‌گی‌کوره‌شی پاکسـتان،ایـران،تورکیـه‌آشـیب،امریکـاده‌دوام‌اِیتـه‌دی.اپـرگـش-اوْچقـون‌اوْتتیـزیاشـلریده‌اوغانسـتاندن چیقیـب‌کیتیشـگه‌مجبـوربوْلـدی.اوّل پاکسـتان،کیین اپران،تورکیـه و امریکـا ده حیـات کیچیـردی .او،اوْزی نینـگ (۸۲) ییل لیـک عمـری نینـگ (۵۲) ییلینـی بدرغـه لیکـده یشـه دی و۱۳۸۸ ییـل نینـگ-جوزاآییده،تورکیه‌نینـگ‌میرسـین‌ولایتـی-نینگ"سـیلیپکه"شـهریده،یـوره‌ک‌کسـل‌لیگـی-طفیلـی عالمـدن‌کـؤزیوْمـدی. اونـی‌کـؤرگن-کیچیـرگن‌دوسـت واورتـاغلری؛شـاعراوْز-اولکه‌سی‌اَوغانسـتان‌نـی‌تشـله ب کیتیشـیگه بـاغلیق بیرواقعـه نـی ذکـر ایتـه دیلـر: او فاکولتـه نـی بیتـدیریب کیلگنـدن سـؤنگ بیـر نیچـه ییـل کابـل‌دارالمعلمینـده‌طلبـه-لیـک‌چاغیـده‌کـونلردن‌بیریـده،دارالمعلمـین‌تشـکیلاتیده‌گـی‌معـارف وزیرلیگـی اوْریـن باسـری همـده وزارت مصـلحت چیسـی اونینـگ سـندیگه باقیـب"اپـرگش ولـد-شـاهمردانقل"اسـمیگه‌کـوْزی‌توشـه‌دی.بواسـم‌اِیگـه‌سـی‌کـیم‌دیـردیـب،اونینـگ‌آتینـی آلماشتیریشـگه بوْیـوره‌دی واونینـگ دارالمعلمـین دن بیریلـه دیگـن رسـمی حُجـت گه هـم شـو نـامنی یازدیریـب‌قوْیـه‌دیلرالبتـه شـوواقعه‌گـه عایـداونینگ شـعرلری‌هـم-موجود.

[۴۳] اوشه اثر ، ایضاً .

اېرگش اۏچقون نینگ ادبي میراثی

اېـرگش‌اۏچقـون‌آتشـین کـلام،جوشـقین‌احساسـلي‌ملـي‌شـاعربۏلیـب‌اوغانسـتانده-گـي‌معاصـر اۏزبېـک ادبیاتیـده غـزل‌وقصـیده ژانـري نینـگ ترقیاتیـده معلـوم حصـه قۏشـگن سـۏز اوسـتادي دیـر.اونینـگ«مقیمـي»گـه اېرگشـیب یـازگن « بچـه غـر » ردیفلي هجوي قصـیده سـي، انـدخوي وصـفیده گـي «انـدخوییم » ردیفلـي قصـیده-سـي، « کېتتـي- کېتتـي » مخمسـي ، «شـانلي تـوران » ، «آنـه م » سـرلوحه لـي غـزل لـري دقتگـه سـزاوار. [۴۴] اوچقـون،جوشـقین ملـي تۏیغـو واحساسـاتگه اېگـه بۏلگني سببلي، دولتي حاکمیـت تیپـه سـیده فرمـان‌سۏریب‌کېلـه دیگـن شوۏنیسـتیک حلقه لرگـه نسـبتاً عصـیان باشـلب، اَوغانسـتانده سیاسـت وحاکمیتـدن چېتلنتیـریلگن-تـورک–اۏزبېـک‌لرگـه‌رواکـۏریلگن‌ملـي و فرهنگـي سـتملردن اَچینیـب، تـاریخ همـده فرهنگي بیلن‌تانیقسـیز قـالگن عامـه اېـل- اولـوس آنگینـي یاریتیشـگه حرکـت قیلـه دي. بـو اېسـه دولـت عملـدار لریگـه خـوش یاقمـه ي، اونگـه قرشـي توطئـه قیلـه باشله یـدیلر، شـوسـببلي‌او،قبیلـوي‌ناسـیونالیزم‌اېنـگ‌یوقـاري پاغانـه سـیگه کـۏتریلگن بیر پیتده اۏز آنه وطنیني ترک اېتیب، بدرغه لیککه تن بېردي.

اوامریکـا ده"اۏرون"و«چاپانـداز»نـاملی جریـده لرنشـر اِېتیشـگه اۏلگـوره دی و اونینـگ صـحیفه لریـده وطـن سـېورلیک‌روحیـده‌گـی‌یـازوولر اۏز افـاده‌سـینی‌تاپـه دی.اۏچقـون‌شـاعربۏلیشـی‌بـیلن‌بیرگـه‌یـازووچی‌هـم‌دیـر.او،اجتمـاعی‌وسیاسـی-موضـوعلرده‌بیـرقطـارمقالـه‌لـرمـۏلفی.اۏچقـون‌شـعریتده‌نـوایی،فضـولی‌ومشـرب‌کبـی-کلاسیک‌سـېمالردن‌پیرولیـک‌قیلـه‌دی.شـاعرنینگ‌تلـه‌یگینـه‌شـعرلری‌تـورلی‌بیـل‌لـرده-پاکسـتان‌نینـگ‌کراچـی،آذربایجـان‌نینـگ‌بـاکو،اۏزبېکسـتان‌نینـگ‌تاشـکینت،تورکیـه نینـگ اسـتانبول شـهرلریده روزنامـه(کونـده لیـک) ومجلـه‌لـرصـحیفه‌لریـده-

[۴۴] افغانستانده گي اۏزبېک شاعرلري ،۲۵۰ نچي بیت .

نشـرِاِبتیلگن.اؤچقـون نینـگ‌شـعرلرومقالـه‌لـردن‌عبـارت یگانـه تـؤپلمی ۱۹۹۷ نچـی میلادی‌ییلده،استانبولده«یـورت‌قوشـیقلری»آتیـده‌چـاپ‌اِبتیلـدی.اونینـگ‌باشـقه‌یوزلـب-شعرلری‌ایسه اؤز قؤلیده سقلنماقده .[۴۵]

او۱۳۸۸ییـل‌جـوزاآیـی‌نینـگ(۱۶)سـیده،تورکیـه‌نینـگ‌مبرسـین‌ولایتـی نینـگ سـیلیپکه شـهریده ، یـؤره‌ک‌کسـل لیگـی طفیلـی‌عالمـدن‌کـؤزیؤمـدی. اونینـگ‌مکمـل‌دیـوانی-(شـانلی‌توران)نـامی‌همـده حیـاتی نینـگ تـورلی ترماغلریـده تولیـق معلومـات بـیلن بیرگـه قـوس آییـده(۱۳۹۸-۲۰۱۹)حرمتلـی دانشـمند الحـاج محمدناصـرکارگر اهتمـامی بـیلن کابلـده باسـیلیب چیقـدی.اونینگ‌ترکیبیـده‌اؤزبیـک تیلیـده‌مبنینـگ بیرتحقیقـی مقالـه م هـم اؤریـن الگن.اثرنـی۴۷۶+۸=۴۸۴صـحیفه سـی‌بؤلیـب شـاعرنینگ تـورلی مقالـه همـده اؤزبیکچـه-فارسـچه‌شـعرلرینی‌اؤزایچیگـه‌آلـه-دی.اثرسؤنگگی‌قسمیده(۶)صـحیفه‌لیـک شـاعرنینگ حیـاتی‌واقعـه‌لریگـه‌بغیشـله‌نـیلگن رنگلی آلبوم هم‌سیغدیریلگن.[۴۶]

[۴۵] ساغینچ (اؤزبیک‌قلم ایگه لري)، ۶ نچي بیت.

[۴۶] شانلی‌توران، الحاج محمدناصرکارگر،اثری‌اساسیده ،

الحاج محمد امین‌اؤچقون میمنه گی
(۱۳۰۸-۱۳۹۲)

اجتماعی حیات ودستله بکی تعلیمات‌اؤچقون تخلصي بیلن ایجاد اېتگن‌محمد امین۱۳۰۸نچي یېل‌میمنه شهریگه قره شلي عربخانه گذریده دنیاگه کیلیب دستله بکي تعلیماتني میمنه شهریده گی خشتی مدرسه نامی‌بیلن شهرت‌قازانگن«مضرابخان مدرسه سی» ده اؤرگندي.کېین‌فضیلتلي دین عالمي‌مولوي‌محیي‌الدین‌خان‌محضریده‌قالگن‌تعلیماتیني-تکمیل اېتدي.۱۳۱۵ نچي‌یېلده رحمتلی‌آته سی وفات اِېتگنی‌سببلی،اونینگ‌عایله‌سي-میمنه دن قندوز ولایتیگه کؤچیب کېلدي.شاعرنینگ‌حیاتي‌اوېیرده اؤتگني اوچون‌اوني قندوز لیک دېب‌هم قید اِېتگنلر.البته انه شوموضوع نی «رنگین کمان شعر»[۴۷]نینگ قطارمؤلفلری‌اوشبواثرتالیف اِېتیش‌چاغیده بیلمه‌س اېدیلرشواوچون هم امین اؤچقون نینگ اسمی فاریاب شاعرلری قطاریده کیریتیلمه ی قالگن.

ایجادی فعالیتلری نینگ باشله نیشی

محمد امین باشله نیشده(سادم)و(سادم قندوزی)تخلصلري بیلن ایجاد اېتیب، اونینگ اثرلري دري واؤزېک تیللریده اولکه بؤیلب اوشه زمان ترقه له یاتگن نشریه لرده باسیمدن چیقیب، ملي تؤیغو وحسیات ني جانلي صورتده اؤزیده عکس اېتتیره‌رابدي. او ،۱۳۵۷نچي‌یېل‌نینگ‌سرطان‌آیي دن نشراتگه باشله گن اؤزېک تیلیده گي یولدوز جریده سي ني اساسچیسي همده بیرینچي مسوول مدیري لوازمیده ایش بجریب، قیزیق مقاله لریازگن.اولکه ده سیاسي وضعیت بوزیلیب کیتیلیشي، اونینگ بدرغه لیککه تن بیریشیگه زمینه‌بره‌تدي.

[۴۷] رنگین کمان شعرمولفین:اسلم گداز،رحیم ابراهیم،حامدفاریابی،محمدکاظم امینی،تاشقین بهایی وشایق وصال،چاپ مطبعۀ دولتی فاریاب،نشرات جریده فاریاب،۱۳۶۹،.

او، ۱۳۵۹نچي يېلدن باشلب تورلي ممکتلر جمله دن هندوستان، پاکستان، اېران وسعودي عرب وتورکيه مملکتلريده استقامت قيلگن.اونينگ اثرلري حاضرگچه مستقل شکلده چاپ اِيتيلمه گن. استاد محمد امين اوچقون ۱۳۵۹ يېلدن-،اوغانستان‌دموکراتيک جمهوری دولتی نينگ‌باشقاروچی"خلق"و"پرچم"حزبی صفيده جايلشگن فاشيستيک حلقه لر،جمله دن راديو-تلويزيون وسينماتوگرافی دولتی کميته سی رييسی،عبدالمجيدسربلندتهديدوتضييقی نتيجه سيده ؛اۏلکه دن چيقيب کېتيشگه مجبور بۏلدی.

استبدادی دَورلرده گی‌سياسی کوره‌ش

اوچقون ميمنه‌گي،افغانستانده‌گي اۏزبېک‌تيل وادبياتي تاريخيده کتته خذمت کۏرستگن‌شاعرياززووچي وژورناليست.او،اۏزبېک تيل وادبياتي رواجله نيشيده هاريمه ي- تينمه‌ي‌کۏره شيب،قلم تېبره‌تگن.او،ظاهرشاه‌استبدادي زمانيده،اۏزبېک تيليده يازيش- اۏقيش‌رسمي‌صورتده‌ياساقله تارتيلگن پيتلرده هم اۏزي‌نينگ ملمع(شير وشکر) شعرلريني قندوز ولايتيده باسيليب‌چيقه ديگن(سپين زر)هفته ليگي‌آرقه‌لي‌ترقه‌تيب،اۏزاق‌يېللراوشبوملي کۏره‌شني‌دوام اېتديردي.اورحمتلي‌محمدطاهر بدخشي،سيدعبدالحکيم‌شرعي جوزجاني،داکتر-محمدصادق‌برناآصفي،استادابوالخيرخيري،نظرمحمدنوا،نورالله تالقاني وباشقه ملي کۏرشچيلربيلن بيرگه ظاهرخان وسردارمحمدداوودخان نينگ استبدادي‌حاکميتي دوريده،اۏزبېک‌خلقي‌مدنی‌حق-حقوقيني قۏلگه‌کېلتيريش‌مقصديده‌کۏره شدی.

اوشبو کوره‌شلرنتيجه‌سيده۱۳۴۵ يېل‌اَوغانستان‌راديوسي‌آرقه لي‌اۏزبېک-تيلي‌اوچون‌بيرساعتليک‌برنامه‌ترقه‌تيليش‌ربجه‌سي‌عملگه‌آشدی،متعصب ومستبد-انسان،سرداراوۏدنينگ‌صدارت‌لوازميده‌چيقيشي‌بيلن‌شوترقتمه‌رسماًتاخته تيلدی.

یولدوز،اؤزبک تیلیده اپلک نشریه

۱۳۵۷ ییل اَوغانستانده‌مستبدسردارداوودنینگ حاکمیتي تونتریلیب،اؤرنیده-کمونیستیک تؤزوم اؤرنه‌تیلیشي بیلن اَله‌قچان‌محکوم‌ملیتلرنینگ‌تیل‌وادبیاتي‌ني-یؤکسلتیریب-رواجله نیشي اوچون‌هم‌عملي‌آدیملرکؤتریلدي،نتیجه‌ده‌اؤزبک-خلقي‌تاریخیده"یولدوز"ناملي‌هفته لیک اپلک‌باراولکه‌باش‌کپنتي"کابل"ده‌رسمي-صورتده‌ترقه‌له باشله‌دي.محمدامین‌اؤچقون‌انه‌شو هفته‌لیککه‌اپلک‌بار،باش‌محرر-بؤلیب‌ایشله‌دي.او،یولدوزجریده سیگه شونده ی بیردَورده‌که اَوغانستان‌سطحیده-اؤزبک تیلیده اؤقیب-بیته دیگن‌لرسانی‌حتاکه‌قول‌برماقلری‌نی هم تؤلدیرمس-ایدی،مطبوعاتده‌اپلک‌بارشوتیلده‌نشرات‌ببردی.شونینگدیک‌او،۱۳۵۷ ییل‌اؤزبک-بؤلیمی‌اوغانستان‌رادیو-تلویزیونی‌ده قؤریلیشیده‌رحمتلی‌طاهربدخشی،شرعی-جوزجانی،محمدرحیم‌شیدا وینه بیرخیل‌ملی کؤره شچی‌لربیلن بیرگه معارف وزیرلیگی‌نینگ‌تألیف‌وترجمه‌آمریتی‌نینگ اؤزبک‌بؤلیمی‌نی‌تأسیس اِیتیلیشی وشوکبی۱۳۴۵ ییلده‌قؤریلگن‌رادیواوغانستان‌چوکاتیده‌گی‌اؤزبکچه‌بؤلیمیده کته-اولوش قؤشیب،اوشبوبؤلیمنی‌دوامی‌اوچون‌هاریمه ی-تینمه ی مجاهده قیلدی.

شخصی وعایله وی حیات

محمدامین اوچقون(۸۴)ییل عمری نینگ(۳۴)ییلی نی سعودی عربستان وتورکیه اؤلکه لریده بدرغه لیکده اؤتکزدی.شونینگدیک او،۱۳۶۰-۱۳۶۳ ییللری‌اَره‌سیده،هندوستان، پاکستان، ایران اولکه لریده هم استقامت قیلگن .او،(۷) فرزند جمله دن(۴)اؤغیل و(۳)قیز آته سی بؤلگن. باله لری نینگ‌برچه‌سی‌تؤرموشگه چیقیب آته نینگ خاص اهتمامی نتیجه سیده‌بیلیملی انسانلر گه اَیلنگن.اونینگ‌شعرویازوولری ایرکین تؤپلم شکلده باسیلیب چیققن بولمسه هم،کتته قسمی یولدوز جریده سی آرقه لی ترقه‌لگن.

قیمتلی نادرکتابخانه صاحبی

رحمتلی‌استادحیاتی نینگ‌ثمره لی ینه بیرمحصولی بدرغه لیکده بسه-گن‌اونینگ نادر وقیمت بها کتابخانه سیدن عبارت ایدی.اوشبوکتابخانه‌ترکیبیده بیش مینگگه یقین نادرقۇلیازمه وتاپیلیقسیزکمیاب کتابلرسقله‌نردی.مین-۱۳۹۱ییل (۲۰۱۲ییل) اوشبو کتابخانه نی یقیندن‌کۆریب چیقدیم. اوشبوکتابخانه ده تورک عالمیده سۆنگگی‌بیر-ایکّی عصرمابینیده چاپ اِیتیلگن تاریخی، تیل شناسلیک، تصوف، فلسفه، منطق، لیکسیکالوژی،انتروپولوژی، تیکستولوژی، تورکی قبیله واۆروغلرگه‌عایدنادراثرلر،شوکبی بخارا،قۇقان،تاشکیت، سمرقند،قازان، کاشغر،اسلامبول،هندوستان‌ده‌باسیلیب‌چیققن‌قیمتلی‌بیاض-وکتابلرسقله نرایدی.اوشه‌بیل‌البته‌بیزنینگ‌او،ذات بیلن سۆنگگی اوچره شوویمیزبۆلدی.استاداوچقون خوددی‌اوشه‌یبل‌اۆزی‌نینگ‌قلین‌دوستی‌بۆلگن-دکتوربرناآصفی‌نینگ(شرحی‌پیرامون تورک تباران‌افغانستان)ترجمه‌اثرینی‌چاپ قیلیش‌نیتیده‌بیزنینگ‌اَوغانستاندن،تورکیه گه چَقیرگن‌ایدی.اوشبواوچره‌شووده-او،مینلدن،وفات‌ایتمس‌دن‌بۆرون، قیمت بهاکتابخانه‌سی‌نینگ اَوغانستانده آشیریب،اوبیرده‌گی‌اۆزبیک‌سیاسی‌حاکملرگه تاپشیریش‌نیتی‌نی اَیتدی،مین ایسه بوفکربیلن قرشی چیقیب،کتابخانه‌کبله‌جکده‌یوقه لیشی‌نی ایسله تیب اۆتدیم. سۆنگره‌او،اوشبوقیمت‌بهاکتابخانه‌سینی‌استانبول‌ده‌گی"سلیمانیه"کتابخانه سی تشکیلاتیده‌تاپشیریشگه تصمیم آلدی،لیکن‌اونینگ توستدن وفات اِیتیشی-اوشبورېجه‌نی عملگه‌آشیریلیشی اوچون‌توغه‌ناق‌بۆلدی.معلوم بۆلیشیچه-اوشبوکتابخانه‌هنوزگچه،اوذات نینگ‌شخصی اۆیی،استانبول،زیتون بورنویده سقله نه‌دی.اوشبوکتابخانه درحقیقت ایجادکارمیزنینگ‌حیات‌بۆیی‌محنت وخوارلیک بیلن جمعله گن کتابلریدن‌عبارت بۆلیب وخلقیمیزنینگ ملی ومعنوی باهلیگی-سنه‌له‌دی.

اؤچقون حیاتی نینگ سؤنگگی‌بیللری

محمدامین اوچقون اؤزعمری‌نینگ‌اوچ‌حصه‌سیدن،بیرحصه‌سینی‌بدرغه‌لیک-ویارودیاردن اَبریلیقده‌اؤتکزدی.او،عمری‌آخریده،تورکیه مملکتی،استانبول شهری نینگ،زیتون بورنو منطقه‌سیده‌حیات کیچیریب همده شوبیرده وفات قیلدی.

او۱۳۹۱نچی ییل حمل آیی نینگ۲۳ تاریخیده استانبول شهریده، قان باسیمی‌کسل لیگی باعث‌فانی‌دنیادن‌کؤزیؤمدی.اونینگ‌مرقدی استانبول‌جهیلی یانی،حضرت سلطان قبرستانیده واقع دیر. اوچقون نینگ حیاتی بدرغه لیکده اؤتگنی‌باعث ،اونینگ ایجادیاتی منتظم روشده شعرونثرتوریده بره تیلگن اثرلری‌تؤپله‌نیب،مستقل‌شکلده‌چاپ اِبتیلمه‌گن.مبن ۵-۶ییل اره سیده‌او،ذات اؤغیللری‌نینگ‌یاردمیده اوشبوایشگه اینتیلیب،استادیانیده گی‌موجوداثرلرنی مطالبه قیلگندیم؛لیکن حاضرگچه اوکیشیلرعلاقه‌کؤرستمه‌ی تؤرگن.لیکن-شونده‌ی‌تقدیرده‌هم‌اثرلربیرقسمینی‌جمعله‌ب‌تؤرگنمن.

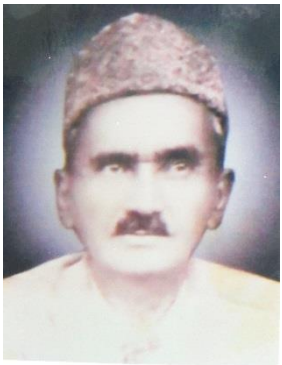
اوچقون نینگ ادبی میراثی

محمدامین اؤچقون اؤزاثرلری بیلن اَوغانستان اؤزبیک ادبیاتی شکلله نیشیده‌سلماقلی اولوش قؤشگن ایجادکار.البته بوگپ یالغیزبیردعوابؤلمه ی؛بلکه آچیق بیرحقیقت. یولدوزجریده سی نینگ ۱۳۵۷-۱۳۶۰ییللرگچه موجودکلکسیونلری شوسؤزیمیزگه چین حُجت.او،قَته غان‌ییللریده‌اؤزبیک-کلاسیک‌ادبیاتینی‌چوقورتعلیمات آلیب،اؤزبیک-دری وعرب تیللرینی‌مکمل-اؤرگندی.اوشبوییل لرده اوستاداوچقون،اوزرسمی آتی یانیده«فریغون-فریدون» مستعاراسملری بیلن هم یولدوزجریده سی‌صحیفه‌لری‌آرقه‌لی یازوولرینی‌ترقته-رابدی. اونینگ‌شعریتی‌بوتونله‌ی‌اَوغانستان اؤزبیک‌خلقی‌نینگ سیاسی تقدیری، ملی قَدریاتلری همده ایسکی اؤتمیشیدن ایسله ش،خلق نینگ بیرلیک

وبیردملیککه چَقیریش،فاشیستیک استبدادی تۆزومگه نسبتاًعصیان،تورک-اۆزبېک اهالی نینگ مدنی- سیاسی وضعیتیدن خواطرله نیش وشوکبی ملی غایه لر،بدیعی موزون تیلده اۆزآچیق‌عکسینی‌تاپگن.اونینگ موجودشعریتی اۆزبېک کلاسیک عنعنه لریگه کوره قصیده،غزل،مخمس،مسدس وباشقه شعری ژانرلرده بره تیلگن بۆلیب،بیرقسمی اوشه زمانده یولدوزجریده سی-صحیفه لری‌آرقه لی‌چاپ اِیتیلگن.او،قَته غان بیللریده،اۆزبېک ادبیاتیده‌شهرت قازانگن ایجادکارلرجمله دن:شرعی جوزجانی، عبدالرووف نفیرفاریابی لربیلن شعری یازیشمه لری موجود.

اۆلکه‌انسکلوپیدیک‌عالمی‌رحمتلی‌مولیناخالمحمدخسته‌اۆزی‌نینگ"معاصرین-سخنور"ناملی‌اثریده اونینگ۲-۳فارسچه‌شعرلرینی،بیوگرافیسی بیلن‌بیرگه ذکرقیلیب،"محمدامین‌سادم‌قوندوزی"دیب‌قیدقیلیب‌اۆته‌دی.

رییس نورمحمدمحنتی

(۱۳۳۸-۱۲۷۳)

میمنه نامستقل خانی،حاجی نظرمحمدخان‌مېنگی عایله‌سیگه‌منسوب‌امیرشریف‌خان‌حاکمیتینی‌سۆنگگی-یلی،شمسی‌هجری۱۲۷۳(میلادی۱۸۹۴)رحمتلی‌ملا-احمدوکیل‌توکلی‌عایله‌سیده بیربالەتۆغیلدی‌وتیزاۆتمه-ی‌اونگه‌نورمحمدنام‌بېردیلر.اوشبوبالەکېین‌اولغه‌یېب-واېه‌گه بیتیشدی‌واولوس‌اره‌سیده"رییس نورمحمد محنتی"دېب تانیلدی. انه‌شوېیلدن‌کېین‌میمنه‌خانلیگی‌امیرعبدالرحمان‌تمانیدن-آغدیریلیب‌شوطفیلی‌اَوغانلرحاکمیتی رسمی‌شکلده‌میمنه‌دەاۆرنه‌تیلدی‌ومیمنه-کابل‌دارالسلطنه‌سی‌نینگ‌اَجرلمس‌بیرقسمی‌صفتیده اَوغانستان اداری تشکیلاتیده

کیریتیلـدی. او، ۱۲۸۰نچـی ییـل سـوادکسـب‌ایتـیش‌نیتیـده‌میمنـه‌ده‌گـی "عطارخانـه"-قپشلاغیده‌گی‌خـانگی‌مـلاده کیریشـدی.اوشـبو"خـانگی‌مـلا"میمنـه‌مسـتقل‌خـانلیکلری-حـاکمیتی‌زمانیـده‌تأسـیس‌اِیتیلیـب ،اوییـرده نفـوذلی وبـدولت کپشـیلرنینگ‌فرزنـدلری-بیلـیم آلـرابـدی. محنتـی‌بـپش‌ییـل‌اوشـبوبیلـیم‌درگاهیـده‌تعلیمـات‌آلـدی.اوییرنی-بیتـدیرگچ‌اپلـک بارپشـتونکوت(چاونی‌بیرون)تـومنی‌نینـگ‌تحریـرسـرکـاتبی‌صـفتیده-رسـمی‌ایشـگه‌باشـله‌دی.نچـه مـدت‌اَره‌دن‌اؤتـر–اؤتمـس‌میمنـه‌زراعـت وایکینچیلیـک اداره سـی تشـکیلاتیده ،ملـخ بـیلن مجادلـه قیلـیش‌مـاموری‌صـفتیده‌اؤزایشـیگه‌دوام-بپـردی.او،اؤزی‌نینـگ‌بـیملال‌محنـت‌وایـش‌بیلرمانلیـک‌قـابلیتی‌طفیلـی،میمنـه‌اعـلا-حکـومتی‌نینـگ‌منشـی‌سـی‌لوازمیـده‌تعیینلنـدی.محنتـی‌اوشـبویوقـاری منصـب‌گـه-تعییلـنگچ‌اؤتـه‌محنـت‌وجانفـداليـک‌بـیلن‌ایـش‌بجریـب، اؤزی نینـگ هـاریمس خـذمتلری‌طفیلـی‌عامـه‌اولـوس‌کؤنگلیـدن‌خـاص‌اؤریـن‌اپگللـه‌دی.کپـین‌ایکـی دوره(هـردوره‌سـی‌اوچ‌ییـل)میمنـه‌شـهردارلیک(بلدیـه‌رییسـی)لوازمیـده‌سـپلندی.-شونینگدپک‌او،ظاهرشاه‌حـاکمیتی‌دوریـده ایکـی ییـل‌مدتیده،میمنـه اولوسـی‌تمانیـدن-شورا وکیلی‌صفتیده‌سپلندی.

محنتی‌نینـگ‌سؤنگگی‌رسـمی‌وظیفـه‌سـی،المـارعلاقـدارلیگی‌نینـگ‌حـاکمی-لوازمیـده‌اپـدی. شـوندن کپـین او،دولـت‌صـفیده‌اپـش‌قیلیشـدن‌وازکپچدی.او،میمنـه نایب الحکومه سـی‌سیدغـلام رسـول حـاکملیگی‌دَوریـده،۱۳۳۱ییـل‌حمـل‌آپـی‌اؤلکـه-سـطحیده،ملـی‌کپنگـاش‌سـیکیزینچی‌دوره‌سـی سـپلاوی اوچـون‌کـوره‌شـلرآقیمیـده،-محلـی‌دولـت‌عملـدارلری‌تـؤزگن‌ربجـه لرگـه قرشـی، کپلگینـدیلر سـاخته‌وکیللـری اپمـس؛بلکـه اؤنـراق اهـالی‌کاندیـدلری بـؤلگچ اسـتاد ابـولخیرخیری ونظرمحمـد نـوا-لـردن‌قتتیـق‌حمایـه‌قیلگنـی‌باعـث،بغـاوتچی‌وقؤزغـالانچی‌آتیگـه،میمنـه‌نینـگ‌بیرخیـل-کـوره‌شـچی لـری‌جملـه‌دن‌مولـوی‌علاءالـدین،حـاجی‌پیغمبرقـل‌تؤغـاچی‌وملامحمـدالله قریه دارلر بیلن بیرگه لیکده،سیاسی نظربند صفتیده‌کابلگه‌سؤرگون قیلیندی.

خـــوددی‌شـــونینگدبک‌حمـــل‌آبـــی(۳۱) ده‌کابلده،حکومتگـــه‌قرشـــی‌کتتـــه-مظـاهره‌لـر باشلندی.اوشـــبواعتراض‌ومظـاهره‌لرکابلـده‌اسـتقامت‌قیلـووچی‌اؤزبیـک-تورکمنلرگـه‌منسـوب عامـه‌اهالی،طلبـه‌لر،ضـیالی‌لروتـورلی‌اجتمـاعی‌گروهلرتمانیـدن-هرتمانلمه‌حمایـه‌اِیتیلرابدی.چنانچـه‌انـه‌شـووقتلرده‌کابـل‌زراعـت‌لیسـه‌سـیده‌طلبـه‌بـؤلگچ شـاعرویازووچی‌عبـدالمومن حامـدفاریـابی‌اؤزهمقطـارلری‌بـیلن‌بیرگه،دولتگـه‌قرشـی-سیاسـی‌فعالیـت‌لرگـه‌عیبـداربؤلیب‌تورمـه‌عذابیگـه‌محکـوم‌اِیتیلـه‌دی." خراسـان-دموکراتیـک‌اسـلامی‌حـزب"اعضاسـی سـنه لگـن ریـیس نـور محمـدمحنتـي،مولـوي-علاءالدین‌ومحمـدالله‌قریـه دارگـه خـط وخبرهمـده آزیـق-آوقـت تاشـگنلری طفیلـی-نیچه‌مدت‌نظارتگه‌آلینه دیلر[۴۸].

انـه‌شـودوردهملـی‌شـوراسـپلاویده‌اؤلکـه‌سـطحی،جمله‌دن‌میمنـه‌گـه،ییتینچی-دوره‌گه‌وکیل‌لوازمیـده سـپلنگن‌لـر،سـیکیزینچی‌دوره‌گـه‌رأی‌آلاآلمسـدن،ناکـام‌بؤلـدیلر.-سـپلاوآقیمـی‌کابلـده‌کتتـه‌واقعـه لرصـادربؤلیشـیگه‌زمینـه‌بـره‌تـدی.بیرخیـل‌کاندیـد-لر،جمله‌دن‌داکترعبدالرحمن‌محمـودی‌ومبـر غـلام‌محمـدغبـارلرکابـل‌اهالیسـی‌تمانیـدن-کؤپ‌رأی‌آلگن‌بؤلسه‌هم‌ناکـام‌اعـلان‌بؤلـدیلر،اولرنینگ اؤرنیـده‌اِیسـه‌محمـدحسـن‌ملـک-اصـغروعلـی‌اصـغرشـعاع‌ملـی‌شـوراگه‌یـؤل‌تاپـدیلر،غبـارومحمـودی لرحکومـت‌نینـگ-بومسـأله‌گـه‌عیبداربیلیب،اؤزطرفـدارلری‌همـده‌حـزب اعضـا لرینـی تؤپلـب، دولتگـه قرشی‌اعتراض‌باشـله‌دیلر،مظـاهره‌چیلرنینـگ‌صـفی‌کابـل‌بیلـیم‌یؤرتیـدن،ارگ‌ایشـگیگچه چـؤزیلگن‌اِبـدی،نتیجـه‌ده‌پـولیس‌ومظـاهره‌چیلـراره‌سـیده‌تؤقنـه‌شـوویؤزبیریـب‌اونلـب-کیشـــی‌بـــره‌لـــه نیـــب، بیرخیـــل‌مظـــاهره‌چیلرجملـــه‌دن،غـــلام‌محمـــد-غبـــار،داکترمحمودی،رحیم محمـــودی،امـــان الله محمـــودی،داکترهـــادی‌محمـــودی،-میرمحمدصـدیق‌فرهنـگ،براتعلی‌تـاج،سـرورجویا،دکتورفـاروق اعتمـادی،یوسـف‌آیینـه،-

[۴۸] صورقلم(گزینه یی ازاشعارحامدفاریابی).کتابخانه دانش. بکوشش رحیم ابراهیم.پشاور-پاکستان.۱۳۸۰.ص

ببرک کارمل‌اؤشله نیب ،سیاسی‌بندی‌صفتیده قماقده تشلندیلر. محنتی،اؤزعایله-سی‌بیلن‌بیرگه،سیاسی‌بندی‌صفتیده‌عمری‌نینگ‌سؤنگیگچه‌یارودیاریدن اَبریلیب،اولرنینگ کوریش‌اشتیاقیده۱۳۳۸ییلی‌خوارلیک‌وقشاقلیک‌بیلن‌عالمدن کؤز-یومدی.وفات‌اپتگچ‌دولت‌اونینگ جنازه سینی‌میمنه‌گه کپلتیریشگه‌رخصت‌بیر-مسدن،کابل‌ده‌گی"عاشقان‌وعارفان"قبرستانیده تؤپراقده‌تاپشیریلدی.اونینگ وفاتیدن کپین‌عایله‌سی‌میمنه گه قیتیشگه رسمی اجازت تاپدی.محنتی‌دن (۴) فرزند قالگن(۳)سی اوغیل(۱)قیز. اؤغیللریدن‌بیری‌شاه‌محمودمحنتی‌فاریاب-یؤکسک‌دارالمعلمینی‌نینگ،اجتماعی‌بیلیملربؤلیمیده استاذ لیک قیلیب کپلماقده.

حاجی روزیقل کاروانباشی

(وفاتی۱۳۲۷)

شاهمردانقل‌اؤغلی‌روزیقل کاروانباشی‌میمنه‌نینگ‌نفوذلی کپمسه‌وآقسقال-لریدن‌بیری‌ایدی.او، اؤزاق‌ییللراوشه‌زمانلراؤرته‌آسیاخانلیکلریده‌سودا-ساتیق-کروانلرینی«خواجه‌قچه‌ی»بندری‌یؤلیدن‌اپلتیب-کپلتریش‌طفیلی‌اولوس اَره سیده«کاروان باشی» لقبی بیلن مشهور بؤلدی. روزیقل‌کاروانباشی،میمنه‌ده-ایشلب‌چیقریله‌دیگن‌محصولاتنی‌اؤرته‌آسیا،اینیقسه‌بخارا،مرو، کرکی،قرشی-وپنجی گه‌اپلیتب؛اوبیرلردن‌تورلی‌روزغاربویوم‌واوسکینه‌لرنی‌میمنه گه کپلتیریش بیلن شغللنراپدی. او،بیرخیل‌تورکستانلیک‌لربیلن، استقلال اوروشلریده فعال حصه قوشیب ، حاجی محمد امین‌تؤغاچی‌وبیرقطارمیمنه‌بای‌وخانلری‌بیلن‌بیرگه،-اوشبواوروشلرگه‌مادی‌وحربی‌یاردم‌قیلگنلر.لیکن‌اؤلکه‌ده‌مسلط‌بؤلگن‌استبدادی-سیاست‌لرطفیلی،جنوبی‌تورکستان‌اهالیسی‌نینگ‌قیلگن کوره ش‌ومجاهده لری،-دولت‌ساخته تاریخلرده آچیق اؤز عکسینی تاپمه گن. ۱۳۰۵نچی

بیل(میلادی۱۹۲۶)جنوری‌نینگ(۱۴)کونی،امیر امان الله قندهار یۏلیدن قاچیب، اوروپاتمان‌یول‌آلیب،اۏرنیده‌کابل‌تاج‌وتختینی،اۏزاکه‌سی‌سردارعنایت الله خانگه تاپیشیرگندن‌کپین‌هم،او،نادرخان‌اۏرنیده،امان‌الله‌خان‌نی‌اوروپادن‌چَقیریب،اونینگ-قَیته‌تختگه اۏلتیرغیزیشگه‌حرکت‌قیلدی.

او،۱۳۱۱نچی‌بیل(میلادی۱۹۳۲)امیرامان‌الله،ایتالیادن‌حج‌بیت‌الله‌مراسمینی اداقیلیش نپتیده، سعودی‌عربستانگه‌بارگن‌بیل،حجگه‌جونه‌دی.حج‌فریضه‌سینی ادا قیلیش چاغی مکۀ معظمه ده،امیرامان‌الله‌خان‌بیلن‌اۏچره‌شیب،اونگه،ایل-اولوسگه‌نسبتاًنادرخان نینگ ظلم وستملریدن سۏزلب،اونینگ‌اوروش—یقله‌ش-سیز،وطن‌نی‌قۏبباریب‌کپتشی‌نی‌عیبلب،قیته‌اَوغانستانگه کپلیب، نادرخانگه قرشی-کوره ش‌باشله‌شگه‌ترغیب‌قیلیب،بویۏلده‌جنوبی تورکستان اهالیسی نامیدن-بویۏلده‌کوچی باریچه باردم ببریشیدن،ایشانچ بیلدیردی. اوشبوواقعه‌نی‌کۏزه تیب‌تۏرگن،نادرخان‌مخبرلری،جریان‌نی‌کابلگه مخابره قیلیب‌خبربېره‌دیلر.حج-مراسمی‌تۏگه‌گندن‌کپین،حجاج‌کروانلری‌اوشه‌وقت‌تورکیه‌واپران‌دن‌اۏتیب،هرات یۏلیدن میمنه گه باره ر- بارمس کونی نینگ اپرته‌سی،تانگ چاغی کابلدن-کپلگن‌خاص بۏیریق‌اساسیده،بیرخیل‌عسکرلرواسطه‌سیده،کاروانباشی‌نینگ‌اپاق--قۏلی‌کیشین‌قیلینیب ،کابلگه‌جونه تیلدی. اوشبوواقعه‌دن‌کپین‌او(۱۲)بیل‌سیاسی-بندی‌صفتیده«دهمزنگ»قماقخانه‌سیده‌آغیرنظارت وقپناقلرآستیده‌حیات-کپچیردی،اَره‌دن‌کۏپ‌مدت‌اۏتگچ،ضمانت‌بیلن قماقخانه دن‌چیقریلگن‌حالده‌هم،-پولیس نظارتی آستیده کابلدن اۏزگه بیرده، بشه ش گه رخصت ببریلمه دی.
او،۱۳۲۵نچی‌بیل(میلادی۱۹۴۶)بازفصلی‌نینگ‌آخرلریده‌اۏزدیاری‌وقوم-وقرینداشلرینی کۏریش‌نپتده‌میمنه‌کپلیب ؛اوچ آپ استقامت قیلدی،توستدن اۏنگ(راست) ایاغیده بیربره تاپیلگنی‌باعث، اونی‌علاجی‌اوچون‌میمنه ملکی-کسلخانه‌سیگه‌مراجعه قیلدی ،اوشه‌بیل‌جدی آیی‌نینگ (۳) ده زهرلی‌پیچکاری

اؤتکزیلیشی بیلن اؤلدیریلدی. اونینگ‌اؤلیمیدن کئین‌هم،-نادرخان‌استبدادی-حاکمیتی‌گه‌قرشی‌جنوبی‌تورکستان اهالیسی،همده‌میمنه‌اولوسی‌نینگ کؤره‌شی-دوام‌تاپیب،کئین‌اَوغانلرنینگ‌استبدادی حاکمیتیگه قَرشی اوشبوکوره ش اونینگ اؤغلی نذیرقُل خان میمنه گی وباشقه ملی کؤره شچیلر آرقه لی دوام‌تاپدی.

اونینگ‌قبری‌میمنه تاریخی«چاریاغی» نینگ جنوبشرقی قسمیده جایلشگن.او،۱۳۰۶ نچی ییلی میمنه شهریده، بؤیوک بیر مدرسه قؤردی.اوشبو مدرسه ده اوزاق- یقین لردن علم طلبه لری کیلیب،بیلیم اؤرگنر ایدیلر.بو مدرسه۳۰-۳۵ نچی ییللرمیمنه‌شهری‌ینگی انشاآتی نی اؤرنه‌تیلیش بهانه‌سی، بؤزیلدی. قبر اوستیده اؤرنه تیلگن تاش بیتیک اساسیده اونینگ وفات تاریخی« مغفور»سؤزیدن قؤلگه کئلیب ۱۳۲۵نچی ییل نی کؤرسه تیب بیره دی. اوشبو مرثیه شایق جمال کابلی تمانیدن یازیلگن.کاروانباشی‌قبری ۱۳۹۹نچی ییل، باباعارف(رح)قبری‌بیلن‌بیرگه‌سرطان‌آبی‌باشلریده‌بیرخیل‌ساتقینچی‌انسانلراشاره-سی‌بیلن تخریب‌اِیتیلیب،کیین‌کاروانباشی‌عایله سی تمانیدن قیته‌قؤریلیب‌تاش بیتیکی‌ینگیدن‌اؤرنه تیلدی.

حاجی محمدامین تۆغاچی

(۱۳۴۳-۱۲۵۳)

شیرصوفی اۆغیلی سیدعلی، سیدعلی باپ اۆغلی حاجی‌محمدامین‌تۆغاچی اصلده میمنه خان نشینلیگی توابعیده‌توغیلگن.اونینگ‌آته-بابالری‌بای‌بدولت-بۆلگن‌لری‌باعث اوهم‌معمول‌رسملرگه‌کۆره‌روزیقل‌کاروانباشی‌بیلن‌بیرگه‌لیکده-اۆزاق‌پیللرمیمنه‌وبخاراخانلیکلری‌اَره‌سیده‌کروان‌لری‌بیلن‌قتناوده اپدیلر.میلادی-۱۹۲۰‌یپلی‌بخارا‌امیرلیگی باسقینچی‌بلشویک‌هجومی‌نتیجه‌سیده‌بمیریلیب، بوتون-تورکستان‌قیزیل‌روسلرقبضه‌سیده کیرگن‌سَری،اَوغانستان‌وتورکستان(اۆرته-آسیا)چیگره-لری‌رسماًبیریکیتیلیشی‌بیلن،اووهمقطارلری‌کروانلری‌تاخته تیلدی.شوندن‌کیین-او،میمنه‌نینگ‌قدیمگی"چارسو"سیده‌دکان‌آچدی.اوشبوقدیم-چارسوو«تی-تۆم»بازارلر۱۳۱۲-۱۳۲۰نچی‌ییللرَاره‌سیده‌محمدگل‌مهمندامری‌بیلن-بۆزیلیب‌بمیریلدی. حاجی محمدامین تۆغاچی،روزیقل خان کروانباشی گه قرشی[۴۹]،دولت کیپتان باشچیلیگده یۆلگه‌تشله نگن‌حربی‌قۆزغالاننی‌مالی‌حمایه-قیلیش‌یانیده‌اوشبوحرکت‌نی‌قولّه ب- قوتله رایدی.

او،اۆزشخصی‌خرجاتی بیلن میمنه گه قره شلی دین عالملری،آقسقال همده فضیلتلی۱۸کیشی‌نینگ‌حج بیت الله زیارتیگه آلیب باردی. شونینگدیک ۱۳۲۰- ۱۳۳۵ییل لری مابینیده اپل -اولوس آسایشته لیگی اوچون اۆن بیرته کۆپریک میمنه‌شهری ایچیده قۆردیردی.قاله‌بیرسه،عرفان وتصوف اهلی بۆلگنی اوچون هم اوزدَوری نینگ‌مشهوراولیألریدن‌بیری‌بۆلگچ میرسیداکبرجان نینگ

[۴۹] دولت کیپتان ملی حرکتی میمنه ده بولگه توشگن پیللە او،اساساً کوچمنچی اُوغانلرگه قرشی ناراضیلیک باشله دی،لیکن روزیقل کاروانباشی اساساً کپلگندی‌لرصفیده‌تۆریب،دولت کیپتان-گه‌انچه تندارلیک‌قیلمسدی.

اؤزخرجاتی بیلن میمنه گه‌چَقیریب اوشه زمانگه قدر«بی پیر»بؤلگن «تؤغاچی خانه»اهالیسیگه پیرتعینله‌دی[۵۰]. شونگه اوخشه ش او،۷۰-۸۰ جریب گه یقین اوزیگه تیگیشلی،حاضرگی «باباقوشقار»[۵۱] تیپه لیگینی‌عمومی‌قبرستان‌گه اَیله-نتیریب‌اؤخوم قیلدی.او،اؤزدوریده‌حق- حقوقی ایاق آستی قیلینیب، متعصب وقبیلوی فاشیزم‌گه وفاداردولت عملدارلری مقابلیده،اؤتراق محروم اهالیدن‌حمایه قیلرابدی.شوکبی‌قوم‌بویوکی‌صفتیده‌محمدالله قریه‌دارنینگ اؤزتشبثی بیلن آلدینگی‌چاونی بیرون تومنیده‌گی‌قطارقبشلاقلرده‌قریه دارلوازمیده‌تعینله‌ش بیلن،۱۳۲۹-۱۳۳۱ بیللرمیمنه‌ضیالی‌وملی‌عنصرلرنینگ‌پارلمانگه‌یؤل‌تاپیشی اوچون زمینه بره‌تدی.

او،حاکم‌محمدامین‌قیصاری،منشی‌عوضبدلخان،میرزاتؤره‌قل‌خان،حاجی-قاسم‌کوهی،حاجی غلام‌حضرت‌عطارهمده‌روزیقل‌کاروانباشی‌لربیلن‌یقین‌مناسبتده-ابدی.او،۱۳۴۳ بیل ۹۰یاشده عالمدن‌کؤزیؤمدی.اونینگ‌مقبره‌سی‌اؤزی‌وقف‌قیلگن-"باباقوشقار"تیپه‌لیگیده‌واقع بؤلگن.او،رحمتلی‌براتعلی‌تاتارقیزی‌بیلن‌اؤیله-نیب،بیرقیزو(۷)اؤغیل‌ابگه‌سی‌بؤلگن‌ابدی.

---

[۵۰] قدیمگی عرف-عادتگه کوره جنوبی‌تورکستان اهالیسی‌اَره سیده‌جمله‌دن میمنه ده‌هربیرقوم،اؤروغ‌اؤزیگه خاص بیر«پیروپیرخانه»سی‌بؤلیب،اونگه باطنی ومعنوی‌کوچ‌صفتیده‌سؤیه نیب،تکیه قیلرمیش.شوکبی‌پیری‌بؤلمه‌گن‌اهل‌اؤزیگه پیرساتییب الرایدیلر.

[۵۰] وشبوتیپه لیک اصلده «خواجه کاشغر»لیکن عامه خلق تیلیده تورلی وریانت لربیلن تلفظ اِیتیله دی.بوحقده قره نگ :جعرافیای عمومی فاریاب/بیرینچی فصل/

حاکم محمد امین قیصاري

(۱۳۶۷-۱۲۶۶)

رحمتلي‌منشي‌محمدامان‌خان‌اؤغلي‌ميرزا محمد امين،- قپچاق اؤروغيگه‌منسوب بؤليب، شمسي هجري ۱۲۶۶نچي‌ييل‌قيصارتومني‌نينگ ارضليق‌قيشلاغيده،- ضيألي‌بير‌عايله‌ده‌تؤغيلدي. آته سي‌منشي‌محمد امان- خان‌اؤزدَوری‌نينگ‌تَنيقلي‌ميرزا واؤكتم شخصيتلريدن بؤليب،مستبد اميرء- عبدالرحمن‌حاكميتي‌دوريده‌بير‌قطارميمنه‌ليک‌آقسقال‌ونفوذلي‌كېشيلربيلن‌بيرگه- كابلگه چَقيريلدي،كېين‌قماقده تشله نيب ،آغير شكنجه لر آستيده‌اؤلديريلدي.

آته‌مهريدن‌بتيم‌قالگن‌محمدامين‌باله‌ليک دورينی قيينجيليكلر بيلن اوتكزيب، ايسبورونليكده بيليم‌اؤرگه‌نيشگه‌باشله‌دي.او،قيصارنينگ‌اَبريم‌مدرسه- لريده، ديني عالملر محضريدن زمانوي بيليملرني‌اؤرگه‌نيب؛كېين رسمي- مشغوليتگه‌كيريشدي. او،ايلک‌بارقيصارمحلي‌حكومت‌كاتبی‌لوازميده‌ايش‌باشله- دي،سؤنگره‌امان‌الله‌خان‌دَوري ۱۲۹۸-۱۳۰۸(ميلادي ۱۹۱۹-۱۹۲۹ييللر)ده قيصار حاكمي صفتيده تعيينلندي.

اونينگ‌هاريمس‌ايش وفعاليتي نتيجه سيده، ايلک بار قيصارحكومت تشكيلاتيده،عصری مكتب آچيلدي. شونينگدېک اونينگ بيواسطه تشويق وحمايتي بيلن ايل- اولوس اقتصادي حياتيده‌اؤزگريش‌كېلتيريش‌اوچون‌بيرخيل- ميوه‌لي‌درختلروقوريه‌واوزوم‌باغلرني‌اورين واهميتي خلقده‌بيلديريليب،كابل‌وباشقه- ولايتلردن‌ميوه‌لي‌توپ—كؤچتلرتيله‌تيليب،قيصارتومني‌نينگ مركزواطرافيده ترقه تيليب دهقان وباغدارلرواسطه سيده ايكيله باشله دي. شوكبي اونينگ جدی- حمايتي‌بيلن اهالي باغدارليككه تشويق اِيتيليب ،تاك‌تربيه‌لشی‌قيصارده كېنگ

کؤلمده‌رواجلندي.او،امیرامان‌الله‌خان‌حاکمیتي‌دَوریده‌قؤریلگن‌عالي‌کښنگاش(لویه-جرگه)ده چَقیریلیب‌میمنه‌خلقي نامیدن‌بیرخیل‌ضیالي وآقسقال‌لربیلن قتنشدي.

او،امان‌الله‌خان‌نینگ‌اصلاحي‌برنامه‌سي حقیده تؤزه توچي فکرلر بیریب اونـي بابییتیردي.امان‌الله‌خان‌حاکمیتي‌آغدیریلگندن‌سؤنگ،رسمي لوازمدن چیتلنتیریلدي.محمدامین‌خان، امیر حبیب الله کلکاني(رسول الله دیني خذمتچیسي)دَوریده،انگلیسلر فتنه سي بیلن بوتون اولکه ایچکي‌اوروشلرو-ناتینچیلیک‌لرمیدانیگه‌اَیلنگن‌بیرپیتده،قیصاراهالیسي‌نینگ تینچیني ساقلب، ایلگه امان وامانلیک وآسایشته لیک اورنه تیش یؤلیده کتته اؤلوش قؤشدي.

امیرحبیب الله کلکاني‌حاکمیتي‌انگلیسلرواسطه‌سیده‌تونتریلیب،اؤرنیده نادرخان حکومتي اؤرنه تیلگندن‌سؤنگره، نیچه ییل رسمي مشغولاتگه کیرمسدن،حیات‌کیچیردي،اونینگ تشبثي بیلن قیصار تومنیده ایکینچي رسمي مکتب‌هم قؤریلدي. ایل- اولوس‌اره سیده‌اؤزي نینگ‌کتته خذمتلري‌بیلن‌اردا‌قله-نیب‌کیلگن‌محمد امین، ملي شورا بیشینچي وآلتینچي دَوریده، قیصار اهالیسي تامانیدن ملت وکیلي صفتیده سیله نیب،کابلگه‌جؤنه تیلدي.او،ملي‌شوراده‌اولکه بؤییچه شهرت قازانگن بویوک ملي کؤره شچی شخصیتلر، اَینیقسه‌تورک--اؤزبیک‌خلقي نینگ ملي- سیاسي سیمالري بیلن تَنیشیب، فکر آلماشتیردي.ملي شورا آلتینچي دَوره سي بیتگچ او،ظاهر شاه۱۳۱۲-۱۳۵۲حاکمیتي دوریده پروان‌ولایتیگه‌قره‌شلي"پنجشیر"تومني‌حاکمي‌لوازمیده‌تعیینلنه‌دي.اونینگ-حاکملیگی‌دوره سیده پنجشیرتومنیدن"چاریکار" گچه، شاه یؤلی چؤزیلدی. او،سؤنگره‌بلخ‌ولایتیگه‌قره‌شلي"آقچه"تومني،همده‌سمنگان‌ولایتیگه‌قره-شلي"تاشقورغان"و"درۀصوف"تومنلریگه‌هم‌حاکملیک‌لوازمیده رسمي‌ایش قیلدي.

او،قه‌ییرده‌وقیسي‌منصبده‌بؤلیشیدن‌قطع‌نظر،عامه‌اهالیگه‌امن‌وامانلیک،-تینچلیک وآسایشته لیک‌کیلتیریب،ایل- اؤلوس نینگ بیلیم اؤرگه نیش‌گه

چارلب،بیلیم ومعرفت اہل بختیارلیگیني تۈب‌تاشي‌دېب بیلراېدي. او،عمري‌نینگ-سۈنگگي‌چاغلریده‌رسمي‌ایشدن‌استعفاگه‌چیقیب‌تاریخ،ادبیات،فلسفه، وتصوف بۈییچه‌مطالعه‌باشله‌دي.۱۳۴۷-۱۳۴۸ییللر‌آقیمیده،قیصاراېسکي‌شهري-بۈزیلیب،اۈرنیده ېنگي‌انشاًآت‌قوریلیش‌مقصدیده،شهرمرکزي‌واونینگ‌اطرافیده‌گي-ېیرلر،قۈیي نرخ بیلن دولت عملدارلری‌واسطه‌سیده‌آلینیب،قیته‌دن‌عامه‌اهالی-اۈستیده‌یوقاري‌نرخ‌بیلن‌ساتلراېدي.بو وضعیتدن‌خبرتاپگچ‌محمد امین خان،بیرخیل قیصارلیک آقسقال ونفوذلي کېشیلربیلن بیرگه اوشه‌وقت‌قیصارحاکمي،همده-میمنه‌نایب‌الحکومه‌سي‌بیلن‌اۈچره‌شیب‌بوگپدن‌اۈزنااضلیگیني بیلدیریش‌یانیده-شهرمرکزیده‌قۈریله‌دیگن ېنگي‌انشاًآت‌ودوکانلربهاسي‌سهل‌ارزان‌بۈلیشیني‌طلب-قیله‌دي،لیکن‌قنده‌ي‌دیرحاکم‌ونایب‌الحکومه‌بوگپ‌گه‌پرواقیلمېدي،او،مسأله‌نيې‌ل-اولوس‌نفعیگه‌حل‌قیلیش‌نیتیده ۱۳۵۵نچي‌ییل‌کابلگه‌جونه‌ب،بیرخیل‌قیصارلیک ومیمنه لیک آقسقال‌ویاش‌اۈلوغلربیلن‌بیرگه‌سردارداوودخان(۱۳۵۲-۱۳۵۷-)حضوریگه‌باریب،معروضه‌بېره دي.ریيس‌جمهوربۈېریغیگه‌کوره‌فوایدعامه‌وزیر-لیگي،قیصارشهري‌مرکزیگه‌قره‌شلي‌دوکانلر وېیرلرني‌قو له‌ي‌نرخ وبهابیلن‌اهالیگه-ساته‌دي. شونینگدېک‌او،ریيس‌جمهوربیلن‌بۈزمه-یۈز،اوچره‌شوویده،قیصار-اهالیسی‌نینگ‌ایکینچیلیک وسوغاریش‌ساحه‌سیده‌کتته‌قېینچیلیک‌یره‌تگن،-سووکملیگی‌مسأله‌سیني‌اَېتیب،بیرسوو توغاني‌قۈریلیش،همده‌اولکه‌ولایتلرینی-اُولاوچي‌حلقوي‌شاه‌یۈلي،قیصارتومني‌نینگ اطرافیدن اېمس؛بلکه‌تومن‌مرکزیدن-اۈتگنده،اهالی‌اقتصادیاتیگه‌ثمره‌لي‌تأثیرقیله‌دی‌دیگن‌فکرلرنی‌اَېته‌دی.شوباعث‌هم-انه‌شواۈچره‌شوودن‌بیرنېچه‌مدت اوتر- اوتمس،سردار داوود خان، زراعت وایکینچیلیک‌وزیرلیگیده‌کېره‌کلي‌دستورلرتاپشیریب،دولت‌نینگ‌کېله‌سي‌بېش-ېیللیک پلانیده ،قیصارتومنیده‌سووتۈغاني‌قۈریش‌رېجه‌سي‌قۈل‌اوستیگه‌آلیشن-بۈیوره‌دي،شوکبي‌سعودي عربستان‌اولکه‌سي،قیصارومرغاب‌سووتۈغانلري‌نینگ-

تۆزه‌تیش‌خرجاتیني رسمي صورتده اۆز بۆینیگه‌آله‌دي؛لیکن‌افسوسلربیلن‌بوپروژه-۱۳۵۷نچي‌ییل‌کمونیستي‌کودتایۆزبېریشي‌بیلن عملگه‌آشمیدي.او،قیصارده‌اېران-تنیقلی‌دانشمندوتحقیقچیسی‌استاذ«سعیدنفیسی»بیلن‌اۆچره‌شیب؛فکرآلماشتیره-دی. میرزامحمد امین‌خان‌قیصاری۱۳۶۷نچی‌ییل (۹)ثور،پنجشنبه کونی،قیصار تومنیده عالمدن کۆزیۆمدی.او،اۆززمانه‌سي نینگ‌یارقین سیاسي‌سېمالریدن‌بۆلیب، بوتون‌عمریني‌اېل‌آسایشته لیگي‌اوچون‌صرف‌قیلگن‌کېشي‌دیگنیمیزده‌هم،-ېنگلشگن‌بۆلمیمیز.قاله‌ببرسه‌او،اولکه‌سطحیده‌بویوک‌ملي‌کۆره‌شچی‌وسیاسي-شخصیتلربیلن‌تَنیشیب،فکرآلماشتیرگن،اونینگ قیلگن‌خذمتلري‌بلغوزقیصار-وفاریاب‌چېگره‌سیده‌قمه‌لیب‌قالمه‌ي،بلکه‌بوتون‌شمال‌ولایتلرني اۆزاېچیگه‌آله‌دي.-او،پنجشیر،آقچه،درۀصوف‌وتاشقورغان‌تومنلریده،رسمي‌لوازمده‌ایشله‌گن پیتیده،-عامه‌اهالي‌حیاتیگه‌عایدبیرخیل‌ېنگي‌لیک‌واۆزگریشلرکېلتیریشگه‌اورینیب،اولکه‌ده استقامت‌قیلوچي‌بوتون‌محکوم‌ملیتلرنینگ‌اېني-آغه‌لیک‌وبیردملیککه‌چقیریب،اۆز-ملي هویتلریني سقلش یۆلیده تعلیم ببره‌راېدي.

عایله وي حیات وفرزندلري

محمدامین خان اۆز حیاتیده تورت قتله اۆېلنگن‌بۆلیب‌اونینگ‌ثمره سي(۱۲) فرزند،جمله دن(۳)ته قیز و(۹) ته اوغیل. اوغیللري نینگ آتي:۱.رحمتلي وکیل محمد صدیق. ۲. رحمتلي‌محمدایوب.۳.رحمتلي‌محمد-صالح.۴.رحمتلي‌محمداسحاق.۵.رحمتلي ملابشیر.۶.محمدیعقوب خان.۷.امان الله خان.۸.حاجي محمد ایوب.۹.ماستر محمدمأمون خان.دېمک، اونینگ اوغیل لریدن(۵) ته سي‌عالمدن‌کۆز یۆمیب و(۴) ته سي حیات. شو کبي اونینگ

اؤغیل–قیزنبوره–چبوره واپوره لري‌ساني(۳۰۰)کېشیگه‌یقین توریب، قیصار تومنیگه مدنیتلي بیرجماعه‌ني‌تشکیل‌ببره‌دي.[۵۲]

محمد عظیم بېک قیصاري

(۱۳۶۰–۱۳۰۰)

هربیرخلق‌واتنیکي‌تشکیل‌تاریخ‌آقیمیده‌اؤزي‌نینگ‌ملي‌قیافه‌سینی‌افاده‌-لووچی‌رسم وعادتلري‌بیلن‌یاق‌بیر–بیردن‌اَجره‌لیب‌تؤره‌دي واوشبو رسم ورواجلرعصردن‌عصرگه‌ونسلدن نسلگه‌میراث‌کېلیب،اؤتمیش‌نینگ‌کېله‌جک‌بیلن-باغلیدي،شوباعث‌هم‌بیرخیل‌رسم ورواجلرنینگ‌تامیري‌تاریخ بغریدن سوابچه‌دي.

معلوم‌که قیصارتؤمنیده استقامت قیلوچي اؤزبیکلر، ایکي– اوچ کتته اؤروغدن عبارت بؤلیب، اولر:اؤنغه‌جیت،قیچاق‌وبېکلردن‌عبارت‌دیر.اوشبوتورکی-اؤروغلراؤزلري‌نینگ‌قدیمگي‌عرف‌و عادتلریگه‌کؤره اینگ– اؤزاق عصرلردن بویان قه بیرده و قبسي زمانده حیات کېچیریشیدن قطع نظر، اؤزگه باسقینچیلرویاوزکوچلرآسیبی‌دن‌اؤزلري نینگ سقلش اوچون، تاریخ اقیمیده هر دایم اؤزاَره لریدن بیر مناسب کېشي نینگ اؤروغ وقوم باشلیغي‌دیب تعیینله‌ب ،عنعنوي شکلده اوندن اطاعت قیلیش ني کتته–کېچیک اوچون ضروري بیلگنلر. قوم باشلیغي تعیین بولگن شخص البته مادي نقطه نظریدن باشقه عادي اهالیدن کتته فرق قیلیب،عالي‌نسب وبدولت کېشي بؤلگن. او، البته اجتماعي حیاتده گي قلتیس اېشلرده تصمیم‌آلیب،اېل–اولوس‌نینگ‌اجتماعي-

[۵۲] مېن اوشبواثرنی موندن چمه سی۷–۸بیل آلدین تحقیق قیلیب یازیشگه اېنتیلگن اېدیم لیکن مادی‌امکانیت یؤقلیگی طفیلی اؤززمانیده چاپ بؤلمه‌ی‌قالدی.اوشبوحقده تؤپلنگن معلوماتلوروایتلرهم اوشه بیللرگه قیته دی.

جهتدن انتظام بیروچي کیمسه بؤلیب، اؤزاپل –اولوسیني بیرلشتیریب، اولرنینگ- اجتماعی تؤرموشده گي معمالریني ییچیش یؤلیده، کتته یاردمچي بولگن.

اقبال بیک اؤغلی محمد عظیم بیک هم قیصارگه منسوب خانداني بیکلریدن- بیري بؤلیب واپل بیک لیگي آته سیدن کیین اونگه میراث قالگن .اقبال بیک- اؤغلي محمد عظیم بیک، اؤزبیک خلقي نینگ «بیک» اؤروغیدن بؤلیب شمسي هجري ۱۳۰۰ نچي ییل قیصارتومني گه قره شلي «کوهي» قبشلاغیده تؤغیلدي .او،- دولتمند ونفوذلي بیر عایله ده تؤغیلگني باعث کیچیکلکدن باتور، چققان، وداویؤره ک- تربیه لندي. او، مکتب گه باریب نیچه ییل تعلیم آلسه هم، مکتب دوره سیني آیریم عاماللر طفیلي بیتدیره آلمه دي. او، آتهسي وفات اپتگندن سؤنگ عنعنوي شکلده اپل بیگي صفتیده تعیینلندي. عظیم بیک اولکه ده کمونیستیک انقلاب- پیروزلیککه اپریشگندن بیر ییل سؤنگره حکومت دستگاه آرقه لي تعقیب آستیده- آلینیب، میمنه مرکزیگه چَقیریلدي، لیکن اونینگ اؤغلي کمال الدین، کیتیشیگه مانع- بؤلیب، آتهسي اؤرنیده اؤزي یؤلگه تؤشدي.

آره دن آزاؤتمه ی او، فاریابلیک آقسقال ونفوذلی شخصیتلر بیلن بیرگه ۱۳۵۸- نچي ییل میمنه –مزارشریف آره سیده خلق دموکراتیک حزبی مسوواللری واسطه سیده- دهشتلی طرزده قتل عام اپتیلیب ناانیق جایلرده کؤمیلدی .شووقتلرده اؤلکه نینگ- خوفسیرلیک وضعیتي چتاغ بؤلیب، دولتگه قرشي آیریم شهروتؤمنلرده ناراضلیک وکؤره- شلراوج آله باشلهدي .شویؤسونده قیصارنینگ خوفسیزلیک وضعیتي هم اؤزگردي،- شوباعث اؤنغه جیت اؤروغی اونگه یؤزکپلتیریب، مجاهد جنگریلری صفیده قؤشیلیب کپله جکده یؤزبیره دیگن حادثه لردن اؤزاپلاتلرینی سقلش نیتیده، اوندن اطاعت قیلیشگه تپارگرلیک کؤرسه تدیلر .او، شوچاغلرده اؤلکه سطحیده آت وآوازه کؤترگن مولوي محمد نبي محمدي نینگ «اسلامي انقلاب حرکتي» حزبي گه منسوب فاریابده گي- حربي قوماندانی، عامه اهالي اره سیده «مولوي قره» نامي بیلن شهرت قازانگن «مولوي

عبدالغفوررضـایي» حمایـه سـیگه اؤتـدي.او،سـؤنگره‌مولـوي‌قـره‌تمانیـدن‌قیصـار-تؤمنیـده‌جهـادي‌قومانـدان لوازمیـده تعیینلنـدي واونـي بـیلن‌یانمـه—یـان‌باسـقینچي-روسلرمقابلیده‌کؤره‌شیب،کتته-کتته یؤتوقلرني قؤلگه کیریتدي.

او،۱۳۶۰نچـي‌یـیل،قیصـارتـؤمني‌گـه‌قـره‌شـلي«جورلیـق»قبشـلاغیده‌اؤز-اؤغلي‌عبـدالقادروبـردارزاده سـي‌احمـدبیـک‌و(۲۲)تـه‌قرینـداش‌وسـاقچیلري‌بـیلن‌بیرگـه-قملـده قالیـب،حـوت آیـي نینـگ (۵)نچـي سـیده‌بیـرتنظیمـي‌اؤروش‌طفیلـي-اؤلدیریلدي.محمـدعظـیم‌بیـک‌اؤغیللـري: قیصـارآلدینگی(۲)نچـي لـواقومانـداني-رحمتلـي‌حبیـب الله بیـک،حمیـدالله بیـک، نجیـب‌الله بیـک،عنایـت الله بیـک، کمـال الدین بیک‌وعبدالقادربیک‌لردن‌عبارت.

نذیرقُل‌خان‌میمنه‌گی

(۱۲۹۸-۱۳۴۱)

روزیقل کاروانباشي اؤغلي نذیرقُل میمنه‌گي- شمسي هجري ۱۲۹۸نچي ییل (میلادي ۱۹۱۹نچي- ییل) میمنه‌شهریده تؤغیلدي. او، نفوذلي وبدولت بیرعایله‌گه- تؤغیلگني باعث باشلیکدن تربیه‌وتعلیمي اوچون کتته‌توجه- قره‌تیلدي. او، اؤزدستلبکي تعلیماتیني تورلي دین عالملری محضریده اؤرگه‌نیب- چیقیب، کېین اؤزآته‌سي اهتمامي بیلن، تجارت‌وسودا-ساتیق ایشلربیلن قیزیقیب- قالدي. اونینگ اؤلوشي فاریاب‌ده تجارت‌وسودا-ساتیق ایشلریني روج‌ورونقي، همده- اوشبواهالي‌نینگ اقتصادي سویه‌سیني کؤتریش مقصدیده جوده‌هم کتته.

نذیرقُل خان، ظاهرشاه حاکمیتي دَوریده، اؤلکه‌بؤیچه «تجارت‌اتاقي- وصنایع» تشکیلات‌نینگ تؤزه‌تیشده کتته‌حصه‌قؤشدي. شونینگدېک‌او، فاریاب- ولایتیده اهالي نینگ اقتصادي قابلیتیني کؤچیتیریش‌اوچون‌اهالي‌نینگ‌قالین‌و- گلیم‌تؤقیشگه تشویق قیلیب، اولرگه‌بیرخیل‌امکانیت‌بره تیب‌بېره‌دي. او، آته‌سي- نینگ‌حکومت‌واسطه‌سیده‌قصدی‌روشده‌اؤلدیریلگنیدن کېین‌اؤزرابطه‌سیني ظاهر شاه‌عایله‌سي‌وسرای‌اهلي‌بیلن‌مستحکملشده‌اورنیب، شاه‌واونینگ‌ملکه‌سي ایشانچیني قؤلگه کېلتیردي؛ انه‌شورابطه‌طفیلي‌اوشمال‌ولایتلري، جمله‌دن‌فاریاب- ولایتیده، اؤزبېک‌خلقیگه‌نسبتاً کتته‌خذمتلرني‌بجریشگه‌امکانیت‌تاپیب، اؤلکه- سطحیده‌بؤیوک‌سرمایداروتاجرلرنینگ‌بیریگه اَیله‌نیب‌قالدي. شواوچون‌هم‌او، دولت- حمایتی‌بیلن‌بغلان‌ولایتیده‌گي‌قندفابریکه‌سي‌وقندؤز ولایتیده‌گي‌پخته «آق آلتین=سپین‌زر» فابریکه لریني‌قؤردي.

او، (۵۰۰۰) جلدلیک، اؤزنادرشخصي کتابخانه‌سیني‌میمنه‌مطبوعاتیگه، اهالي‌فایده‌لنیش‌مقصدیده‌ساوغه‌قیلدي. البته‌اوشبو کتابخانه‌تخمین‌بیر-

عصـــرآقیمیده،فاریـــاب‌ولایتیـــده‌یؤکســـک‌معنـــوي‌بایلیـــک‌صـــفتیده،شـــاعر،یازوچي ودانشمندلرنینگ‌تربیه‌سي‌اوچون‌کتتـه‌رول اؤینـه‌گـن. بـوکتابخانـه«مطبوعـات‌کتابخانـه سـي»، «عامـه کتابخانـه سـي»سـؤنگره«ظهیـر فاریـابي‌کتابخانـه سـي»دیـب‌اَتـه-لرابدي.لیکن‌افسوسـلربیلن،انـه‌شـوکتابخانـه‌قـؤریلگن‌تاریخیدن،حاضـرگه‌قـدرني یلغـؤز-کېنگـه‌بتیریلمـه‌ي،اونگـه‌بیـرمناسـب‌اؤریـن‌برابرلنمـه‌گن،بلکـه‌مینـگ۱۳۹۰نچـي بیـل اولـوس وفرهنـگ‌گـه‌قرشـي‌بیرخیـل‌حرکتلرطُفیلـي،اؤزاصـلي‌اؤرنیـدن‌کوچیریلیـب،-اونینگ‌یوقاتیشي اوچون‌بیرخیل‌حرکتلرباشلنگن.

نذیرقُل‌خان۱۲۲۳نچـي بیـل،اؤزشخصـی‌سـرمایه‌سـیدن‌شـېرین‌تگـاب‌تـؤمنی-مرکزیـده،تَنیقلی دانشـمندوشـاعرظهیـرالـدین‌محمـدفاریـابی‌آتینـی‌تیریـک‌سـقلش-مقصـدیده، بیـرقـدمگاه قؤردیردی.شـونینگدېک‌اونینـگ‌شخصـی‌تشـبثی‌بـیلن-۱۳۱۸نچـی‌بیـل‌نینـگ(۶)جـدی‌آبیـده(۱۷۴)نمـره‌لـی مکتـوب‌آرقـه‌لـی‌اوشـه‌وقـت-اَوغانستان‌کانلروزیرلیگیگـه،فاریاب‌ولایتـی‌ساحه‌سـیده‌موجـود(۲۲)تـه کـان‌وېیرآسـتیده-بؤلگن‌باېلیکلربارلیگیـدن‌خبـربېریـب،اولردن‌عامـه‌اهـالی‌اقتصـادی‌وضـعیتی‌نـی یوقـاری-ایلتیش‌مقصدیده،مرکزدن‌معدن‌شناس‌عالملرکېلیشینی‌طلب‌قیلدی.

معـدن وکـانلروزیرلیگی‌اؤزی‌نینـگ‌کشـافی‌وفنـی‌عمـومی‌مـدیرلیگی‌تمانیـدن-اوشـه‌بیـل‌جـدی‌آیـی نینـگ(۲۰)سـی(۱۶۲)نمـره‌لـی‌جوابیـه مکتوبیده،احساسـلی تاجر،نـذیرقُل خـان دن منتـدارچیلیک بیلـدیریب‌شـوباعث‌هـم‌پولنـدلیک‌ژیولوژیسـت-عـالم«مسـتردرات»نینـگ‌تـدقیق‌وسـروی‌قیلـیش مقصـدیده‌میمنـه‌گـه‌جؤنـه‌تـه‌دی.شـونینگدېک‌اونینـگ‌شخصـی‌خرجـاتی‌بـیلن۱۳۳۰بیـل‌تنیقلـی‌ذواللسـانین-شـاعر،رحمتلی‌الحـاج اسـتادمیـرزامحمـدیحیـی‌نـادم‌نینـگ‌کلیـاتی(۵۰۰)تیراژگه،میمنـه-دولت‌باسـمه‌خانـه‌سـیده‌چـاپ‌اِتیلـدی. نـذیرقُلخـان‌نینـگ‌عامـه‌اولـوس‌منفعتیگـه‌عایـد-بجرگن‌خذمتلریدن‌ینه‌بیری :

۱۳۳۱نچی‌ییل تاشلی گذرمنطقه‌سیدن(۱۸)جریب‌سوولیک‌ییرنینگ،زراعت-مدیرلیگیگه، شرعی‌قبالەسی‌بیلن‌تاپشیریلیشی‌دیر.اوشبودولت‌باغی‌کپین‌خلق-ارا«باغ‌ذخیره»یا«زراعت باغی»نامیگه‌مشهوربؤلیب،شهرنینگ‌کتته‌بیر-تفریحگاهیگه‌اَیله ندی. بو باغده تورلی میوه لر، چیچکلر وگل لر، توپ نهال لرواوسیملیکلر،نمونه‌شکلده‌سقله‌نیب‌تربیه‌لنرایدی. شونینگدیک‌او،اؤزی‌نینگ-شخصی‌جایدادیدن(۲۰)جریبلیک‌ییرنی،میمنه‌شهری‌نینگ حاضرگی«نذیرآباد»-منطقه سیده؛اؤیماق‌اؤروغلریدن بؤلگن لفرایی، اشپاری، کلنی، زی رضا، کوهی،کوهی‌خدایقل وباشقه‌سرپناه‌سیزواؤلتیریش‌اؤیی‌بؤلمه‌گن‌اهالیگه (۵) بسوه دن تقسیم قیلیب‌ببردی.او،تورک-اؤزبیک‌خلقی،اَینیقسه‌میمنه‌اهالیسی‌نینگ-اقتصادی‌قابلیتی‌نی یوقاری کؤتریش وشمال اهالیسی اقتصادینی اؤنیب-اؤستیریش اوچون ،اپلک‌بؤلیب میمنه وشمال منطقه‌سیده‌گی‌قؤروق‌مبوه-دانه-واؤسیملیک‌ومحصولاتنی،اؤلکه‌دن‌تشقری‌صادرقیلیش‌گه اپنتیلیب،اقتصادنینگ بوترماغیگه توجه قره‌تدی.شومقصدبیلن هم او۱۳۲۳نچی‌ییل«ظهیر الدین فاریابی»قؤشمه‌شرکتینی‌قؤریب‌اونی هرتمانلمه‌حمایه‌قیلدی.

او،ظاهرشاه‌حاکمیتی‌پیتیده‌اندخوی‌طریقیدن‌میمنه-مزارشاه‌یؤلی-اوتکزیشده‌کتته‌رول‌اؤینه ب، اوشبوشاه‌یؤل،لیلی‌چؤلیدن‌میمنه‌تمان‌باریش‌گه-قَرشیلیک بیلدیردی،چونکه‌اوشبویؤل تؤمنلراپچیدن اؤتگنده.عامه‌اهالی‌همده-محیط‌نینگ‌اقتصادی‌ترقیاتی‌اوچون کته‌اهمیتگه ایدی. نذیرقُل‌خان‌میمنه‌گی-نینگ‌میمنه‌اؤتراق‌اهالیسیگه نسبتاً قیلگن بؤیوک‌خذمتلریدن‌بیری‌هم،ظاهرشاه-نینگ‌مستبدعمکی‌سی،مستبدومتعصب‌انسان‌وزیرمحمدگُل‌نینگ‌میمنه‌اهالی‌سینی-سؤرگون‌قیلدیریب‌اؤرنیده‌منطقه‌نی‌پشتونلشتیریش‌سیاستی‌نی‌آلدینی‌آلیش-اپدی.معلوم که‌میلادی۱۸نچی‌عصرنینگ‌ایکینچی‌یرمیده،میمنه‌سؤنگگی‌مستقل-خانلیگی‌امیرعبدالرحمن‌واسطه‌سیده‌قانلی‌اؤروشلردن کپین‌آغدیریلگندن‌سؤنگره،-

امیردلاورخان،امیرحسین‌خان‌وامیرشریف‌خان‌واسطه‌سیده‌تورت-بیش‌قتله‌میمنه اهالی‌سی‌اَوغانلرنینگ‌قرارگاهلریگه‌هجوم‌قیلیب،اَوغان‌عسکرلرنینگ اؤلدیریب،اوغانلرحاکمیتینی‌قبول‌قیلمسدن‌اؤزبیک‌خانلرنینگ‌قدرتگه‌سقلش‌اوچون-دهشتلی اؤروشلریولگه‌تشله‌گنلر،شونینگدیک‌نادرخان‌حاکمیت‌دوریده‌دولت‌کپتان نینگ دولتگه قرشی ملی‌حرکتی،شونینگدیک‌باشقه‌ملی-روشنفکری‌حرکتلر-طفیلی،اوغانستانده‌حاکمیت‌تیپه‌سیده‌بؤلگن‌بارکزایی،سدوزایی‌پشتونلرآلدیده‌میمنه-اهالیسی‌سؤنگگی‌بیر-ایکی‌عصرمابینیده‌یاغی- باغی‌وپشتونلرحاکمیتی‌نی‌اساسی دشمنی‌صفتیده‌تانیلیب‌کیلگن؛شونینگ‌اوچون‌هم‌امیرعبدالرحمن‌زمانیدن‌باشلب ،حاضرگچه‌رسمی‌حاکمیتلر،فاریاب‌ساحه‌سیده‌گی‌تورک-اؤزبیک‌اهالی‌نینگ‌ملی بیرلیگینی ضربه اؤریش‌مقصدیده‌منطقه‌نی‌اتنیکی-جغرافیایی‌سپماسینی-اؤزگرتیریب،پشتونلشتیریش‌سیاستینی‌جدی‌شکلده‌عملگه‌آشیریب کیلگن، اوشبو-شونیستیک‌سیاستنی‌آته‌سی‌عبدالرحمن‌بؤلسه، اونینگ تیزلشتیریب استبدادی شیوه بیلن بجروچیسی وکسل‌متعصب انسان،محمدگل‌مهمند بؤلگن.شونینگ-اوچون‌هم۱۳۱۲نچی‌ییللر،اپچکی‌اپشلروزیری‌همده‌شمال‌تنظیمیه‌رییسی‌لوازمیده اپشلب تؤرگن‌چاغلریده، اؤزبرادرزاده‌سی،ظاهرشاه‌گه‌رسمی‌معروضه‌آرقه‌لی؛ اؤزبیک‌نشین‌منطقه‌لرنینگ‌جغرافیایی‌سپماسینی اوزگرتیریش مقصدیده،اپچکی-ایشلروزیرلیگی‌تمانیدن،میمنه‌شهریده‌استقامت‌قیلوچی اؤتراق اؤزبیک اهالینی بؤتونله‌ی‌بکوا ودلارام‌چؤللریده سؤرگون‌قیلیب،اؤرنیگه،ینگیدن‌ینه‌جنوبی-ولایتلردن‌اَوغانلرنینگ کپلتیریب‌اؤرنشتیریشگه‌رخصت‌سؤره‌بدی،ظاهرشاه‌اوندن اوشبومعروضه‌گه‌فرمان‌بیریش‌اوچون‌مهلت‌سؤره‌یدی.بوخبرنی‌اپشیتگچ‌نذیرقُل-خان،بیرخیل‌میمنه لیک اهالینی‌بیغیشتیریب ارگ‌گه ایلتیب، اعلیحضرتگه‌میمنه اهالیسی‌تمانیدن قؤللوق بیلدیریب شاه‌نینگ‌میمنه گه‌میهمانلیککه‌چقیره‌دیلر.

اره‌دن‌نبچه مدت اؤتمه ی اعلیحضرت میمنه تمان‌جؤنه‌یدی، میمنه آقسقال‌لری روایتیگه‌کوره، نذیرقُلخان بویروغیگه بنأمیمنه هوایی‌میدانیدن،نذیر-قُلخان‌باغیگچه(حاضرگی کاروانباشی باغی)بؤلگن۸- ۱۰ کیلومترسرک ، اعلیحضرت ایاغی آستیده قالین تؤشالگن ایدی. میمنه گه اؤچقیش واسطه سیده کیلگن اعلیحضرت،اهالی‌قیزغین استقبالینی‌کؤرگچ میمنه دن‌کابلگه موتر بیلن جؤنه‌یدی،اوشه کونی میمنه سنگلاخیده‌کوپ سووکیلگنی باعث،شاه نینگ‌مخصوص موتری‌سنگلاخدن اؤته آلمیدی،شاه نی‌قیزغین‌کؤتیب آلگن اهالی، اونینگ موترینی اؤز اپلکه لریگه کؤتریب، دریادن‌اؤتکزه دیلر،میمنه اهالیسی نینگ اوشبو بیمانند استقبالینی کؤرگچ ظاهر شاه، ارگگه بارگچ،عمکی سی بیرگن معروضه نی اپرتیب تشلیدی.

اؤلکه‌اتاقلی‌ژورنالیستی،عبدالحمیدمبارزاؤزی‌نینگ"تحلیل واقعات سیاسی افغانستان"ناملی‌اثریده،ملی سوداگرنذیرقلخان‌میمنه‌گی حقیده فکری-بیلدیریب،اونینگ‌اؤلکه‌سؤنگگی بیرعصراره سیده‌گی سیاستلرده،تأثیرچن شخصیتلرقطاریده‌قؤیه دی.

شاه‌عمک‌بچه‌سی‌سردارمحمدداوود،نذیرقُلخان نینگ‌اعلیحضرت‌بیلن-یقین مناسبتیگه بمان‌کؤزبیلن‌قره‌باونگه‌نسبتأقیزغنچلیک‌قیلرایدی. او،-نذیرقلخان‌نینگ‌ارگگه باریش- کیلیشیدن غضبله نیب،بیرارپیت‌اوبیلن‌ارگده‌یؤز-- مه‌یؤزکیلگنده،اونی‌سؤکیب ؛بعضی بیرار وقت‌اؤلیمگه‌تهدیدقیلرایدی. شوباعث-هم‌او، سردارداوودنینگ صدارت‌دَوره‌سیده، کابل«علی‌آباد کسلخانه سی»ده۱۳۴۱نچی‌ییل،جدی‌آیی‌نینگ(۲۰)سیده‌معده(آش‌قزان)کسلللیگی‌سببلی-بستر بؤلگن‌حالده،باش‌وزیرمحرمانه‌بؤیروغی بیلن«تیلبه اِیت»[۵۳] واکسینی‌واسطه

[۵۳] واکسین سگ دیوانه‌دیمک‌دیر.

سیده زهرله نیب اؤلدیردی.اونینگ‌جنازه‌سی کابلدن،میمنه‌گه کپلتیریلیب،«بی‌بی-آیینه»قبرستانیگه تؤپراقده تاپشیریلدی.

«ظهیرالدین فاریابی ...»گه‌آلماشگن«نهضت دیموکراتیک خراسان»

اپلک‌بارمیمنه‌ده‌مرکزلشگن‌ملی‌تفکرگه‌اپگه‌یاش‌اؤلوغ‌وضیالی‌لر،حاکم‌مستبددولت نینگ استبدادوظلم‌لری‌یاقاری‌درجه‌ده‌کؤتریلیشی‌بیلن،بشیرین‌طرزده-اوشبومستبدتؤزوم‌نینگ سیاستلری‌بیلن‌کؤره‌ش‌گه‌بپل‌باغله‌دیلر. شومقصدبیلن‌هم-فاشیستیک‌تؤزوم نینگ‌تابانی آستیده‌اؤته‌تضییق‌لربیلن دؤچ کپلگن‌لر، «نهضت دیموکراتیک خراسان»ناملی سیاسی حزب نی‌خُفیه‌شکلده‌تأسیس‌قیله-دیلر.اوشبوحزب‌نینگ‌تأسیس‌اِیتیلیش‌مش- مشمه‌سی‌اپل‌اَره سیده بپره-لگچ،اونینگ‌سهامی‌شرکت‌آتیگه‌نامانتیریب،لیکن‌بشیرون‌شکلده‌اؤزملی‌غایه-ومجادله لرینی فاشیستیک حاکمیتگه قره‌شی‌شوطفیلی‌دوام بپره‌دیلر.

اوشبوشرکت۱۳۲۳ پیل،میمنه‌شهریده‌اؤزاقتصادی‌فعالیتینی باشله دی.-بوشرکت‌نینگ‌رسمی‌حجت‌لرده‌گی‌بازدیریلگن‌آتی«شرکت‌صادراتی‌ظهیرالدین فاریابی»بؤلیب،لیکن‌بوآت‌کپین‌منظوربؤلمه‌دی.عامه‌خلق‌اره‌سیده«شرکت‌غُربا»-یاکه‌غریبلر شرکتی‌آتیگه‌مشهورابدی. بوشرکت‌اپلک‌باراؤزرسمی‌فعالیتی‌نی‌حاجی-عبدالشکورقندهاری‌سراییده،میمنه‌ضیألی،باپ، آقسقال‌ونفوذلی‌کپمسه‌لرنینگ-کپنگ‌بیغیلیشی‌آرقه‌لی،رسمی‌شکلده‌اؤزفعالیتینی‌باشله‌دی. بو شرکت‌اپلک‌بارقالین وگلیمبافلیک‌همدهه‌قؤل‌صنعتینی‌کپنگ‌شکلده‌رواجله‌نیشی‌وملی اقتصاد ترقیاتی-اوچون،قؤشمه‌شرکت‌طرزیده‌بؤلیب‌اونده،حاجی‌غلام‌حیدرامینی،رووف‌جان میمنه-گی،حاجی‌عبدالرسول،میرزاعبدالخالق، آچیل‌بای،ملاخدایبپردی، حاجی‌دولت وعبدالمجیدبدری‌کبی‌میمنه نینگ نفوذلی شخصلرینی سرمایه سی‌همده‌سهمی قؤشیلگن ابدی.اوشبوحزب‌اعضالری‌استبدادی‌دولت‌تمانیدن‌تورلی‌ساخته‌بهانه-

لربیلن‌قتل‌اینتیلیب،سؤرگون‌مجازاتیگه‌محکوم‌بؤلیب شوکبی خیلمه-خیل قبناقلرآستیده‌بشه‌گنلری‌حتاکه‌حزب اعضاسی نینگ‌تؤلیق‌روبخطی واساسنامه سی سِرسقله‌نیب قالیشی باعث؛بیزگه قَدرسقلنمه‌ی قالگن.

بوقؤشمه شرکت ترکیبیده(۵۰۰)کیشیگه‌یقین ایشچیلرییغیلیب ایش قیلر ایدیلر. محلی‌اولوس‌تمانیدن‌بوشرکت‌نینگ‌ایشی‌قیزغین‌استقبال‌بؤلگنی-وباشقه‌ایریم علتلرسببلی،بو احوالدن شاه واونینگ حکومت باشلیغی بؤلگن سردار داوود قؤرقیشگه تؤشیب، اونگه قرشی دسیسه لرگه قول اوره‌باشله‌دیلروخیری فعالیتینی چیکلش واونی نظارت آستیده آلیش وشرکت محصولاتینی ییللردوامیده تاخته تیب قوییش وساخته قانونلرگه بنإ،غیر قانونی دیب‌ضبط-قیلیش؛اوشبوایشله‌ب‌چیقریش‌شرکت‌نینگ‌سقوطیگه‌سبب‌بؤلدی‌ونتیجه‌ده-۱۳۴۲نچی(میلادی۱۹۶۲نچی ییل)ییلده شرکت ایشلری‌بوتونله‌ی تاخته تیلیب-ضبط‌اینتیلدی. نذیرقلخان‌میمنه‌گی حقیده۱۳۹۸ییل(قوس آیی۱۴)میمنه‌ده - جوادزیارمل‌تشبثیده آچیلگن«پروفسیورغلام‌محمدمیمنه‌انجمنی»تمانیدن«بیژن برناویچ»اهتمامیده «شرح زندگی‌وکارنامه‌های‌نذیرقلخان‌میمنه‌گی»ناملی-بیررساله‌چاپ‌اینتیلیب،ترقه‌لدی.که‌اونینگ‌اساسی‌منبعی‌نی‌مبن یازگن معلوماتلرتشکیل‌بیره‌دی.[۵۴]

[۵۴] مبن منه‌شومقاله‌نی‌اوشبواثرده‌چاپ‌بؤلیش‌مقصدیده‌تاپشبرماقچی‌ایدیم،لیکن اولرپرواقیلمسدن،«حماسه‌دولت-کپتان»و«جغرافیای‌عمومی‌فاریاب»اثرلریم‌ترکیبیده‌گی معلوماتنی الیب،اثرده سیغدیرگن اینکلر.

ملا محمد الله قریه دار

(۱۲۸۰ - ۱۳۷۵)

ملا یوسفعلی عطاراوغلی ملامحمدالله قریه-دار ۱۲۸۰نچی ییل میمنه‌شهری نینگ دولت‌آباد (حاضرگی-زرگرخانه)گذریده‌دیانتلی‌وضیألی‌بیرعایله‌ده‌تؤغیلدی.او،-دستلبکی‌خط‌وسوادنی میمنه‌شهری‌نینگ‌اوشه‌چاغلرده-کتته‌مدرسه‌لریدن‌بیری‌بؤلگچ،«روزیقل‌کاروانباشی‌مدرسه سی»ده‌اؤرگه‌نیب-چیقیب‌کبین‌اؤزآته‌سی‌نینگ‌یانیده‌عطارلیک‌قیله‌باشله‌دی.

او،اوشه‌وقتلرمیمنه‌نینگ‌نفوذلی‌آقسقاللریدن‌بیری‌بؤلگن،حاجی‌محمد-امین‌تؤغاچی‌حمایتی‌بیلن،میمنه‌شهری‌نینگ‌یوقاری‌قشلاقلریده‌قریه‌دارصفتیده-تعیینله‌نیب،دولت‌اداره‌لریگه تَنیشتیریلدی.بیللراؤتیشی‌بیلن‌اوشبوشخص‌نینگ-نفوذواعتباری‌بیلن(۲۶)قبشلاقنی کدخدالیگی‌اونگه‌تاپشیریلیب،رسمی‌اداره‌لری-بیلن،عامه‌خلق‌نماینده‌سی‌صفتیده‌تعینله دی. او،بیگیت‌لیک‌پیتلریده،حاجی‌محمد-امین‌تؤغاچی،روزیقل کاروانباشی،ریئس‌نورمحمدمحنتی ،مولوی‌علاءالدین، ابوالخیرخیری،نظرمحمدنوا،نذیرقل‌خان‌میمنه‌گی،منشی‌عبدالقادرخان، حاجی-غلام‌حیدرامینی‌ومیمنه‌نینگ‌قطارملی کؤره‌شچیلری‌حلقه‌سی‌بیلن‌بقین‌مناسبتده-بؤلیب قاله‌دی.دولت‌نینگ‌ملی‌استبدادی،اَینیقسه‌اَوغانستانده‌گی تورک--اؤزبیکلرگه‌قرشی فاشیستیک‌سیاستی،اونینگ‌ملی کؤره‌شچیلرصفیده‌قؤشیلیب،-حق-عدالتدن‌دفاع‌قیلیشگه زمینه‌بره-ته‌دی. معلوم‌که‌ظاهرشاه،چپت‌اپللر،همده-قؤشنی‌ممکتلرده‌یؤزبیریب‌تؤرگن‌سیاسی—مدنی حرکتلروبیرخیل‌ینگی‌اؤزگریشلر-واولکه‌سطحیده،ملی‌وترقی‌پرورکوچلرتامانیدن‌شوحرکتلردن قیزغین‌کؤتیب-آلینیش‌اؤرغوسی‌آستیده،هجری شمسی۱۴نچی عصرنینگ اوچینچی اؤنلیگی آخرلریده،صُنعی‌روشده،دولت‌سیاسی‌تؤزومیده‌بیرخیل‌اصلاحاتگه‌قؤل‌اؤریب،-

ینگیدن‌عملگه آشیب‌تۇرگن‌دموکراسی‌سیاستی‌سابه‌سیده،عمری‌آزبولسه‌هم-اجتماعی‌تۇرموشده‌بیرخیل ینگی‌لیکلر کېلتیردی ،شوقطارده‌اېرکین‌مطبوعات-وپارلمانی‌سېلاولردن‌آت‌تۇتیش‌ممکن.

۱۳۳۱نچی(میلادی ۱۹۵۲نچی ییل)ییلده‌اولوسی جرگه‌نینگ‌سېلاوعرفه-سیده،ولایتلرده ،ملت وکیللرینی‌سېله‌ش‌داوریغی‌باشلنگن‌چاغلرده،او،دولت-دستگاهی‌نینگ کوچلی‌حمایه‌سیده کاندیدقیلگن کېلگندی‌اَوغانلرمقابلیده،اۇتراق-اهالی‌نینگ کۇره‌شچی‌شخصیتلرینی‌حمایه قیلیب،ملت‌وکیلی‌صفتیده پارلمانده-ببارېش‌اوچون‌قتتیق‌کۇره‌ش‌باشله‌بدی. شوچاغلرده،حاکم‌دولت‌تامانیدن‌سېلاوگه-قتنه‌شیش‌اوچون‌باشقه‌بیرامکانیت‌بره‌تیلمه‌گنلیگی باعث،سېلاوگه‌کاندیدقیلگن-شخصلراۇزمۇکل‌لریدن‌کېملیک(تابعیت‌تذکره)لرینی‌بیغیش یۇلیدن،سېلاو-آقیمیگه‌قتنه‌شرایدیلر.دولت‌دستگاهی‌هم‌شونده‌ی‌قلتیس‌وقتده‌جیم اۇلتورمه ی ،-وکالتگه‌کاندیدقیلگن‌هربیرملی‌تۇبغووتفکرگه‌اېگه‌شخص‌لرنینگ،پارلمانده‌یۇل-تاپالمسلیگی اوچون؛اولرنینگ‌مقابلیده،اۇزمنفعتیگه‌وفادارکېشیلرنی‌کاندید-بیریب،اولردن‌قتتیق‌حمایه‌قیلر ایدی. ملامحمدالله،اۇزبورچ‌ووظیفه‌سیگه‌بره‌شه-عامه‌اولوس‌ودولت‌اداره‌لری‌آلدیده‌کتته‌آبرو-اعتبارگه‌اېگه‌بۇلگنی‌باعث،ملت وکیللریگه‌شویۇلدن‌کتته‌خذمت قیلدی. میمنه‌ضیألی‌لری‌نینگ‌انتظاملی‌روشده-بیرلشووی‌وبیر-بیرینی‌حمایه‌قیلیشینی‌پیقه‌گن، دولت طرفدارلری‌نینگ‌بیری-بۇلگن‌عزیزالله‌واعظ،بوحرکتنی‌آلدینی‌آلیش‌مقصدیده،دولت خوفسیرلیک‌اداره‌لری-عنوانیگه‌رسمی‌معروضه‌یازیب،دولت‌وشاه‌گه‌قَرشی‌انه‌شوخیل حرکتلرعاقبتی-خطرلی‌اېکنی،بواېشلرچېگره‌لردن‌تشقری‌تورکستان‌مسلمان‌مجاهدلری‌بیلن، شمال‌ولایتلری‌اره‌سیده‌مستحکم‌علاقه‌باغلش‌دیگن‌فکرلرنی‌بیلدیریب،محلی‌دولت عملدارلریدن تیزلیکده بوخیل‌حرکت‌نینگ آلدینی‌آلیشنی سۇره بدی. اره دن بیر

آز مدت اؤتر- اؤتمس سردار،داوود نی‌خاص فرمانی بیلن‌شوواقعه گه تپگیشلی بپش کپشی نینگ توتیلیب کابلگه پباریلیشی طلب قیلینه دی:

۱. ملامحمدالله‌قریه دار۲. ابوالخیرخیری. ۳. ریئس نورمحمدمحنتی۴. مولوی-عبدالأالدین‌خان. ۵. حاجی‌پیغمبرقل‌تؤغاچی. میمنه‌لیک‌سیاسی‌بندی‌لرصدارت-قماقخانه سیده تشله نه دیلر، نهایت ده میمنه اؤتراق اهالی سی‌نینگ تشبثی نتیجه سیده(۶) آیگه قالمه ی ،بندیلرآزاد ایتیلسه هم، اولرنینگ بیرخیلی کابلده نظارت آستیده آلینیب ،میمنه باریشگه رخصت تاپمه یدیلر. ملامحمد الله،-کمیده(۱۲) ییل نظارت آستیده کابلگه حیات کپچیره دی،او، شووقتلرده کابل نینگ«شوربازار»و«باغبانکوچه»سیده- استقامت قیلر ایدی.

او،۱۳۷۵نچی ییل،حمل‌آیی نینگ(۱۳)ده،(۹۵)یاشده‌عالمدن کؤزیؤمدی. اوندن(۲)اؤغیل‌قالگن.کتته‌اؤغلی‌حرمتلی‌حاجی‌غلام‌سرورو کپچیک‌اؤغلی‌حرمتلی-محمد عمرخان(المارتؤمنی‌نینگ‌حاضرگی‌حاکمی)[۵۵]دیر. ملامحمدالله قریه دار-بندی بؤلیشی‌حقیده ایکی روایت بار، بیریسی بوکه: رحمتلی‌حاجی غلام‌حیدر-تؤرپاختویی،رحمتلی‌ابوالخیرخیری‌تیلیدن،شونده‌ی‌روایت‌قیلرایکن،که‌او،صدارت قماقخانه‌سیده‌سردارداوودتمانیدن‌ابوالخیرخیری‌یانیده‌بندی‌صفتیده‌تؤریب،اولرنینگ حرکتلری کپملرتمانیدن‌حمایه‌بؤلیب،اوشبوحرکت‌فعال‌اعضالری‌رویخطینی-حکومتگه‌آلیب‌بپریش‌مقصدیده‌زندانده‌تؤشیب،اونینگ‌قماقدن‌آزادایتیلیشی‌گه انه شوشرط قؤیبله دی، لیکن استادخیری هیچ قچان بوگپنی قبول قیلمه یدی،حکومت دستگاه سی ،استاد خیری نینگ شو گپگه کونیکتیرالمگندن-کیپن،انه‌شومقصدده اؤشلنگن‌ملامحمدالله قریه دارنینگ،استاد ابوالخیرخیری-نینگ کؤزه تیب،تیرگاوده‌آلیش‌مقصدیده اونینگ بیلن قماقده تشلیدی، منبعگه

[۵۵] البته بوتاریخ اثرنینگ اولگی یازیلگن پیللرینی کؤرسه ته‌دی‌ومقصد۱۳۹۳-۹۴پیللر.

کؤره‌حتاکه‌استادخیری‌ملامحمدالله‌بیلن‌بوحقده‌توقنه‌شیب‌واونی‌بیلن بیریپرده بندی بؤلیشنی اؤزیگه‌اؤیات‌وشرم‌دپب‌بیلگن.ایکینچی‌روایت:البته‌تؤغریدن-تؤغری،اوبیرکوره‌شچی‌ومستبددولتگه‌قرشی‌سیاسی‌فعال‌صفتیده قماقفه‌تشلنه‌دی.

عبدالرووف میمنه گی

(۱۲۹۵-۱۳۴۰)

اَوغانستانده«نقاشلیک‌صنعتی‌آته‌سی»پروفیسورغلام-محمدمیمنه‌گی‌نینگ‌اؤغلی،عبدالروؤف میمنه‌گی-۱۲۹۵ییل‌کابل‌اپسکی‌شهری‌نینگ«کتابفروشلیک-گذری»ده‌توغیلیب،باشلنغیچ واؤرته‌تعلیماتنی‌کابل‌امانی-لیسه‌سیده‌بیتتیریب،اَوغان‌ملی بانکیده‌رسمی اپشگه-کیردی. سؤنگره،میمنه«ولانگه‌شرکتی»کابلده‌گی‌اتفاق‌شرکتی،میمنه واندخوی قالین‌صادرقیلووچی اؤیوشمه‌سی‌تشکیلاتیده‌ایش‌قیلدی[۵۶].دیمک،اوشبواؤیوشمه-میرزامحمدیوسف‌خان اندخویی، ابوالخیرخیری،نظرمحمدنوا،عبدالمجیدبدری‌وبیر-خیل‌ملتچی‌ضیألرتشبثیده قؤریلیب،خصوصی‌شکلده‌فعالیت‌قیلرابدی.

۱۳۲۱نچی‌ییل،پروفیسورنینگ،اؤزلوکسیزالتماسیگه کوره،اونینگ‌عایله‌سی اؤستیدن،نظربندلیک‌تیشاغلری،ظاهرشاه‌فرمانیگه‌اساساً‌کوتریلسه‌هم؛عبدالرووف،-میمنه‌گه باریشگه‌رخصت‌تاپمیدی.نتیجه‌ده۱۳۲۸نچی‌ییل‌او،اؤزیارودیاری‌نی-کؤریش‌آرزوسیگه اپریشه دی.اوباباسی‌وجنوبی‌تورکستان‌ملی‌شخصیت لری

---

[۵۶] اوشبوسوداگرلیک شرکت هم درحقیقت«نهضت دیموکراتیک خراسان»حزبی نینگ مؤسس لری تمانیدن قؤریلیب اونینگ اساسی مقصدی مستبدفاشیست حاکمیتگه قرشی اؤلکه بؤیله ب اؤزبیک-تورکمنلرگه منسوب ضیا لی لرنینک دولت گه قرشی ملی بیرلیک یؤلیدن کوره ش گه چقیریش ابدی.

نینگ فاجعه لی‌طرزده مستبدعبدالرحمن خان‌واسطه‌سیده‌قتل‌عام‌اِیتیلیشی‌همده-اؤزاق‌بیللرآتەسی‌نینگ‌گناهسیز-خطاسیزقماقده تشلنگنی؛شوکبی اوزی وعایله سی نینگ یارودیاردن اوزاق غربتذه یشه شینی هیچ قچان اؤنوتمسدن‌میمنه-اهالی‌سی‌همده‌اولکه‌اهالیسی‌نینگ‌قبیلوی‌فاشیزمگه‌قَرشی کوره‌ش وبیرلیککه-چقیریب‌انه‌شومقصدگه اپریشیش اوچون اؤزجانینی‌فداقیلدی.

او،غلام‌حیدرعدالت‌حاکم‌اعلالیگی‌دَوری۱۳۳۵ییلده‌میمنه‌شهرداری-صفتیده‌تعین‌لنه دی. او،خوددی‌شوبیلدن ۱۳۴۰ییلگه‌قدرناانیق‌شکلده‌تؤستدن-وفات‌قیله‌دی‌و تؤرپاختوقیشلاغیده‌گی«خواجه گلگون ولی»قبرستانیده‌کؤمیله‌دی.

تورپاختولیک حاجی غلام حیدر

(۱۲۸۶-؟؟)

رحمتلی حاجی عبدالرحیم تۆرپاختویی اۆغلی، حاجی غلام حیدر، شمسی هجری ۱۲۸۶ ییل میمنه شهریگه قره شلی تۆرپاختوقیشلاغیده، تۆغیلدی. او، دستلبکی دینی تعلیماتنی دین عالملریدن کسب قیلیب، کیین، اۆز آته‌سی نینگ یانیده تاختب، تجارت همده سودا-ساتیق ایشلری بیلن شغلله نیب قالدی. اونینگ آته‌سی حاجی عبدالرحیم، میمنه نینگ دولتمند همده نفوذلی کیمسه لریدن بیری بۆلگنی باعث، میمنه نظامی عملداری بۆلگن «جرنیل غوث الدین» اونی حرمت بیلن «اکه» دیرمیش.

رحمتلی حاجی غلام حیدر تورپاختویی، ظهیرالدین فاریابی قۆشمه شرکتی نینگ قۆریلیشی اوچون کتته خذمتلر قیلیب، رحمتلی نذیر قُل خان وغلام حیدرخان (حرمتلی عنایت کمال سینمس آته سی) دن کیین اوشبو شرکت نینگ کتته مادی یاردم قیله دیگن سناقلی کیشیلردن بیری ایدی.

او، استاد ابوالخیر خیری ونظر محمد نوالرنینگ دایمی صحبتداشلریدن بیری بۆلیب، بوایکی کیشی ملی کوره شلریدن اۆته دَیل لیک بیلن حمایه قیلیب؛ اولربیلن یانمه-یان تۆریب، میمنه ده شکللنگن ملی حرکتلرده کتته حصه قۆشدی، او، جسارتلی، اۆتکیر، چۆرتگوی کیمسه بۆلگنی باعث، خایین عملدارلرنینگ فاش ایتیش گه اۆلگوریب، شوباعث دولت صفیده گی یوقاری لوازملیک عملدارلراوندن دایم خواطرووا همده ایدی.

منشی عبدالقادرچؤغتایی

مېرزاعوضبدلخان‌اؤغیلی‌منشی‌عبدالقادرخان‌چؤغتایی‌شمسی هجری۱۲۴۴ییل(میلادی۱۸۶۵)میمنه‌مستقل‌خان‌نشینلیگیده‌تؤغیلدی.آته‌سی مېرزاعوضبدلخان‌میمنه‌گه‌منسوب‌اصل‌ونسب‌لیک‌عایله‌لردن‌بیری‌بؤلیب-،امیرعبدالرحمن سرایده‌منشی‌لیک‌قیلرایدی.میرزاعبدالقادراوشه‌دَورده‌گی-رواجلنگن‌دستلبکی‌تعلیماتنی اؤزآته سی‌آلدیده‌همده‌خصوصی‌مدرسه‌لرده‌اؤرگه-نیب،صرف‌ونحو،دینی‌تعلیمات وکتابت بابیده کیره کلی‌تعلیمات‌آلیش‌یانیده،-خطاطلیک ومېرزالیکککه هم اؤستون قؤلگه ایگه بؤلدی .عین پیتده او،فضیلتلی ومعرفت پرورکېمسه بؤلیب پیتیشدی.

فاریاب‌معارفی‌نینگ‌اساسچیسی‌بؤلگن‌رحمتلی‌احمدقلیخان‌راجی‌اؤزی نینگ«سفرددرسنگلاخ»ناملی‌اثریده‌منشی‌عبدالقادرخان‌نی‌ایسله‌ب‌اوته‌دی.مېن ۱۳۹۴ییل‌حرمتلی‌دوستیمیزعبدالحکیم‌کریمزاده‌مالی‌یاردمیده،هراتشهریده-باسیلیب چیققن« یادی از خوشویسان‌فاریاب» اثریمده‌اوشبوواقعه‌نی-ذکرقیلیب،ایسله تیلگن واقعه نی بیرخیل‌معلوماتلربیلن‌اوشه‌اثرده‌یازیب‌قؤیگنمن.-معلوماتلرگه کوره‌او،حیات‌زمانیده «جذرومداسلام»ناملی‌بیرمنظوم-اثرنینگ،استادابوالخیری‌بؤیریغی‌گه‌بناًخطاطلیک‌قیلیب یازدیریب قؤیه دی.[۵۷] منشی‌عبدالقادرخان۲۰ییلگه‌یقین‌مدت‌میمنه‌اعلاحکومتی‌تشکیلاتیده‌عبدالرزاق-خان وشیرخان‌حاکم‌لیگی‌دَوریده«منشی/ باش‌کاتب»صفتیده‌رسمی‌وظیفه-بَجردی.او،۱۳۰۳ییل امیرامان‌الله‌دَوریده قوریلگن‌اپلک‌لویه‌جیرگه ده میمنه

[۵۷] اوشبومعلومات ۱۳۹۰ییل آقیمیده،«یادی ازخوشنویسان فاریاب»ناملی اثریمنی چاپ بؤلیش عرفه سیده،منشی عبدالقادرخان اؤغیل لریدن بیری بؤلگن، عبدالاحمدخان منشیزاده تیلیدن بیریؤزمه-یؤزاوچره شووآقیمیده ۱۳۹۰ییل کؤچیریلیب قالدیریلگن اېدی.

اهالیسی‌نینگ‌نماینده‌سی‌صفتیده هم قتنشدی.اوبیلن انه شوقۇریلتای گه قتنشگن کېشیلرروایتیگه کوره:

لویه‌جیرگه‌رسمی‌آچیلیشی‌مراسمیده،امیرامان‌الله‌سۇزمنبریگه-چیقیب،صحبت‌باشله بدی.صحبت‌چاغیده‌اوقېسی‌بیرموضوعنی‌ناتۇغری‌اَیتیب-فکربیلدیره‌دی.منشی عبدالقادرخان‌اېسه‌اونینگ‌گپینی‌اصلاح‌قیلیب-تۇزه‌تیشگه-اۇلگوره‌دی؛امان‌الله‌خان مغامیرلیک‌قیلیب‌اونی‌بوایشیدن اَچینه‌دی-یوشوچاغده-اۇزسۇزینی یکونله یدی. تیزلیکده اوز اورنیگه‌قَیتیب،اۇپکه‌لنیب‌اونینگ‌قتل-فرمانینی‌صادرقیلماقچی‌بۇله‌دی.شوکیزده«ملاچاری خان‌اندخویی»کېلیب-موضوعگه‌اَره‌لشه‌دی-یوشاه‌گه‌بوحقده‌احساسات‌دن‌اېمس،بلکه تدبیروعقل‌دن-اېش‌آلیب،حقیقتنی‌منشی‌عبدالقادرخان‌اۇزیدن‌سوره‌ب‌آلیش‌نی‌تأکیدقیله دی.امیربۇېروغی‌بیلن‌منشی‌نی‌تیله‌تیب،موضوع‌حقیده‌ایضاح‌تیله‌بدیلر.او،اېسه-جسارت‌بیلن موضوعنی‌اېضاحلب‌بېریب،امیرنینگ‌قانیقتیره‌دی.امیراېسه‌اوندن-عذرسوره‌ب،اۇلدیریش دعواسیدن‌ۇازکېچه‌دی.

منشی‌عبدالقادرخان۱۳۲۵ییل‌چهارشنبه‌کونی،میزان‌آیی‌نینگ۳۰ده میمنه-وچغاتک‌قتناویۇلیده‌یۇره‌ک‌کسل‌لیگی‌طفیلی۸۱یاشده عالمدن کۇزیۇمدی.اوندن تورت اوغیل قالگن: ۱.داکترعبدالاحداولوسی. ۲.ذگروال عبدالصمدخان.-۳.عبدالاحمدخان منشی زاده.[۵۸]۴.عبدالسلام خان .جمله دن‌اوچ کېشی وفات اِیتیب، یالغیز۴نچی اۇغلی‌حیاتده بۇلیب ،حاضرآلمان ده بشه ب کېلماقده.

[۵۸] اوشبوکېشی حقیده تۇلیق معلومات «یادی ازخوشنویسان فاریاب»ناملی اثریمده یازدیریلگن.

خانیم‌مریم‌سرخابی

خانیم‌مریم‌سرخابی‌عبدالباقیخان‌مېنگ‌باشی‌نینگ‌سَکَه‌قیزی-وپروفیسورغلام‌محمدمیمنه گی نینگ اۏگه‌ی‌سېنگلی‌سی‌بۏله‌دی.تاریخی منبعلرگه قره گنده ۱۹میلادی عصرنینگ آخریده میمنه‌مستقل‌خانلیگی‌اَوغان-امیری،عبدالرحمان‌نینگ اۏزلوکسیزحربی باسقینی طفیلی،میمنه اهالیسی تخمین ۳-۴پیل‌باووزدشمنلرمقابلیده‌اۏزیورت وننگ- ناموسلریدن باتیرلیک بیلن مدافعه‌قیلیب‌ودهشتلی‌اۏروشلرنینگ‌باشدن کېچیردیلر.نتیجه ده اېچکی خیانتلرسببلی،میمنه مستقل‌امیری،دلاورخان‌سۏنگگی‌دَمگچه‌دشمنلرگه‌تسلیم بۏلمسدن اوروشیب؛اونینگ سرای اهلی،جمله‌دن‌اونینگ‌حربی یاردمچی‌سی بۏلگن‌عبدالباقیخان مېنگ باشی تۏتقین آلینه دی وانه‌شوواقعه بیلن میمنه-مستقل خانلیگی ییمیریلیب، شهراهالیسی بوتونله ی قتل عام اِیتیله دی.

جنگی‌اسیرصفتیده‌تۏتقین‌آلینگن‌میمنه‌خانی‌همده‌اونینگ‌یقین‌سرای-اهلی‌قَتیق‌نظارت آستیده زنجیروزولانه‌بۏلیب‌کابل‌دارالسلطنه‌سیگه‌جونه‌تیله‌دی- یومال ومُلکلری ضبط اِیتیله دی. تاریخی‌حجتلرگه‌کۏره‌اوشبواسیرآلینگن‌لرآره-سیدن‌یالغیزامیردلاورخان(۱۸۷۹-۱۸۸۴) وعبدالباقیخان‌مېنگ‌باشی‌اۏزعایله‌سی-بیلن‌نظارت‌آستیده‌آلینیب،کابل‌گه‌جۏنه‌تیله‌دی وبوایکاووی‌اوشه‌یېرده-امیرعبدالرحمن‌فرمانی‌بیلن‌کابل‌بالاحصاری‌نینگ‌آرتیده‌واقع‌کشتارگاه لردن بیریده ۲۸کېشی بیلن بیرگه اۏلدیریلیب،اولرنینگ عایله لری اۏزاق ییللرنظارت آستیده تورلی-تومن‌کلفت‌وقېینچیلیکلرنی‌باشدن‌کېچیره‌دیلر.اوشبوحقده‌آز-آولاق‌معلومات بېرووچی‌منبع‌رحمتلی‌احمدقلېخان‌راجی‌قلمیگه‌منسوب«سفردرسنگلاخ» اثری-سنه‌له‌دی.

شونده‌ی‌دهشتلی‌واقعه‌لرنی‌باشدن‌کېچیرگن‌خانیم‌مریم‌سرخابی‌شمسی هجری۱۲۵۸ پیل(میلادی ۱۸۸۰ پیل)میمنه‌مستقل‌خانلیگیده‌ضیالی‌واشرافی-

بیرعایله‌ده تۆغیلدی.امیرعبدالرحمن‌میمنه‌بۆیوکلری‌نینگ‌جانلریگه‌زیان-پیتکیزمسلیگی‌گه‌آنت اپچیب،قسم‌وقرآن‌قیلسه‌هم،لیکن نامردلرچه اولرنینگ قتلیگه فرمان بیره دی.خوددی شوواقعه‌دن‌کیین۱۳۰۱قمری‌هجری(۱۲۶۳پیل-نینگ‌عقرب‌آیی‌ده)عبدالباقیخان‌مینگ‌باشی نینگ‌عیال‌و۹یشراۆغلی‌غلام-محمدبیلن‌بیرگه‌کابل‌گه‌جۆنه‌تیلیب،کابل‌اپسکی‌شهری نینگ«قاضی‌فیض‌الله-خان‌محله‌سی»ده‌گی‌نورمحمدخان‌نامیده‌گی‌سرکاری‌کاروانسرای‌ده اۆرنشتیریلیش‌بیلن‌بیرگه‌قتَیق‌نظارت‌گه‌آلینه‌دیلر.مریم‌سرخابی‌آته‌سی‌قتل‌اِیتیلگندن سۆنگ،کابلگه‌کیله‌دی.شوواقعه طفیلی آته دن یتیم قالگن یاش غلام محمدواونینگ عایله سی‌قراوسیزقالیب،قیین‌کونلرنی‌باشدن‌کیچیره-دیلر.بوقرابخت‌عایله‌هرقنچه‌هم‌اوشبو وضعیتدن‌آچینیب،اۆزیورتلریگه‌قَیتیش‌آرزو-ایسته‌گیده‌معروضه‌لریازیب‌مستبدامیردن‌رخصت طلب‌قیلسه‌لرهم،کیتیش‌گه-اجازت‌تاپه‌آلمه‌دیلر.چونکه‌بیرتماندن‌قتیق‌کۆزاتوو،ینه‌بیرتماندن اوشه‌زمانده‌میمنه-تمان‌سفرقیلیش‌کمیده‌آلتی‌آی-بیربیل‌نی‌اۆزایچیده‌آلیب همده سفراوسکونه وخرجاتینی‌برابرلش‌هرکیمسه‌نینگ‌عهده‌سیدن‌پوره اپمس‌ابدی.

آوغانستانده اپلک مکتب نینگ قوریلیشی

مریم‌سرخابی‌آته‌سی‌نینگ‌قتلی‌زمانیده،میمنه‌ده‌اپدی.اوبیلیم‌ومعرفتلی-بیرعایله‌ده‌تربیه‌لنگنی اوچون‌یاشلیکدن‌اۆقیش-یازیشنی‌اۆرگه‌نیب،حسن-خط،دینی‌بیلیم‌لرنی‌کسب‌اِیتگن اپدی. انه شوکیزلرده‌اونینگ‌تعلیماتی‌بیتر-بیتمس‌بونده‌ی‌فاجعه‌لی‌واقعه‌یۆزبیردی.او،مستبدامیرعبدالرحمن‌وفاتیدن-سۆنگ،تورکستانلیک‌اسیرلراۆز عایله وفرزندلرینی کۆریشگه‌رخصت‌تاپیش‌عرفه سیده،کابلده استقامت قیلیب تۆرگن توققیزیاشراۆکه سی،غلام محمدیانیگه-کیلدی.او،کابلگه‌کیلگن‌سری‌اونینگ‌یۆکسک‌بیلیم‌گه‌اپگه‌بۆلگنی‌تیزلیکده کابلده-

گـی‌اریسـتوکرات-اشـرافی‌عایلـه‌لـرآره‌سـیده‌ترقـه‌لـدی.او،(۱۵)پیـل‌اؤزاپناغـه-سـی،غلاممحمددن‌اؤزاق‌قـالگن‌اپـدی.آره‌دن‌آزاؤتمـه‌ی‌او،(محـرم‌باشـی)لقبی‌بـیلن-مشـهوراؤزعمـک‌بچـه‌سـی، عثمانقـل بـیلن‌اؤیلنـدی.۱۲۸۷نچـی-پیـل(میلادی۱۹۰۹پیلی)مشـروطیت‌جنبشـی‌اعضاسـیدن‌بیـری‌نینـگ‌خیانتیگـه-کؤره،اوشـبوجنبش‌کـوره‌شـچی‌اعضـالری‌رویخطـی‌دولـت‌عملـدارلری‌قؤلیگـه-تؤشیب،اوشـبوواقعه‌طفیلـی‌اونلـه‌ب‌ملـی‌کـؤره‌شـچی‌اؤشـله‌نیب،زنجیروزولانـه‌قیلینیـب-قماققـه تشـلنگندن سؤنگ؛اوشـبوروبخطگـه‌غـلام‌محمدمیمنـه‌گـی‌نـامی‌هـم‌بـارلیگی-باعـث،تورکسـتانلیک‌اسـیرلرنینگ‌عایلـه‌سـی‌قیتـه‌دن‌قتیـق‌نظـارت‌آسـتیده آلینـدیلر.خوددی‌شـووقتده،امیرحبیب‌اللهاپناغـه‌سی،سردارنصـرالله‌خان،اوشـبوواقعه‌دن-اپلگـری‌مـریم سـرخابی‌عایلـه‌سـی نینـگ‌عقـوبتلی سرگذشـتی‌همـده سـوادومعرفت درجـه‌سـیدن‌خبرداربـؤلگنی‌باعث،اونـدن‌حمایـه قیلیب،اؤزبالـه لریگـه‌خـانگی‌معلـم-صفتیده‌تعینله‌دی.

خـانم‌مـریم‌سـرخابی‌اؤلکـه‌سـطحیده‌اپلـک‌بار،بیراؤزبهـک‌عیـال‌صـفتیده-امیرعبـدالرحمن(ضـیاییه) امیرحبیـب‌الله(سـراجیه)وامیرامان‌الله(امانیه)دَورلریـده‌اَوغـان-امیرلـری‌عایلـه‌وفرزندلریگـه‌درس‌حـوزه‌سـی‌آچیـب‌سـوادومعرفت‌اؤرگـه‌تـدی.او،طفیلـی-قطاراوَغـان‌امیرلـری‌نینـگ‌عایلـه‌لـری‌علـم‌ومعرفـت‌کَسـب‌قیلـدیلر.شـوکبی‌او،ملکـه-ثریـابیلن‌یانمـه-یـان‌تاختـه‌ب،اؤلکـه‌بؤییچـه‌خـاتین-قیزلرنهضـت وحرکتینـی‌قؤلـه‌ب-قوتلـه‌دی. او،۱۲۸۷پیلـدن،۱۲۹۷پیلگچـه(میلادی۱۹۰۹-۱۹۱۹پیللـر)اوشبواپشـنی-دوام‌بپردی. اَوغـان امیرلـری‌عایلـه سـی‌قطاریـده‌اونینـگ‌عایشـه،نویـده‌وطـاهره‌نـاملی-قیزلـری‌هـم‌درس‌اؤقیـب‌قـابلیتلی‌بؤلیـدیلر.مریم‌خـانیم‌نینـگ‌اوشـبواوچ‌قیـزی،آنـه‌لـری-نینـگ‌حضـوروغیابیده؛اؤقوچیلرگـه‌درس وتعلـیم‌نـی‌دوام‌اپتتیـره‌راپـدیلر..مـریم‌خـانیم،-مسلکی‌طفیلـی،اؤزاپناغـه‌سـی،غلام‌محمـدنینگ‌امیرحبیـب‌الله‌دهشـتلی‌قماقخانـه‌سـیدن-چیقریش‌اوچـون‌جـان‌ودل‌بـیلن‌کـؤره‌شـدی.شـوکبی‌اوسـرای‌اهلـی‌همـده‌کابـل‌اشـراف-

اعیانلری‌عایله‌لرینی‌سوادوبیلیملی‌قیلیش‌اوچون‌تینیم‌سیزخذمت قیلدی.امیرامان-الله(۱۲۹۸-۱۳۰۸)قدرتگه‌اپریشیشی‌بیلن‌اونینگ‌حاکمیت‌پیللریده،اپلک‌باراونینگ-خاتینی«ملکه‌ثریا»تشبثی‌بیلن(رشدیهٔ‌مستورات)نامی‌بیلن‌عیاللرمکتبی‌آچیلدی.

خانیم‌مریم‌سرخابی‌اؤلکه‌معارف‌تاریخیده‌اؤزاستعدادوبیلیمی‌طفیلی-اوشبومکتبنی‌اپلک‌اؤقیتووچیلری‌قطاریده‌رسمی‌آیلیک‌بیلن‌تعینلندی.او،اؤزاق-پیللرکابلده‌گینگی‌آچیلگن مکتبلرده‌شوق-ذوق‌بیلن‌فارسچه تیل-وادبیات،اجتماعی‌بیلیملر،دینیات،خطاطلیک ورساملیک‌مضمونلرینی‌درس-بپردی.خوددی‌شوپیللرده‌او،اؤزآنه‌یورتی‌میمنه‌گه‌توجه قره‌تیب،اؤزمسلکی‌بؤپیچه-قشاق‌ومحروم‌اپل‌ومحیطیگه‌خذمت‌قیلیشگه‌بپل‌باغله‌یدی.شومقصدبیلن‌شاه-محمودخان‌باش‌وزیرلیگی‌دَوریده‌اؤزشاگردی«خانیم مملکت بانو»بیلن‌بیرگه‌میمنه-گه‌رسمی‌سفرقیلیب(ستاره‌باشلنغیچ‌مکتبی)نی‌اساس‌قؤپه دی.شووقتده مکتب-قؤریلیشی‌اوچون‌تیاربودجه‌بؤلمسلیگی‌باعث.

اؤزشخصی‌اؤپیده مکتبنی‌آچیب،فعالیتگه‌باشلته‌دی. اوهمده‌مملکت-بانولرنینگ‌هاریمس-تینمس‌کوششلری طفیلی‌اوشبوباشلنغیچ‌مکتب،نپچه‌پیل-رسمی‌فعالیتیدن‌اؤتگچ‌اولااؤرته مکتب وسؤنگره‌لیسه سطحیده‌کؤتریله-دی.شونینگدپک‌میمنه‌اعلاحکومتی‌تشکیلاتیده‌اپلک‌بارقیزلرمکتبی-قؤریلیب؛عیاللرتعلیم وتربیه‌سی‌اوچون‌اساسی‌آدیملرکؤتریله‌دی.

خانیم مملکت بانو

(۱۳۵۱-۱۲۸۴)

مصطفاقُل بیک میمنه گی قیزی، خانیم مملکت بانو، امیر حبیب الله حاکمیت پیللری ۱۲۸۰-۱۲۹۸شمسی هجری(میلادی۱۹۰۱-۱۹۱۹پیللر)کابل-شهریده‌تؤغیلدی. ایکّی‌یاشیده آنه سی وفات-قیلدی.سؤنگره‌خانیم«مریم‌سرخابی»اونینگ‌تربیه‌سینی اوزذمه سیگه-آلدی.اونینگ آپه سی«زینت بانو»پروفیسورغلام محمدمیمنه گی‌نینگ‌عیالی-ایدی.اویاشلیکدن«عبدالباقی خان‌مینگ‌باشی»نینگ‌معرفت‌پرورو‌خانزاده‌عایله-سیگه‌تربیه‌له‌نیب-بیلیم‌اؤرگندی. ایسبؤرونلیکده‌آته‌سی‌وفات‌قیلدی.اوشبوواقعه-دن‌کیین‌اونینگ‌بوتونله‌ی‌مسوولیتی‌خانیم‌مریم سرخابی‌عهده‌سیگه-یؤکلندی.مملکت‌بانو،اوشبوفاضله‌وعقللی‌عیال‌خاص‌اهتمامیده سواداؤرگه-نیب،بیلیم‌کَسب‌اِیتدی.سؤنگره‌مریم‌بانواونینگ‌اؤزی‌نینگ‌کته‌اؤغیلی‌بؤلگن محمدصدیق‌سرخابی(میرزامحمدصدیق‌سرخابی)گه‌نکاح قیلدی.میرزامحمدصدیق ومملکت بانواؤیله‌نیشی‌نینگ‌محصولی‌اوچته اؤغیل،اولرقؤبیده گیلردن عبارت:

۱. محمدیونس‌سرخابی:بوکیشی‌اوّلده‌اؤلکه‌مطبوعاتیده«یونس‌اؤزبیک»تخلصی-بیلن مشهوربؤلیب،سؤنگره‌اؤزیگه«سرخابی»تخلصی‌نی‌تنله‌ب،شونام‌بیلن‌ایش--فعالیت‌آلیب باردی.اوشبهه‌سیزاؤلکه سطحیده تَنیقلی سیاسی-ملی کوره شچی-لردن بیری همده اؤلکه ضیالی‌لری‌نهضتی‌نینگ‌فعال‌اعضاسی‌وکابل‌اؤقویورتی-گه‌منسوب«طلبه‌لراؤیوشمه‌سی»[۵۹] نینگ‌اساسچی‌لریدن‌بیری،بویوک-

[۵۹] اتحادیهٔ‌محصلین‌پوهنتون‌کابل،دیمک دیر.

شاعر،یازووچی‌وتحقیقچی عالم‌حسابلنه‌دی.اونینگ‌حقیده‌به‌تفصیل‌معلومات-خوددی‌شواثرده،همده«رنگین‌کمان‌شعر»تذکره‌سی‌نی‌بیرینچی‌جلدیده قید اِیتیلگن.[۶۰]

۲.تَنیقلی‌ملی‌کوره‌شچی،رسام،شاعر،یازووچی،محمدولی‌مدهوش‌سرخابی.اونینگ-بیوگرافی وشعرنمونه‌لری‌خوددی‌آلدینگی‌اثرترکیبیده‌قیداِیتیلگن.[۶۱]

۳.اؤلکه‌نینگ‌تَنیقلی‌شاعروبیدلشناس‌عالمی‌محمدکبیرسرخابی.

مملکت‌بانوکابلده‌لیگیده،اوزاستادوقَبن‌آنه‌سی‌بؤلگن،خانیم‌مریم‌سرخابی-بیلن‌بیرگه‌امیرامان‌الله‌خان امری وکابل اهالی سی نینگ پیشنهادی‌بیلن اَرگ دن تشقری اپلک باراَوغانستانده قیزلرمکتبی‌نی‌قؤردیردی.اوشبومکتب‌کابل-شهری‌نینگ«گلستان‌سرای»موضعیده «مستورات‌مکتبی»نامی‌بیلن‌اؤزرسمی-فعالیتی‌نی‌باشلهدی.سؤنگره‌بومکتب«زرعونه‌لیسه سی»نامیگه-آلماشتیریلدی.اوشبومکتب‌نینگ‌اصلی‌موقعیتی‌حاضرگی«زرنگارپارکی»نینگ بیرقسمی‌اپدی.مملکت‌بانوانه‌شومکتب‌نینگ‌اپلک‌اوقیتووچیلریدن‌بیری‌بؤلیب-اوبیرده ادبیات،خط،رسم ودینی علملربوییچه‌درس‌بیره‌رایدی. مملکت‌بانو،موندن-بیرعصرآلدین‌اپلک‌باراَوغانستانده‌شکللنگن‌خاتین-قیزلرنهضتی‌نینگ‌قوله ب-قوتله ب امیرامان الله‌خاتینی«ملکه ثریا»بیلن‌یانمه-یان‌تؤریب اوشبونهضت‌نی-اساس قؤیدی.او،اؤلکه‌ده‌عیاللرمدنی-اجتماعی‌حقوقینی‌تأمنیله‌ب،اولرنینگ-اجتماعی-سیاسی حرکتلرده‌فعال‌قتنه‌شیشی‌یؤلیده‌قیزیق کوره‌شلرآلیب-باردی.شوکبی‌او، «سردارشاه محمود»صدارت‌دَوره‌سیده میمنه گه قَیتیب، اوزاوستادی مریم سرخابی حمایتی بیلن «ستاره باشلنغیچ مکتبی» نی‌قوره‌دی.

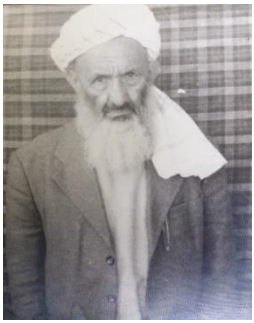
۶۰ رنگین‌کمان‌شعر/بیرینچی‌جلد/۱۲۵-۱۲۸بیتلر.

۶۱ اوشه اثر/۱۶۵-۱۶۸بیتلر.

نچه‌ییل‌اوشبومکتب‌قۆریلیشی‌اوچون دولت عملدارلری بودجه اَجره‌تیب بیرمه‌گنلیگی‌باعث‌او،اۆزاۆییده‌مکتبنی اۆرنشتیره‌دی.قیزلراوچون قۆریلگن اوشبو باشلنغیچ‌مکتب، سۆنگگی‌ییللرده‌اونینگ‌اهتمامی‌بیلن‌اورته‌مکتب‌سویه‌سیده‌کۆتریله دی.مملکت‌بانوهاریمسدن‌کابل گه‌باریب،اوشبومکتب‌نینگ‌رسمی‌صورته-منظورلیگینی‌آلیب قَیته‌دی‌ومیمنه‌حاکمی‌یاردمیده‌قیزلراوچون اپلک‌مکتبنی-اساس‌قویه دی.[۶۲] اَره‌دن نچه ییل اۆتر–اۆتمس،ینگی قۆردیرگن مکتب نی لیسه سطحیده‌کۆتریب،کیین‌کابل گه قَیتیب‌باره دی.اوحیاتی‌نینگ‌سۆنگگی-دَملریگچه‌اوقیتووچی‌لیک‌مقدس‌بۆرچینی‌دوامِ‌اِبتدیریب‌کابل شهریده‌گی «رابعهٔ بلخی» لیسه سیده دری تیل وادبیاتی،تاریخ،جغرافیه،دینی‌علملربۆییچه تعلیمات-بیریب‌سهل‌کم۴۰ییل‌اۆلکه‌معارفی‌چوکاتیده‌خذمت‌قیلدی.انه‌شومدت‌اَره سیده-خانیم مریم سرخابی بیرینچی وخانیم مملکت بانوایکینچی«معارف‌یۆکسک-مدالی»[۶۳] نی قۆلگه کیرتدی.او،سۆنگگی‌ییللرده‌اوشبویۆکسک‌لیسه‌نینگ‌باش-معلمی‌لوازمیده‌کۆتریلیب،انه شودَورده «معارف‌عالی‌مدالی»نینگ‌ایکینچی‌بارهم-قۆلگه‌کیریتدی. خانیم‌مملکت‌بانو۱۳۵۱ییل(میلادی۱۹۷۲ییل)بازفصلی کونلری-نینگ‌بییریده،کابل‌نینگ کارتهٔ‌پراون‌منطقه‌سیده اۆرنشگن اۆز اۆییده،۶۷یاشده عالمدن کۆزیۆمدی.اونینگ جنازه سی کابل‌نینگ«شهدای‌صالحین»قبرستانیده-تۆپراققه‌تاپشیریلگن.

[۶۲] اوشبومکتب حاضرگی«ستاره لیسه سی»مکتبی دن عبارت.

[۶۳] مدال عالی معارف دیمک دیر.

الحاج خلیفه صوفی نظرمحمد

(۱۳۰۰-۱۳۹۵)

اجتماعی حیات وتعلیمات

رحمتلی حاجی غلام حضرت عطاراؤغلی صوفی-نظرمحمدخان شمسی هجری ۱۳۰۰ پیل میمنه شهریگه-قره‌شلی« ایوب خلیفه گذری» ده‌تؤغیلدی. اونینگ نسل ونسبی‌قؤییده گیچه:حاجی غلام حضرت بن حاجی ملارسول،ملارسول بن-ملاخالمراد،ملاخالمرادبن‌ملاعبدالمؤمن. .صوفی‌نظرمحمدخان‌اؤزدستلبکی-تعلیماتینی۵نچی‌صنفگچه‌میمنه‌رشدیه‌مکتبیده‌اؤرگه نیب،سؤنگره‌اؤزآته‌سی حاجی-غلام‌محمدعطاریانیده‌یونانی‌طبیب‌لیک«عطارلیک»کَسبینی اؤرگنه‌باشله-دی.او،انه‌شوکاروکسب‌یانیده‌اپزچیل‌صورتده‌اپسبورونلیکدن‌شخصی‌مطالعه‌گه یؤزکپلتیریب،بیلیم‌ومعرفت‌اربابلری‌بیلن‌یقین‌مناسبتده‌بؤلیب؛اولرگه‌مخلص-بؤلدی.شوکبی‌اونینگ‌اؤیی‌بیدلخوانلیک‌ومثنوی‌خوانلیک‌حلقه‌لری‌مرکزیگه-اپلندی،شونینگدپک‌او،بیرمحتشم کتابخانه‌اپگه‌سی‌اپدی.

حاجی ملارسول حقیده

حاجی‌ملارسول،مستبدامیرعبدالرحمن،میمنه‌مستقل‌خانی‌امیردلاورخان-(۱۸۷۹-۱۸۸۴)نی منتظم‌روشده‌حربی‌باسقین‌آستیده‌آلیب،قانلی‌اوروشلردن‌کپین-حیله‌وتزویربیلن تسخیرقیلگندن سؤنگ،میمنه‌گه‌قره‌شلی‌کته‌نفوذلی‌کپمسه-وآقسقاللرنینگ‌جنگی‌اسیرصفتیده اسارتگه آلینیب کابل‌گه‌جونه تیلدی.دپمک،انه شو دَورگه تؤتقین آلینگن میمنه لیک شخصیت لرقطاریده‌سیدمحمدعلی‌بای-تؤغاچی،«ایشان‌خطیب»لقبی‌بیلن‌شهرت‌قازانگن‌سیدمحمدخان[۶۴]، بؤریقل‌بای[۶۵]

[۶۴]اوشبوتبرک انسان نینگ مقبره سی،امامصاحب زیارتی نینگ قبرستانیده اؤرنشگن .

وباشقه‌لرکیره‌دی.اسیرلرنینگ‌میمنه‌ده‌گی‌بوتونله‌ی‌مال-ملکی‌ضبط اِیتیلیب، - اؤزلری‌نظربندصفتیده‌کابلگه‌کېلتیریله‌دی.شوجماعه‌نینگ‌کتته‌قسمی‌مستبدامیر-نینگ‌بؤیریغیگه‌کؤره‌آغیرقېیناق‌وشکنجه‌لرآستیده‌قماقخانه‌لرده‌جان‌بېره-دیلر.ملارسول۱۸ییل مستبدامیرعبدالرحمن‌حاکمیتی‌دَوریده‌مشقتلی‌تؤرمه-عذابینی‌چیده‌یدی.

قماق‌مدتی‌بیتگچ آزادایتیلیب،مسلط‌دولت‌تمانیدن‌میمنه‌گه‌قَیتیش‌اجازتی-بېریلمه‌گنی‌باعث،کابلده‌استقامت باشله‌یدی.او،اؤزعایله‌ویارودیاردن‌اؤزاق-بیللربیراقده‌قالگنی‌اوچون‌آغیروضعیت‌گه‌اؤچره بدی.بیرتماندن‌اوبیرده-ناتنیشلیک،ینه‌بیریاقدن‌قشاقلیک‌اونینگ‌فلاکتلی‌احوالگه‌ساله دی.شوحالده-او،کاروکاسبلیککه‌یؤزکېلتیره‌دی.اَره‌دن‌آزاؤتمه‌ی‌کاروکاسبلیگی‌رواج‌ورونق تاپیب-کابل‌اطرافیده‌گی«چاریکار»نینگ«قلعۀبلند»همده«سفیدچنار»منطقه‌سیده‌جای-جایدادساتیب‌آلیب‌اوبیرده‌استقامت‌باشله‌یدی.او،اؤزاق‌بیللردن‌سؤنگ‌اؤزآنه‌دیاری-بؤلگن میمنه گه‌قَیته‌دی.او،میمنه‌کېلگچ‌دولت‌کیپتان‌آته‌سی«قوتورلیک‌قابل‌بای»-نینگ‌طلبیگه کؤره،اونینگ اؤیینی‌ساتیب آلیب قیته دن میمنه ده یېرلشه دی.[۶۶]

مدنی- سیاسی حیات

صوفی‌نظرمحمدخان‌یېگیت‌لیک‌چاغیده‌تصوفگه‌یؤزکېلتیریب،«شیخ‌الاسلامیه» طریقتی نینگ‌بؤیوک‌پیرومرشدی‌بؤلگن‌حضرت صاحب کروخ (میرشراف الدین خادم الفقرأ) نینگ مریدلری‌قطاریده‌خذمت‌قیلیب؛سیروسلوک‌باسقیچلرینی‌عملی-

---

[۶۵] بوکېشی قوتورلیک جنرال محمدایوب نیازیارنینگ باباسی دیر.

[۶۶] حاضرانه شوموقعیت نینگ چارسمواربیلن خشتی مسجداؤرته سیدن اؤتگن چهارراه لیک‌اونی ایککی-اوچ‌حصه‌گه بولگن.اونینگ بیرقسمی حاجی غلام حضرت اؤغیللری عیدمحمدخان،بیرقسمی فیض محمدخان ضابط وینه بیرقسمی اونینگ نبیره سی حاجی عبدالستارحاذق نینگ موجوداؤلتیریش اؤییدن عبارت.

طـرزده‌کَسـب اِیتیب،محمـدرحیم‌شـیدا،متقاعددگروال‌خلیـل‌خـان‌کـوهی‌قطاریـده-اوزمرشـــدوپیری دن«ارشـــادخط»آلیـــب«خلیفـــه»لیـــک‌عنـــوانینی‌قۆلگـــه-کېلتیردی.او،اۆزپیـــری،حیـــاتی‌نینـــگ ســـۆنگگی‌دَملریگچـــه‌اونینـــگ‌خذمتیـــده-ایدی.او،«شیخ‌الاسـلامیه»تصـوفی‌جریانیـده‌چـین وصـمیمی اخـلاص-حرمتـی طفیلـی ایلـک‌بار،اتـاقلی‌شـاعروطبیب میرزاجنیـدالله حـاذق نامیـده اَتـه ب«حـاذق داروخانـه سی»نینگ‌حاضرگی موقعیتده قۆردی.

او،اۆلکـه سـطحیده شـهرت‌قـازانگن ملـی کـوره شـچی شخصـیت لـربیلن یقـین مناسـبت ده بۆلیـب اولـردن‌ملـی‌تۆیغوکَسـب‌اِیتـیش‌یانیده،اوشـبوملی-مبارزلرنینـــگ‌جـــان‌ودل‌بـــیلن‌حمایـــه قیلردی.شـــونینگدېک‌او،ملـــی-مبارزداکترعبـدالرحمن‌محمـودی‌گـه‌چـین‌وصـمیمی‌مخلـص بۆلیب،اونینـگ‌طلبیگـه-اساسـأملی‌شـوراعمومی‌جلسـه‌لریـده‌قتنـه‌شرایدی.شـواوچون‌هـم داکترعبـدالرحمن محمودی اهتمامیده باسیلیب چیقـه دیگـن«نـدای خلـق» جریـده سـی نینـگ ینگـی-سـانلرینی‌تیزلیکـده کابلـدن میمنـه گـه کېلتیریب،محیطـده گـی‌ضـیالی لـرآره سـیده ترقـه تـر اېدی.شـوباعث هـم ایکـی-اوچ قتلـه دولـت عملـدارلری نینـگ تضـییق وقیینـاق لـری بـیلن دوچ کېلدی.شـونینگ دېـک او،میمنـه ده جایلشـگن کـوره شچن سیاسـی حلقـه لـربیلن یقـین رابطـه ده‌بۆلیب،اولرنینـگ‌مـادی- معنـوی‌حمایـه-قیلردی.

او، شـرکت غربانامیـده اسـاس قـۆییلگن«نهضـت دموکراتیـک خراسـان» حزبـی اعضاسـی بـیلن بیرگـه ظاهرخـان اسـتبدادی حـاکمیتی گـه قرشـی اۆزاق یېللرکوره شدی.

عایله وی حیات

صوفی نظرمحمداؤزحیاتیده‌ایککی‌مرته اوؤیلنگن بؤلیب اونینگ ثمره سی اونته فرزند.جمله دن(۲)قیزو(۸) ته اؤغیل.اونینگ اؤغیل لریدن «عبدالرووف جان» فاریاب برق شرکتی نینگ ایلگریگی‌محاسبه مدیری[۶۷]، «عبدالرحمن خان معلم[۶۸]» و«عبدالسلام جان[۶۹]» آته سی حیاتیده وفات-اپتگنلر.شونینگدپک‌اؤغیللری‌جمله‌سیدن‌عبدالحلیم‌نظر،عبدالواحدرحیق وعبدالبصیر(سویتزرلیند)انجنیرعبداللطیف نظری(امریکا)وعبدالصبور(تورکیه) اؤزاق ییللردن بویان چپت اپللرده استقامت قیلیب کپله یاتیرلر.

وفات ومقبره

الحاج‌صوفی‌نظرمحمدخان۱۳۹۵ییل‌قوس‌آیی‌نینگ۱۶سیده،۹۵یاشده-میمنه‌شهری نینگ«ایوب خلیفه»گذریده‌عالمدن‌کؤزیؤمدی‌واونینگ‌جسدی-امامصاحب‌زیارتی‌ده اؤرنشگن عایله وی قبرستانده‌کؤمیلدی.

---

[۶۷] بوکپشی کسللیک باعث۱۳۸۵ییل وفات قیلدی.

[۶۸] بوکپشی طالبان حاکمیتی زمانیده ۱۳۷۷ ییلی گناه وخطاسیزکلته کله نیب،کپین اوشبوباعث وفات ایتدی.

[۶۹] بوکیشی قان باسیم کسللیگی طفیلی۱۳۹۲ کابلده عالمدن کؤزیؤمدی.

سیدحیدرقریشی

(۱۳۹۲-۱۳۱۲)

رحمتلی حاجی سیدمحمدصالح اوغلی سیدحیدرقریشی- ۱۳۱۲ییل،میمنه شهریگه‌قره‌شلی امامصاحب‌قیشلاغیده توغیلدی.اؤزی‌امامصاحب‌قیشلاغیده‌تؤغیلگنی باعث- ،اوندن‌چمه‌سی‌نپچه‌ییل آلدین‌انه‌خوددی‌شوقیشلاقده- فاجعه‌لی‌بیرواقعه‌صادربؤلیب‌اؤتگنی‌اوچون«دولت- کیپتان»واقعه‌سی‌اونینگ‌روحیاتیگه‌چوقورتأثیرات‌قالدیردی.اوشبوتأثیرات- باعث،کیچیک‌یاشدن‌باشله‌ب‌اونینگ‌وجودینی‌جنایتچی‌مستبدفاشیستک‌تؤزومگه- قَرشی‌نفرت‌تؤلدیردی.او،باله لیکدن‌شوتؤیغوبیلن یشه دی.اؤزخلق واپلیگه‌نسبتاً- بونده‌ی‌یؤکسک‌جنایت‌صادربؤلگنیدن‌چوقورقیغؤریب،اوشبونفرت‌اونینگ‌تامیرلری- وآنگیده سینگیب کپتدی.او،اؤزاق ییللرشعرویازووچیلیک بیلن شغلله ندی.

اونینگ ایجادی‌اثرلری‌ییللربؤیی‌ستوری(فاریاب)جریده‌سی‌صحیفه‌لری- آرقه‌لی‌ترقه‌لدی.شوکبی اوحکایه‌نویسلیک‌ویازووچیلیک بیلن‌شغلله‌نیب،بویؤلده- کته‌تجربه‌قازانگن‌ابدی. اؤلکه‌مقیاسیده‌اویازگن‌حکایه‌لراؤلکه‌میزنینگ‌تَنیقلی- تمثیلچی‌ودرامه‌اتورلری‌جمله‌دن‌استادرفیق‌صادق،ف.عبادی،حبیبه- عسکرزاده،زرغونه‌آرام،وکیل‌نیک‌بین،عزیرالله‌هدف وباشقه لرواسطه سیده،صحنه- لرده‌اجرااِبتیلیب همده اَوغانستان‌رادیوسی تؤلقین لریدن ترقه لرابدی. اونینگ- شوقطارده‌یازگن‌مشهورحکایه‌لریدن‌بیری‌هم«ملامحمدجان‌وعایشه»[۷۰]حکایه‌سی دیرکه۱۳۵۵ییلیدن‌کپین‌قَیته-قَیته‌اَوغانستان‌رادیوسی‌تؤلقینلریدن‌ترقه‌لگن.

[۷۰] اؤلکه‌سطحیده‌موندن‌بیرعصرمابینیده‌خلق‌اراکینگ‌شهرت‌قازانگن«بیاکه‌بریم‌به‌مزار»قۆشیغی‌درحقیقت‌اوشبوحکایه‌گه‌باغلیق.

سیاسی-ملی کوره‌شلر

معلـوم کـه۱۳۲۵-۱۳۳۰ یېللرآوغانسـتانده‌حاکمیـت‌سـۆره‌دیگـن‌ظاهرخـان-حـاکمیتی‌دنیابۆییچـه مملکـت‌لـرده‌یۆزېېرېـب‌تـۆره‌دیگـن‌سیاسـی-اۆزگریشـلرطفیلی،اۆلکه‌اېچکـی‌سیاسـتیده‌بیرخیـل اصـلاحاتگه‌قـۆل‌اۆریـب، سیاسـی-اۆزگریشـلرکېلتیریش‌نیتیـده، دموکراسـی‌سیاسـتی‌نـی‌اۆلکـه‌ده تمثیـل‌قیلمـاقچی بۆلـه-دی. باوجودیکه‌شودموکراسی‌نینـگ‌عمـری‌جـوده‌قیسـقه بۆلیـب‌انچـه‌دوام قیلمـه‌یـدی، لـیکن‌هرحالـده‌ملـی‌نابرابرلیـک، تبعـیض‌واسـتبداداوج‌آلگـن‌بیرپېتـده،ملی‌عنصـرلرنینگ بیرلشیب‌مستبددولتگه‌قرشی‌اولرنینگ اۆیغانیشی‌گه‌زمینه‌بره‌ته‌دی.

انـه‌شـودَوره ده‌ملـی شوراتشـکیل‌ایتیلیـب،تـورلی‌شـهروولایتلرده‌ملـی‌شـوراوکیل-لرینـی‌سـیله‌ش‌اوچـون‌سـیلاواۆتکزیلـه دی.اېلـک‌دوره‌لـرده‌شـمال‌ولایتلریـدن‌ایـل-اولـوس‌دَیـل،کوره‌شچی،معرفتلی،کېسـکیر وصـداقتلی‌ملـی‌عنصـرلرنی‌پارلمانگـه-ېبارسـه‌لرهم،کېینگـی‌دورلـرده‌اوشـبوانتخابـات‌وسـېلاولرگه‌عملـی‌صـورتده‌خـاېین وساتقینچی‌معاملـه گرانسـانلردولت حمایـه سـی آستیده،اوشـبو ملـی‌پروسـه‌نـی اخـلال قیلمـاقچی بۆلـه دیلـر. قریشـی ابـراهیم عباسـی ولایتـی دَوریـده میمنـه وکیلـی صـفتیده اۆزینـی‌ملـی شـوراگه کاندیدقیلـه دی.شـووقتده‌بیـرَیقـلاووده‌واقـع-اَوغانکوت،امامصـاحب‌وده سـیدان قېشـلاقلریدن اوچتـه وکیـل اۆزینـی کاندیدقیلـه دی:۱. ده سیدان دن وکیل عبدالقیوم.

۲. اَوغـانکوت دن وکیـل بخـار.[۷۱] ۳. امامصـاحب دن سیدحیدرقریشـی. حالانکه قانون یۆزه سیدن انه‌شوساحه‌دن بیروکیل‌کاندیدقیلیشگه حقلی‌اېدی.

[۷۱] شوېیللرده ظاهرخان حاکمیتی اَوغانستان بوییچه،اَینیقسه شمال ولایتلریده پارلمانی سیلاونینگ اوزقبضه سیگه کیریته آلمه گنی طفیلی ۱۳۲۹ییلی پارلمانده بارگن وکیللردولت اوچون کته جنجل یره ته دی ،ش.باعث هم دولت عملدارلری ملی وکوره شچن عنصرلرپارلمانده یول تاپمسلیک اوچون تورلی بهانه لربیلن اوزساخته وکیل لرنینگ حمایه قیلیب، اولرنینگ

شواوچون هم اوچ کاندیداَره سیده‌جنجل تاپیله دی.شووقتده‌ولایت حاکمی موضوعگه اَره لشیب(وکیل بخار) همده ده سیدان وکیلی(وکیل قیوم) دن،اؤزکاندیداتورلیگیدن سیدحیدرقریشی نفعیگه اؤتیش نی طلب قیله دی.اَوغانکوت وکیلی اؤزحقیدن اؤته دی لیکن وکیل قیوم زوملیک قیلیب،میدان نی قؤیبارمیدی نتیجه ده او(قریشی)،رأی نی پوره قیلالمسدن سپلاونی بای‌ببره‌دی.هرحالده‌اونینگ‌سیاسی‌وملی کوره‌شلری‌دوام‌تاپه‌دی.انه-شویپللرده اوکابلگه‌باریب استقامت باشله یدی واویپرده گی ملی –سیاسی تَنیقلی سیاستچیلربیلن یقین‌علاقه‌ده‌بؤله‌دی.انه‌شوکوره‌ش نتیجه سیده او۱۳۵۸ییلی رحمتلی حاجی پیغمبرقل تؤغاچی،قاری‌محمدکریم امینی،عبدالمجیدبدری،نورالله تالقانی‌وباشقه‌لر مصلحتی بیلن «دولت‌کیپتان»فلمی‌نی‌صحنه‌گه-کپلتیریب،بویؤلدن‌اؤزاپل–اولوسی‌نی‌اؤیغاتیب، مستبدحاکمیت گه قَرشی بیرلشتیریش گه اؤلگوره دی. اوسرداراوودخان‌حاکمیتی‌نینگ‌سؤنگگی-پیللریده،هرات‌ولایتیده‌گی‌نظامی‌لوازمدن‌استعفاگه چیققندن‌سونگ‌کابلگه‌قَیتیب،-فلم‌وسناریونویسلیککه‌چوقورعلاقه‌سی‌باعث۱۳۵۷ییل «اپارسین‌فلم»ناملی‌فلم-سازلیک‌کمپنی‌سی‌نی‌قؤردی.

او،تیزلیکده اؤلکه مقیاسیده فلمسازلیک ودراماتورلیک ساحه سیده کَته مَلکه ومهارتگه ایگه تَنیقلی‌سیمالرنینگ اؤزتیؤره گیده تؤپله دی.انه شوپیللراؤلکه ده سینما و فلم سازلیک صنعتی ترقیات‌همده رواج و رونقی-اوچون‌قؤله‌ی زمینه‌لربره‌تیلیب،اوشبودَوره‌ده،کوندن–کونگه اوشبوزمانوی-صنعتگه‌عایدینگی–ینگی‌یؤتوقلرقؤلگه‌کپریتیلرابدی.خوددی‌شوپیللرده

کامیابلیگی اوچون زمینه یره تر ایدی.شودَورده هم(وکیل بخار)نینگ هرتمانلمه حمایه قیلیب،یشیرون شکلده میمنه حاکمی بویوروغی بیلن اونینگ صندوقی رأی دن تولدیریلیب(۵۰۰۰)رأی آلیشگه موفق بولدی.وکیل قیوم ایسه اوندن بیرمینگ رأی کم کیلتیردی وسیدحیدرقریشی ۴۰۰–۵۰۰ گه یقین رای آلیب،سیلاونی بای بیردی.

اَوغانستانده‌سینماوفلمسازلیک‌صنعتی‌کوندن-کونگه‌ینگی‌هنری‌اثرلرپره-ترابدی.شودَورده‌تؤزه‌تیلگن‌هنری‌فلم لرقطاریده:۵۵۵نچی اؤی(خانه ۵۵۵) قینغیرکونلر(روزهای دشوار)،رابعه بیلن‌بکتاش،آنه‌نینگ‌اؤگیتی(اندرزمادر)وباشقه-لردن‌آت‌تؤتیش‌ممکن.خوددی‌شویللرده دولت رسمی‌تشکیلاتیده‌موجود«افغان-فلم»تشکیلاتیدن‌آرتیق‌بیرخیل‌اؤزه ل(خصوصی)فلمسازلیک‌کمپنی‌لرهم-قؤریلیب،فعالیتگه‌باشله‌گن‌ایدیلر.

رحمتلی‌سیدحیدرقریشی‌اوشبو‌بیللرده،اؤلکه‌باش‌کینتی‌ده،بوساحه‌ده‌بیترلی-بیلیم‌وتجربه آرتتیرگن‌فن‌وصنعت‌اهلی‌بیلن‌کوچ‌تله‌شیس‌همده بوساحه ده اؤزقابلیتی نی‌نمایشگه قؤییش اوچون،میدانگه‌کبردی.او،دستله‌ب«اپارسین‌فلم »کمپنی سی نینگ اؤزی نینگ میمنه لیک دوست‌واورتاقلری‌جمله‌دن‌حاجی-پیغمبرقل‌تؤغاچی‌وباشقه‌بای-بدولت‌دوستلری‌مالی‌یاردمیده قؤردی.اؤلکه-سطحیده‌کوندن-کونگه‌صادربؤلیب‌تؤرگن‌قطارسیاسی‌اؤزگریشلرباعث اوشبوکمپنی تیزلیکده هنری فعالیت آلغه الیب بارالمه دی شوباعث هم اؤلکه نینگ عمومی خوفسیزلیک‌وضعیتی‌بؤزیلگنی،بوساحه‌ده‌سلبی‌تاثیرات‌کؤرستدی.

قریشی۱۳۵۸-۱۳۵۷ بیللری«دولت‌کیپتان»فلمنامه‌سینی‌یازیب‌اونینگ‌رسمی-صورتده فلمبردارلیگینی‌باشله‌دی.بوفلم‌نینگ‌تیزلیکده‌صحنه‌لری‌فلمبردارلیک-بؤلیب‌تخمین‌بیربیل اره سیده‌تخنیکی‌ایشلری‌تؤگه‌دی.اوشبوفلم‌نینگ-پرسوناژلری‌قؤییده‌گیلردن‌عبارت‌ایدی: محمدهاشم زارع(دولت کیپتان رولیده) محمدجان گورن،سلیمان علم(مکناتن رولیده)،وکیل نیک‌بین،انجنیرعبدالله-عزیزی،تؤره بازخان،عزیزالله هدف؛شونینگدیک عیال لردن اوشبوفلم گه‌فعال-حصه‌قوشگن‌تَنیقلی‌دراماتورلرقطاریده‌ماری‌خانم،هنگامه،خانم‌عاقله،مریم‌بهارلردن آت‌تؤتیش‌ممکن .

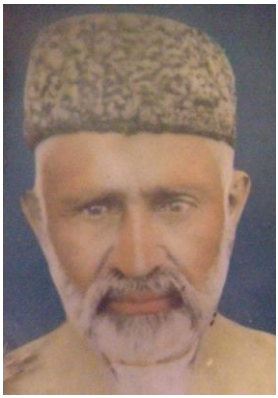
«غارتگران»گه آلماشگن«دولت کپتان» اپپاسی

دولت کپیتان فلمی،سؤنگگی بیرعصر اَره سیده؛اؤلکه ده حاکم مسلط فاشیستیک تؤزومگه قَرشی اَوغانستانده گی اؤزبیک خلقی تاریخیده کتّه تاثیرات قالدیرگن سیاسی-تاریخی واقعه لردن سَنه لردی.اوشبووواقعه۱۹نچی عصرنینگ-آخری و ۲۰نچی میلادی عصرنینگ باشلریده(۱۴نچی شمسی هجری عصرنینگ-باشلری) میمنه شهریده صادربؤلیب؛نتیجه ده دولت کپیتان نینگ، محلی دولت-عملدارلری تمانیدن فاجعه‌لی اؤلیمی بیلن اؤزیکونیگه یپته دی.

دولت کپیتان حرکتی درحقیقت اوشه دَورده،اَوغانستانده استقامت قیلووچی-اؤزبیک خلقی نینگ،مستبددولتگه قَرشی یؤلگه تشله نگن اینگ- بؤیوک سیاسی-حربی حرکتلریدن بؤلیب شوباعث هم بونظامی حرکت دهشتلی طرزده مرکزی ومحلی دولت عملدارلری تمانیدن یپنچیلدی.اوشبوفلم نی تخنیکی ایشلری تؤگه-شی بیلن، فلم اولا «اوغان فلم» اداره سیگه رسمی تیکشیروومقصدیده رچپت اپللرگه-یؤویلیش مقصدیده یؤباریلدی.چونکه خوددی شودَور اَوغانستانده «رنگلی-فیلم»لریوویلیشی اوچون زمانوی لابراتوریؤق اپدی.قاله بپرسه اوشبوفلم«ایستمن-کالرسینماسکوب»تخنیکی بؤپیچه تیارلنگنی اوچون(آلمان غرب)اؤلکه سیده-یؤباریلیشی شرط ایدی.حالانکه خوددی شودَورده اَوغانستانده دموکراتیک خلق حزبی-حاکمیتده بؤلگنی اوچون،ناتوحربی پیمانیگه باغلیق اؤلکه لربیلن هیچ قنده‌ی-دیپلوماتیک علاقه اؤرنه تیلمس اپدی.شوباعث فلم نی فقط ناقانونی یؤل لردن، فدرال آلمانگه یباریشی ممکن اپدی.فلم ناقانونی شکلده پاکستانگه-بارگچ،قاچاقچیلرقؤلیگه تؤشیب،اونینگ عمرباقی سرگردانلیگیگه زمینه بره-تدی.دولت کؤزاتوومخصوص اداره سی(خاد)کؤزاتووی بیلن اوشبوفلم نامی-آلماشتیریلیب،قریشی منتظم روشده پاکستانگه قتنه گنی همده اوبیرده گی سیاسی-تنظیملربیلن یقین مناسبتده بؤلگنی باعث فلم ترقه لیشی اوچون مانع بره تیلدی.

سیدحیدرقریشی‌اؤزاق‌یبللرمسافرتدن‌کیبن،اؤزشهریگه قیتدی.او،اؤلکه ده فاشیستیک تؤزوم استبدادی طفیلی اؤزاپل-اولوسی نینگ تاریخی وملی هویتینی هنروصنعت آرقه لی عکس اپتدیریش‌یؤلیده‌عمرینی-فداقیلدی.او،جانیدن‌مایه‌قؤپیب‌توزه‌تگن«دولت‌کیپتان‌فلمی» اوچون ۳۵ییل کوتدی.لیکن اونینگ بوآرزوسی عمل کییمی کییمسدن او،انه شوحسرتده اوته خوارلیک –قشاقلیک بیلن ۱۳۹۲ییلی وفات ایتیب،امام صاحب قبرستانیده کومیلدی. او، فاریابده[۷۲] یولگه‌تشله‌نگن‌سیاسی‌حرکتلرده‌اؤرینلی-اؤنیملی‌حصه-قوشیب،ظاهرخان استبدادی دولتی نینگ‌ملی تینگسیزلیک سیاستی‌گه قرشی باشقه میمنه لیک کوره شچن لربیلن یانمه-یان‌کوره‌شدی.

[۷۲] معلوم که میمنه خانلیکی سقوطی ویومنطقه اداره سی زسمی صورتده اَوغانلرقولیگه اوتیشی بیلن،امیرحبیب الله ،امیرامان الله همده نادرخان خاکمی زمانیگچه بومنطقه رسمی حجت لرده(نایب الحکومه)اَته لیب،(حاکم اعلا)تمانیدن اداره بولردی. ظاهزخان حاکمیت دوریده(۱۳۱۲-۱۳۵۲)بومنطقه (حکومت اعلی میمنه)درحه سیده کوتزیلیب،۱۳۴۳ییلی (فاریاب)نامیگه مسما بولدی.

وکیل میرزاتۆره‌قل‌خان کوهی

فاریاب‌ولایتیگه‌قره‌شلی‌نفوذلی‌ملی‌شخصیتلردن بیری هم‌رحمتلی‌میرزاتۆره‌قل کوهی‌سنه‌له‌دی.افسوسلربیلن‌اوشبوملی کوره شچی شخصیت حقیده هم‌مطبوعاتده‌سۆنگگی‌بیرعصرمابینیده‌استبدادی‌سیاستلرطفیلی،هیچ‌قنده‌ی‌بیرمعلومات ترقلمه‌گن‌وملاحظه‌نگیزدن‌اۆته‌دیگن‌معلومات آغزه گی روایتلرهمده تاریخی منبعلراساسیده تقاسله نیب یازیلگن.

میرزاتۆره‌قل‌خان‌میمنه‌اهالیسی‌اَره سیده یۆکسک آبرو–اعتبارگه ایگه بۆلگنی طفیلی، ۱۳۰۱ یپل‌منشی‌عبدالقادرخان‌چۆغتایی‌وحاکم‌محمدامین‌قیصاری‌لربیلن‌بیرگه‌میمنه‌اهالیسی‌نینگ نماینده سی صفتیده،سپله نیب،امیرامان الله‌خان‌حاکمیتی نینگ‌بیرینچی یپللریده،اپلک‌بار ۱۳۰۳ یپل‌قۆریلگن لویه‌جرگه‌ده‌قتنشدی.

اوشه‌دَورده‌شمالی‌ولایتلری‌حدودی‌رسمی مطبوعاتده هم وعامه اهالی‌تیلیده‌هم تورکستان دیب‌اَته‌لرایدی.میمنه(تورکستان)دن کابلگه‌باریش‌اۆته‌قیبن‌ومشقتلی‌بۆلگنی اوچون،اوشبوقتناویۆل‌آلتی‌آی‌مدت‌اره‌سیده‌آتلیغ‌باریلرابدی.او،کابلگه‌بارگچ‌سفرچۆزیلیب قالدی.اونینگ‌عایله‌سی‌یانیده‌بۆلمه‌گنی‌باعث،امیرامان‌الله‌خان‌مصلحتی‌بیلن،سرای‌عکاسی نینگ‌سپنگلیسی‌بیلن‌تۆرموشگه‌چیقه‌دی.لویه‌جرگه‌بۆلیب‌اۆتگندن کیبن‌هم‌اوامیرامان‌الله خان‌بۆیریغیگه‌اساساً‌نپچه‌یپل‌کابلده‌استقامت قیله دی.امیرنینگ چپت اپللرده تاریخی سفری جریانیده(۱۳۰۷–۱۳۰۸)،انگلیس‌لرایلگریگی‌ربجه‌اساسیده امیرتمانیدن یۆلگه تشلنگن ترقی پرورانه‌پلان‌لرنینگ‌آلدینی‌آلیش‌مقصدیده،اۆنله‌ب–یۆزله‌ب‌جاسوسلرینی‌دین‌عالملری کیپمیده‌اَوغانستانگه‌یباریب،عامه‌اولوس‌نی اونگه قرشی قۆزغه تیشگه

باشله دیلر. نتیجه ده‌امیرنینگ حاکمیتی تونتیریلیب، اؤلکه‌واولوس فاجعه‌لی‌وآغیر-وضعیتده تؤشیب قالدی.

آزاؤتمه‌ی حبیب‌الله کلکانی کابل ارگینی ایگللەب تختگه‌اؤلتیردی. اؤلکه-سیاسی‌وضعیتدن خوفلنگن میرزاتؤره‌قل‌اؤزعایله وقوم-قریناشی بیلن میمنه تمان یؤل آله دی. انگلیسلربونگه هم کفایه‌قیلمسدن اؤزلری نینگ جاسوسلری بؤلگن نادرخان (میلادی ۱۹۲۹ – ۱۹۳۳)۱۳۰۸-۱۳۱۲)نینگ تختگه اؤلتیرغیزدی. نادرخان، انگلیسلردستوریگه‌اساساً امیرامان‌الله حاکمیتی‌دَوریده‌اونگه-یقین-اؤزاق‌دن یاردمچی ویاووق بؤلگن‌وطنسؤور کیمسه‌لرنی منتظم‌روشده-یوقاتیش همده‌اولرگه‌قَرشی توطئه-دسیسه‌قیلیشگه‌باشله‌یدی. شونینگدیک-میرزاتؤره‌قل‌خان‌هنوزمیمنه‌گه‌یېتر-یېتمس، ایلگری تؤزیلگن‌توطئه‌اساسیده‌میمنه نایب الحکومه‌لیگی نینگ سرکاری خزانه سی کېچه‌مه-کېچه اؤغیرله-نیب، بوگېچه‌اېسه‌میرزاتؤره‌قل‌خان‌واونینگ‌اؤغلی، میرزامحمدعمر (خزانه دار) عیبدارچیقریلیب، قماقه‌تشلنه‌دیلر.

بوتؤغریده‌مرکزدن صادربؤلگن‌فرمانگه‌بناً، میرزاتؤره‌قل‌خان‌یاش-اولوغ-بؤلگنی‌طفیلی‌اَمان تاپیب، اونینگ‌یېگیت‌اؤغلی میرزامحمدعمر، بیرقطارباشقه-آزادیخواهلربیلن‌بیرگه‌باشلری کېسیلیب؛ مخصوص‌صندوق‌لرگه‌یؤکله‌نیب،-مرکزگه‌جونه‌تیله‌دی. فلاکت‌شوییرده‌تؤگنمه‌ی، ینه‌ده‌دوام‌تاپه‌دی. دولت-عملدارلری‌فرمانیگه‌کؤره‌میرزاتؤره‌قل‌خان‌نینگ‌میمنه‌شهری نینگ‌تورلی‌منطقه-لریده‌اؤرنشگن ۳۰۰-۴۰۰جریب‌زمین‌جمله‌دن کاروانسرای، دوکان واؤلتیریش-اؤیلریگچه‌ضبط‌ومصادره‌اِیتیلیب؛ اؤغیرلنگن‌خزانه‌تاوانیده‌دولت‌خزینه‌سیگه تاپشیریله‌دی. کېینگی‌یېللرده، نادرخان‌نینگ‌تروری‌واونینگ‌اؤغلی-محمدظاهرنینگ‌تختگه‌چیقیشی‌بیلن اوشبوجایدادنینگ کتته‌قسمی اونینگ‌جیه-

نـی‌بـۆلگن‌حـاجی امـام کـوهی[۷۳] نینـگ‌ضـمانتی‌بیلن،دولـت‌قبضـه‌سـیدن‌چیقـه-ریلیب،اونینـگ‌عایلـه‌سـیگه‌بیریلمسـدن‌تارتیـب آلینـدی.میرزاتـۆره قـل‌خـان‌نینـگ‌اۆچ-اۆغلی‌بارایدی:

۱. میرزامحمدعمر:او،ذکرایتیلیب اۆتگن دولت توطئه‌سی‌آرقه لی اولدیریلدی.

۲. میرزامحمدصدیق(میرزاصـدیق تحویلدارنامیگـه مشهور)بوکېشـی اوغانسـتان ملی- اسـلامی جنـبش‌حاکمیـت‌یېللری،نقیـب الله(نقیـب قومانـدان نامیگـه مشـهور)[۷۴] نـاملی یېگیـت اۆغلـی نینـگ کابلگـه‌شـهادتیدن‌کیېن،اونینـگ‌غمیـدن‌قیغۆریـب وفـات قیلدی.۳.کېنجه اۆغلی محمدعثمان.

معلوماتلرگـه کـۆره‌میرزاتـۆره‌قـل‌خـان‌کـوهی۶۵-۷۰یاشـلریده‌میمنـه‌شـهریده وفـات قیلـدی.اونینگ موجـودعکسـی‌مونـدن۹۰ییـل‌مقـدم‌امیرامـان‌الله‌خـان‌نینـگ-سرای‌عکاسی‌بۆلگن«کریم عکاس»[۷۵]واسطه سیده آلینگن صورت.

---

[۷۳] حاجی امام کوهی نامی بیلن مشهورمیمنه لیک بای-بدولت۱۳۵۸ یېلی اوغانستان خلق دموکراتیک حزبی حاکمیت یېللری۶۰-۷۰گه یقین بیرقطارفاریابلیک دین عالملری،ملی شخصیتلر،آقسقاللربیلن بیرگه میمنه مرکزی قماقخانه سیده نظارتگه آلینیب،سۆنگره یشیرین شکلده میمنه دن شبرغان ومزارشریفگه تاشیلیب واۆته شفقت سیزلیک بیلن انه شوایککی ولایت‌اَره‌سیده گروهی شکلده اۆلدیریلیب نامعلوم جایده کۆمیله دی لر.مېن انه شوواقعه گه تیگیشلی(حفیظ الله شهیدشیخ الاسلامی)حقیده یازگن تحقیق مقاله م ده بوحقده تولیق تفصیلات بېرگنمن.اوشبومقاله فیسبوک صحیفه م دن ترقلگن.

[۷۴] شهیدنقیب الله قوماندان،بیرقطارحربی کوچلربیلن بیرگه، میمنه دن،کابلگه جونه تیلیب،اویېرده گی اوغانستان ملی- اسلامی جنبش حربی کوچلری بیلن شورای نظاراَره سیده یۆزېبرگن حربی توقنه شوولرنتیجه سیده۱۳۷۳- ۱۳۷۴ یېللری آقیمیده اۆلدیریلدی.

[۷۵] مېن بو.کیشی حقیده۱۳۹۷ یېلی اۆزفیسبوک صحیفه م آرقه لی۱۳۹۹یېل«تاریخچه عکس وعکاسی درفاریاب»سرلوحه لی بیرمقاله یازگنمن.

نورالله خان قرایی

سؤنگگی بیرعصرمابینیده اؤزملی هویتی،همده ابل-اولوسی نینگ مقدراتواؤزلیگینی سقله‌ش یؤلیده اؤزجانیدن‌واز کیچگن ملی کوره‌شچی سیمالردن بیری-هم،نورالله‌خان قرایی سنه‌له دی.او،ظاهرخان استبدادی-دوره‌سیده‌اؤلغه‌ییب‌هم‌اوشبومستبدحاکمیت نینگ اؤزبیک‌خلقیگه نسبتاًاشدی‌ظلم‌وتضییق‌لری‌برابریده‌جدی‌شکلده کوره‌شیب،اؤزابل-یورتی‌نینگ‌حق-حقوقیدن دَدَیللیک بیلن دفاع قیلیب بویؤلده تینمه ی--تینچیمه‌ی کوره‌شدی.

فاریابگه قره شلی اوتلاق لرواونینگ فاجعه لی تقدیری

معلوم که‌فاریاب‌ولایتی‌حدودیده‌رسمی‌دولت‌حُجت‌لرگه کوره(۱۴) ته‌کته-اؤتلاق‌زارجایلشگن بؤلیب، (۷۶۷۰۰) هکتار زمین نی اؤزابچیده آله دی.دیمک،اوشبواوتلاق زارلر، میمنه مستقل خانلیگی تونتیریلیب،اوشبومنطقه حاکمیتی اَوغانلرقؤلیگه اؤتیب،رسمی صورتده اَوغانستانگه قوشیلیگندن کیین-اوچ-قیراغی‌بؤلمه‌گن بی پایان دله ودشتلرذاتاً دولتی ملکیت لری قطاریده کیریتیلیب،ثبت‌بؤلگنی‌جاییده، چیگره‌وحدودلری‌رسمی‌املاک‌دفترلریده-کؤچیریلمسدن، تعصب‌یؤزه‌سیدن،حاتم‌لیک‌بیلن کیلگندی‌اَوغانلرخذمتیده‌قؤییلگن-.اوشبوملی‌خیانت۱۳۱۲-۱۳۲۰یللرآقیمیده‌متعصب‌قبیله‌پرست‌انسان، محمدگل-مومند،اپچکی‌اپشلروزیری‌همده شمال تنظیمیه رییسی لوازمیده اپش‌آلیب باره دیگن زمانیده عملگه آشیریلگن. شوباعث هم عامه اؤتراق‌اهالی‌نینگ‌مشترک-ملکیتی بؤلگن‌اوشبوبی‌پایان‌دله-دشتلریالغیزبیراِتنیکی گروه‌اهالیسی‌خذمتیده-قؤییلیب‌ورسمی‌حجتلرگه کوره،اؤتراق‌اهالی‌اوندن‌محروماِیتیلگن‌شوکبی‌دولت-

نینگ‌اوشبوقراریگه‌قرشی‌چیققن‌هربیرکیمسه‌وگروه‌قانون‌یوزه‌سیدن‌یاساققه-تارتیلیشی بیلدیریلگن.

نوراللهخان‌قرایی، غاصب‌دولت‌نینگ‌اوشبواستبدادی‌سیاستیگه‌قَرشی چیقیب، اؤزاپل- اولوسی نینگ‌قانونی‌حقدن‌مدافعه‌قیلیش‌اوچون‌کوره‌شه-دی.قرایی‌منطقه‌سیده یقین انه شودله لردن‌بیری«دلبه‌ی‌دشتی»[۷۶] سنه‌له-دی.بومنطقه‌درحقیقت‌فاریاب‌ولایتی‌گه‌قره‌شلی الماروکوهستان(لولاش‌وبندر) اَره-سیده‌واقع‌بی‌پایان‌حاصلخیزدشت‌ودله‌لردن‌عبارت. اوشبو ساحه‌قرایی‌منطقه‌سی-نینگ‌آسمان‌اؤپرتاغلری‌بیلن‌بیریقلاوده‌بؤلگنی‌اوچون، همه‌سی بیرمنطقه‌حسابله نیب، دلبه‌ی‌دشتی‌نینگ بی پایان اؤتلاق لری یانیده، قرایی اهالیسی نینگ ایکین یيپرلری اؤرنشگن.دولت فرمانیگه کؤره المارتومنی نینگ اَیریم ساحه لریده استقامت قیلووچی‌مالدارغجایی‌لرهریپل‌بهارفصلیدن‌باشله‌ب، پازوکؤز فصلی گچه اوشبودله- دشتلرده اؤزچاروالرینی‌هَیده‌ب،اؤتراق‌اؤزبک‌اهالی‌نینگ‌ایکین-زارلری‌نینگ‌پامال‌قیله‌دیلر.شوباعث هم انه شومسأله اؤزاق یيللردن‌بویان‌منطقه‌ده قانلی اوروشلرگه سببچی بؤلیب کهلگن.

اؤتراق اؤزبک‌اهالی‌نینگ‌قانونی‌حقیدن مدافعه قیلیب اوشبوخیانت گه یؤل قؤیمه‌ی اونگه قرشی‌چیققن یگانه شخص نوراللهقرایی اپدی.او،اوشبو طرح نی آلدینی آلیش نیتیده «حق نظربک»دیگن‌قوم‌باشلیغی‌بیلن‌بیرگه-،اوزقوم–قریناشلرینی‌توپله‌ب۱۳۴۶یيل‌اؤزقانونی ملکیت‌وحقلریدن‌مدافعه‌قیلیش-اوچون‌بیل‌باغلیدیلر. کهلگندی‌اَوغانلرالدینگی‌دیک زورآوانلیک بیلن،اؤزبک اهالی ایکین یيپرلریگه اؤزچاروا لرینی‌قؤیبارماقچی بؤله دیلر، لیکن نوراللهخان وحق-

[۷۶] اوشبونام عامه اهالی تیلی همده رسمی سندلرده تورلی املالر: دلوک/ دلبک /دلبی شکلده یازیلگن.

نظربیک‌باشچیلیک‌قیله‌یاتگن‌اؤتراق اؤزبیک اهالی بوگینی آلدینی آلماقچی بؤله‌دیلر.

نتیجه ده اوشه بیل‌جوزاآیی نینگ ۱۹کیچه‌سی«توتلیک»و«آی بیک»منطقه سیده اؤتراق اهالی‌وباسقینچی‌غلجایی‌لرآره‌سیده‌قتیق‌اوروش‌یؤزبیره‌دی.اؤتراق‌اهالی ایلگری سیده«غلام میرگن»و«عزت الله بیک قؤروغ»قرایی‌مدافعه‌چیلری تؤره‌دیلر.اوچ بریم ساعت دوام قیلگن سوته‌جنگی‌نتیجه‌سیده«شمولزی»قبیله سی‌دن۷کیشی وقرایی‌اهالیسیدن ۲کیشی هلاک بؤلیب وباشقه لری اوروش میدانیدن قاچیب‌کیته دیلر.

فاجعه لی تقدیر...

۱۳۴۸ بیل اوشبوواقعه‌نینگ تیکشیریش اوچون مالیه، ایچکی ایشلروزیرلیگی‌همده صدارت عظمی‌دن‌یوقاری‌لوازملی‌هیأت‌واقعه‌نی‌تیکشیریش‌اوچون‌کیلیب، فاریاب‌حاکمی‌محمدگل ابراهیم‌خیل‌بیلن‌بیرگه منطقه گه باریب،کته یؤل نینگ کون باترتمانی‌کیلگندی لرگه وکون باترتمانی‌قرایی‌اهالیسیگه‌تعلق‌تاپیشینی‌قرارقیله‌دیلر. قرایی‌اهالیسی‌نینگ‌باشلیغی بؤلگن«حاجی‌دوران» و «نوراللهقرایی» اوشبوظالمانه‌قرارنی‌قبول‌قیلمسدن، اونگه‌قَرشی چیقه‌دیلر. مجلس‌ترقه‌له‌دی.«نوراللهقرایی»واورتاغلری، بوگیگه‌کونیکمیدیلر. اَره‌دن‌بیرمدت اؤتگچ نوراللهقرایی‌المارعلاقدارلیگیده‌باره‌دی، فاریاب‌حاکمی‌ابراهیم‌خیل نینگ آلدینگی بؤبریغیگه کوره، اواوشه‌یبرده‌اوشله‌نیب، میمنه‌قماقخانه‌سیده جونه تیله دی. او، کیچه‌مه–کیچه اؤزدوست وتَنیشلری یاردمیده قماقخانه‌دن‌قاچیب‌کابل‌گه‌کیته دی.

او،کابلگه بارگچ شمال ولایتلری نینگ پارلمانده گی قطاروکیل لری بیلن اؤزاق ییللرکابلده استقامت‌قیلیب‌اؤزاپل– اولوسی‌حقی‌نینگ‌قَیتریب‌آلیش‌

مقصدیده‌باش‌قاره‌لاووچی‌وعدلیه وزارتی‌تشکیلاتیده‌اؤزاق یبللرحقوقی-دعواآچیب،جسارت ودَدیل لیک بیلن اوشبودعوانی آلغه آلیب باره دی. باوجودیکه فاریاب محلی دولت اداره سی بوتونله‌ی‌کبلگندیلرحقیدن حمایه قیلگن‌حالده‌هم‌کابل‌محکمه‌لریده‌اویپرده‌گی‌اؤزبکلروواملت وکیللری نینگ هرتمانلمه حمایه سی‌طفیلی؛نتیجه‌ده«دلبه‌ی‌دشتی»دله‌وایکنزارلری‌بوتونله‌ی-اؤز،االصلی‌اپگه‌سی‌بؤلگن اوتراق قرایی‌اهالیسیگه تعلق تاپه‌دی.

بوگونگی«دلبه‌ی‌دشتی»که‌اؤزی‌نینگ‌اصل‌اپگه‌لری‌بؤلمیش‌قرایی-قپچاق‌لری‌نینگ اختیاریده‌بؤلگنی‌عموم آلگنده،نوراللهخان‌قرایی نینگ هاریمس-ابش—کوره‌ش ثمره سی سنه له‌دی. او، ظاهرخان‌نینگ‌استبدادی‌دَوریده، -اوغانستانده‌گی‌عامه‌ابل‌اَره‌سیده‌حاکم بؤلگن «پادشاه تینگری نینگ سایه دیگن»قالاق سنتی- دینی تفکرگه قَرشی چیقیب،مسلط حاکمیت گه قرشی عصیان بیراغینی کؤتریب، اؤزابل- محیط حق-حقوقیدن مدافعه قیله باشله دی وبومسلط‌دولتنی‌تیزگه‌چؤکتیردی.

روسلرباسقینی‌ومقاومت‌یبللری

نوراللهقرایی‌اولکه‌سیاسی‌قاموس‌وادبیاتیده«جهادومقاومت»دیب‌اَتەلگن-یبللری(۱۳۵۸-۱۳۶۷)آقیمیده‌دلبه‌ی‌دشت‌ودله‌لرینی کبلگندی‌اَوغانلرقبضه‌سیدن-چیقریب‌آلگنی طفیلی،اوزاق- یقین‌منطقه‌لرده‌یشاووچی کبلگندیلراونگه-یاووزدشمنگه‌اؤلگوردیلر،شوباعث هم اولکه‌ده‌خوفسیزلیک‌وضعیتی‌بوزیلیب، تیزلیکده‌ولایت‌مرکزلری‌بیلن،تومن‌قیشلاقلرعلاقه سی‌اؤزیلیب‌دولت-ومجاهدمنطقه‌سی‌دیگن‌جغرافیه‌شکللندی. هرقبشلاق‌ومنطقه نینگ علاقه سی-دولت‌بیلن‌کبسیلیب، مجاهدلرحربی‌ومقاومت‌گروهلری‌تشکیل‌اپتیله‌باشله‌دی. انه-شو تؤپلنگ‌یبللرده‌پاکستان‌نینگ‌پشاورشهریده‌جایلشگن‌جهادی‌گروه‌وحزبلرنینگ-

یـۏزدن ۹۰٪ اَوغـان‌بـۏلگنی‌اوچـون‌اۏزاېـل –اولـوس‌ومنطقـه‌سـی‌نـی‌سـقله‌ش-نیتیـده۱۳۵۹یېـل‌اېلـک بـارقرایی‌منطقـه‌سـی‌نینـگ‌آسـمان‌اۏپرتـاغلری-بغریـده«مجاهدلرکمیتـه‌سـی» نـی‌تأسـیس قیلـدی. او، اساسـاً‌پاکسـتانده‌تأسـیس-اِیتـیلگن‌جهـادی‌حزبلرنینـگ‌هـیچ‌بیریـده‌هـم ایشانمسـدی،چونکه پاکسـتان واسـتعمارچی چېـت اۏلکـه لرتشـبث ومـالی حمـایتی بـیلن تـوزیلگن اوشـبوحزب وتنظـیم لربرچـه سی،جهادواسـلام نامیـده‌ارتجـاعی‌سیاسـتلرمنفعتینـی‌تـأمینلش-مقصـدیده‌اېدیلر.شـوباعث‌هـم‌اوتأسـیس‌اِیـتگن‌کمیتـه‌نېچـه‌مدت،پاکسـتانده‌گـی‌جهـادی حزبلربیلن رابطـه‌قۏرمسـدن،نهایتده آزادېـک واسـطه سـیده قـۏریلگن یگانـه تـورک–اۏزېـک جهـادی گـروه بـۏلگن«اَوغانسـتان‌کـۏزای‌ولایتلـری‌نینـگ‌اسـلامی‌بیرلشـمه-سی»،(اتحادیهٔ اسلامی سمت شمال افغانستان) حزبی‌گه اعضابۏلدی.

۱۳۵۹–۱۳۶۰ یېللرآقیمیـده‌فاریـاب‌ولایتـی‌سـطحیده‌دولتگـه‌قرشـی‌کـوره-شووچی‌جهادی‌تنظیملردن‌ایکیتـه‌کـوچلی‌گـروه‌فعالیـت‌قیلیـب،محلی‌دولتگـه‌کتـه‌ضـربه-بېـره‌راېـدیلر.بولردن بیـری‌نـورالله‌قرایـی‌وغـلام‌نبـی‌زارع‌وایکینچـی‌سـی«مولـوی قـره»[۷۷] نـامی بـیلن شـهرت قـازانگن«مولـوی عبدالغفوررضـایی»قومانـده‌سـیده‌گـی-کمیته‌لر،سنه‌لرایـدی.دېمک،ذکراِیتیلگن‌اوشـبوایکـی کمیتـه باشـلیغ لـری‌بیـر–بیـربیلن دشمن بۏلیب، اَره– سیره فاریـاب نینـگ تـورلی منطقـه لریـده قـانلی‌توقنـه‌شـوولر، اَره لریـده صـادربولردی.حالانکه‌اوشبودشـمنلیکلرفقط(خـاد)اداره‌سـی واسـطه‌سـیده، سـازمان‌بېریلرا‌ېـدی. مولـوی‌قـره‌فاریـاب‌ولایتـی‌سـطحیده‌تـورلی‌جهـادی‌گروهلرگـه-منسوب کمیته‌لرگـه‌قرشـی‌قـانلی‌اوروشـلرېۏلگه‌تشـله‌ب،اونینـگ‌اساسـی‌مقصـدی‌برچـه-سیاسی گروهلرنینـگ‌اۏزیگـه قـره تیـب؛بیرقول قیلـیش ایدی.شـوجهتدن هـم اۏزیگـه

[۷۷] مولوی قره‌شووقتلرده مولوی محمدنبی محمدی‌رهبرلیگیده گی«حرکت انقلاب اسلامی افغانستان»تنظیمی نامیده حربی فعالیت قیلردی.حتاکه اونینگ‌خاص‌ساقچی‌سی بۏلگن محمدرسول پهلوان هم‌جهاددوره سیده انه شوحزب نامیده حربی فعالیت‌قیلرا‌ېدی.

بۆیسونیب اطاعت قیلمه‌گن کمیته‌اوستیده‌تیزلیکده‌حربی‌باسقین‌اۆیوشتیریب، نابودقیلرایدی. شومقصدبیلن او، بیرنیچه‌عاطفه‌سیزوبیرحم‌قوماندان‌لرنینگ‌تربیه-لب،اولردن‌اۆنیملی- اۆرینلی‌فایده لنرایدی.بوکبمسه‌لرقطاریدن‌بیری‌هم‌عرب-قومی‌گه‌منسوب«قاری‌رشید»دیگن بیرحم انسان ایدی.

نوراللەقرایی‌جهادصفیده‌تۆریب،دولتگه قرشی‌کتته ضربه لرپتکزسه‌هم، اۆزلوکسیزروشده فاریاب‌حدودیده‌حربی‌فعالیت‌آلیب‌باره‌یاتگن‌جهادی‌تنظیم-وگروهلرآینیقسه «اسلامی حزب»[۷۸] گه‌قره‌شلی‌کمیته لرنینگ‌منتظم روشده باسقین وحمله سیگه دۆچ کېلردی واونینگ اساسی سببی،کېلگندی آوغانلرگه قتیق ضربه بیریب اۆزایل- اولوسی نینگ قانونی حقینی قۆلگه کېلتیریش‌ایدی. نوراللە قرایی‌جهاددورسینی‌هم‌اوته‌آچینرلی‌وضعیت بیلن اۆتکزیب،جهادی کمیته لرتوطئه دسیسه‌لریدن‌تینچ‌دَم‌آلالمه‌دی.

نتیجه‌ده‌فاریاب‌حاکم‌عملدارلری‌واسطه‌سیده‌مجاهدین‌کمیته لری‌نینگ - اۆزاراایچکی‌اوروشلری‌نتیجه‌سیده ربجه‌لنگن‌بیرتوطیه طفیلی ۱۳۶۳ یېلده اۆلدیریلدی.[۷۹] اونینگ‌نامردلرچه‌قتل‌اِیتیلگنی‌دن‌کېین،سۆنگگی ۲۰-۳۰آره‌سیده اونینگ عایله وقرینداشلری حاکم‌دولت‌مه‌لی‌لری‌بۆلگن‌مخالف‌جنگریلرنینگ-تورلی‌قبناق‌وتضییق‌لری‌آستیده‌حیات کېچیریب‌کېلماقده.چنانکه‌نېچه‌یېل‌آلدین-محیطی‌غلجایی‌لردن‌تشکیل‌تاپگن‌طالبان‌نی قرایی منطقه‌سیده‌قیلگن‌باسقینی

---

[۷۸] اوشبوحرب،جمعیت اسلامی،معاذملی،جبهۀ نجات ملی،حرکت اسلامی، حرکت انقلاب اسلامی وباشقه جهادی حزبلردن کوره نظامی وتجهیزات نقطه نظردن اوستون قولگه ایگه بولیب،باوجودیکه اونینگ قوماندانلری محلی اوزبیکلردن ایدی،اوزبیک کدرلرنینگ یوقاتیش وترورقیلیش اوچون اوته اشدی روشده عمل قیلرایدیلر.اوشبوحزبگه تعلقلی میلیتقلی مجاهدلرحتاکه بیرکون مکتب باریب،تعلیمات آلگن آدم نینگ تیریک قویمس ایدی.

[۷۹] مېن بوحقده‌یېترلی درجه ده‌تحقیق‌قیلیب بېلگی گه اېگه من.لیکن خوفسیزلیک‌جهتدن اۆزیم وعایله‌م خطرده بۆلگنی اوچون‌واقعه جریانینی بوییرده یازیشدن وازکیچه‌من،چونکه اونینگ‌اۆلدیرگن آدملرمېینی هم‌آسانلیک بیلن یۆقه تیشلری ممکن...

نتیجه‌سیده‌نورالله‌خان‌اؤغلی‌بؤلگن‌خیرالله‌قرایی‌نینگ‌یه‌گیتچه‌اؤغلی‌ونچه‌قوم-وقریناداشی‌قیرغین‌اِیتیلیب،اؤزی‌ایسه‌قتیق‌بره‌له نیب معیوب بؤلدی.شونگه اوخشه‌ش‌نچه‌مرته‌اَوغان‌طالبلراوشبواهالیگه قرشی‌باسقین اؤیوشتیردیلروشوتضییق لرباعث‌اونینگ‌عایله‌سی ۲-۳یبلدن‌بؤیان‌اؤزدیاریدن-بدرغه‌بؤلیب؛مزارشریفده‌استقامت‌قیلیب کیلماقده.

شونینگدیک ۱۳۸۵یبل خیرالله‌قرایی‌اؤزی‌نینگ‌فاریاب‌ولایتی کینگاشی-ده‌ملت‌وکیلی صفتیده کاندیدقیلیب،مینگله‌ب‌رأی‌قؤلگه کیلتیرگن‌حالده‌هم،-سیلاوومرکزی‌کمیسیونی‌فیصله‌سی‌اساسیده‌موفقیت قازانمه دی.حالانکه-سیلاوکمیسیونی‌تمانیدن(۵۰۰)رأی‌قازانمه‌گن کیشیلر ملت‌وکیلی‌صفتیده‌موفقیت قازاندیلر.

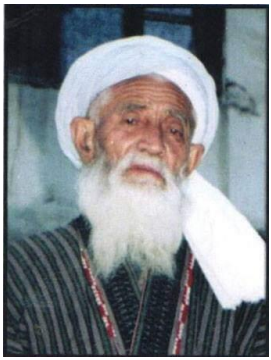

میرزابدلمرادخان رسا

اولیأقل‌خان‌اؤغیلی‌میرزابدلمرادخان شمسی‌هجری ۱۲۸۹یبل ضیالی‌بیرعایله‌ده-توغیلدی.اونینگ‌نسل‌ونسبی‌قؤیبده‌گیچه:روزیقل خان‌مینگ‌باشی‌اؤغلی‌سلطان‌خان‌یؤزباشی،سلطان-خان‌یؤزباشی‌اؤغیلی‌اولیأقل‌خان،اولیأقل خان اؤغلی-میرزابدلمرادخان. او، دستلبکی‌سوادنی‌اؤزآته‌سیدن کسب‌اِیتیب،اوشه‌دَورگه-عایدکیره‌کلی‌تعلیماتینی‌دین عالملری ومیمنه‌ده‌گی‌مدرسه‌لرده اؤرگه نیب،-سؤنگره‌اپلک‌باراحمدقلیخان راجی تشبثی بیلن قوریلگن«همت»ناملی‌مکتبده-اؤقیشگه کیریب،اوییرنی‌بیتیرگچ،میمنه‌اعلاحکومتی تشکیلاتیده‌اؤقیتووچی-صفتیده‌اپشگه کیریشدی.او،اپلک‌بارشریف خان‌معلم وقره‌خان دیگن کیشیلر-

واسطه‌سیده‌شیرین‌تگاب‌تؤمنیگه‌قؤریلگن‌اسلام‌قلعه‌مکتبیده،اؤقیتووچی‌صفتیده-تعیینله نیب،خذمت قیلدی.

او،معارف‌بؤیپچه اؤزاق ییللرخادم بؤلگنیدن علاوه،اپل ومحیط‌حق--حقوقینی‌قؤلگه‌کیریتیش همده‌محکوم‌ملیت‌واپلاتلرحقیده‌عملی‌بؤلیب‌تؤرگن‌ملی-استبدادگه‌قرشی اؤزهمقطارلری بیلن اؤزاق‌ییللربویؤلگه‌هاریمه‌ی‌کوره‌شدی.او،-اصلده«خراسان‌دموکراتیک‌اسلامی‌نهضتی» نامیده‌قؤریلیب،دولت-خوفیدن«ظهیرالدین‌فاریابی‌سهامی‌شرکتی»نامی‌بیلن‌فعالیت‌آلیب‌باره‌یاتگن-سیاسی‌حزب‌نی‌فعال‌اعضالریدن‌بیری‌ایدی.او،میمنه‌ده‌ملی‌حرکتلرنینگ‌یؤلگه‌تشله-گن نذیرقل‌خان‌میمنه‌گی،ابوالخیرخیری،نظرمحمدنوا،رییس‌نورمحمدقل‌محنتی-لربیلن‌یقین مناسبتده بؤلیب وشوباعث اؤزلوکسیزشکلده میمنه محلی عملدارلری نینگ تعقیب وتضییق بیلن اوچره شردی.شونینگدیک ملی حرکتلرمیمنه ده کوترینکی روح کسب اِیتیب،مسلط حاکمیت‌نینگ‌فاشیستیک سیاستلریگه قرشی سیاسی‌کوره شلراوج آلگن زمانده میمنه بلدیه سی نینگ کاتب ومنشی سی لوازمیده هم نیچه ییل رسمی ایش قیلدی.او،۱۳۵۲یپل حج بیت الله سفریدن قیتگچ ۶۳یاشده عالمدن کؤزیؤمدی.

الحاج محمدصالح پیمان

(۱۳۸۹-۱۲۹۱)

مصطفی قل باي‌اوغلی،الحاج عبدالرسول،الحاج عبدالرسول‌باي‌اوغلی، الحاج محمدصالح پیمان،شمسی هجری۱۲۹۱ییل‌میمنه شهریده استقامت‌قیلووچی بیربدولت وضیألی‌عایله‌ده، بازاری‌خانه‌قیشلاغیده تؤغیلگن.اونینگ آته سی میمنه آقسقاللریدن بیری‌ایدی. او، دستلبکی تعلیماتنی اؤزآته سی همده‌مدرسه لرده اؤرگه نیب،کپین باشلنغیچ واؤرته تعلیماتنی ابوعبیدجوزجانی مکتبیده شامل‌بؤلدی،اوبیرنی‌تؤگتگچ،کابلده‌گی ابن سینایؤکسک‌دارالمعلمین گه یوقاری تحصیل‌آلیش‌مقصدیده‌کیریشیب؛۱۳۲۱ییل-اوبیرنی بیتدیریب چیقدی.اوخوددی‌شوبیلده، اپلک باراؤقیتوچی صفتیده اوشبولیسه ده اپشگه کیردی.شوجهتدن هم او،کؤپینچه‌میمنه وفاریاب محیطیده بشاوچی اهالی فرزندلریگه درس‌بیریب،حرمتلی وتقدیرگه سزاواراستاذصفتیده تنیلیب کپلگن.

او،۱۳۲۱ییلدن باشله ب۱۳۴۹ییلگه قدراوشبوبورچ نی دوام اپتدیردیب، تقاعدقیلدی. او، ذکراپتیلگن ییللرده‌میمنه‌شهری‌همده‌فاریاب‌ولایتیگه‌قره‌شلی-تورلی‌مکتب‌لرجمله دن:

گرزیوان تؤمنی،شونینگدپک مدنیت وعاموی اخبارات مدیرلیگی-اپشلاوچیسی، سارنواللیک‌اداره‌سی‌نی‌بیرینچی‌اؤرین‌باسری، پشتونکوت‌تومن-حاکمی، غورولایتی نینگ مرافعه سارنوالی لوازمی لریده رسمی‌مشغولیت‌بجردی. او،۱۳۲۲ نچی‌ییلدن باشله باشله‌ب، «ستوری-فاریاب»جریده‌سی‌آرقه‌لی اجتماعی-تنقیدی مقاله لریازیش بیلن، مسلط قبیلوی حاکمیتگه قره شی‌کوره

شگن. پیمان،۱۳۸۱ ییلدن باشله‌ب‌فاریاب ولایتی‌نینگ آقسقاللرکینگاشی نینگ باشلیغی لوازمیده هم نادولتی ایش قیلدی.

او،فاریاب ولایتیده گی یؤزبیریب تؤرگن ملی حرکتلروضیالی لرحلقه سیده فعال قتنه شیب،مسلط قبیله‌وی حاکمیت نی منفعتیگه وفادارکوچ وعملدارلرگه قره شی تؤریب،ملی عنصرلروکوره شچیلریانیده تؤریب اپل ومحیط حق-حقوقیدن مدافعه قیلیشگه اؤلگورگن.پیمان نینگ،۱۳۲۲ییلدن،۱۳۲۳ییلگه-قدراجتماعی- تنقیدی‌مقاله‌لری‌اوشه‌وقتده‌گی«ستوری» هفته‌لیگی‌صحیفه‌لری-آرقه‌لی«محمدصالح‌معلم»نامی‌بیلن‌ترقه‌لیب،شوتاریخدن‌کیین‌او، اؤزیگه-«پیمان»تخلصینی‌تنله‌دی.شوکبی‌او «اپسکی‌چارسو» و«تی-تؤم»بازارلرهمده-بیرخیل‌تاریخی‌بناومدنی‌یادگارلیکلردولت‌عملدارلری‌واسطه سیده‌قصدی‌شکلده-بؤزیلیشی گه‌اعتراض‌بیلدیریش‌بیلن،بوعملنی‌قره‌لب‌مقاله‌لریازیب،میمنه‌ده‌گی-دولت‌عملدارلری‌نینگ‌تورلی‌تضییق‌لریگه‌دوچ‌کیلدی.

او،استادابوالخیرخیری،نظرمحمدنوا،داکترصادق‌برناآصفی،محمدرحیم شیدا،مولوی علاولدین وباشقه ملی کؤره شچیلربیلن بیرگه«خراسان دموکراتیک نهضت»حزبی نینگ هرتمانلمه قؤله‌ب-قوتله ش یانیده،اوشبوحزب نینگ ملی آرمانلرینی یؤکسلتیریش یولیده هاریمه ی کوره‌ش‌آلیب‌بارگن.پیمان۱۳۸۹ییل-(اسدآیپ۲نچی‌سی(اگوست آیپ۲۳نچیسی۲۰۱۰ییل۹۶یاشده عالمدن کوزیؤمدی.

حاجی پیغمبر قل‌تؤغاچی

(۱۳۶۷-۱۳۰۴)

حاجی‌محمدامین‌تؤغاچی‌اؤغلی‌حاجی‌پیغمبرقل‌میمنه-شهریگه‌قره‌شلی«توغاچی خانه»قیشلاغیده-تؤغیلدی.اؤزمعرفتلی آته‌سی نینگ‌سعی‌واهتمامی بیلن میمنه ده‌گی«خشتی‌مدرسه»صرف‌ونحوعربی همده دینی تعلیمات کسب قیلدی.کیین اوشه وقتده‌گی‌دین‌عالملری‌آلدیده‌اسلامی‌فقه-وحقوق‌علملرینی‌چؤقورا‌ؤرگه‌نیب‌چیقدی. ۱۳۴۸-۴۹‌پیللرمیمنه‌بلدیه‌سی‌ده مامورصفتیده ایشله دی.شوکبی فوایدعامه‌اداری ماموری‌لوازمیده‌رسمی‌ابش-قیلیب،سؤنگره«هلمندساختمانی‌دستگاه‌سی»تشکیلاتیده مالی معتمدصفتیدهایش باشله‌دی.نیچه ییل‌آره‌دن‌اؤتمه‌ی اؤزی نینگ‌استعدادوایش بیلرمانلیگی‌طفیلی هلمندانشاآت‌مرکزی‌اداره‌سی‌تمانیدن،اوشبوساختمانی مؤسسه‌نینگ‌عمومی-انتظامچیسی‌لوازمیده تعیینله‌نیب،فاریاب‌وجوزجان ولایتلریده قطاردولتی‌بنا-لرقؤریش‌مسوؤلی‌صفتیده‌ابش‌قیلدی.

او، ۱۳۵۰نچی‌ییلدن‌باشله‌ب‌قطارشمال‌وشمالغرب‌ولایتلر،جمله دن-میمنه،بادغیس،اندخوی‌وشبرغان‌ده‌یؤکسک‌دولتی‌بنالرقؤردی.شبرغان‌محکمه-بناسی،اندخوی‌کسلخانه‌بناسی،قاورماچ‌تومن‌کسلخانه‌سی،میمنه ده‌گی،میمنه محکمه‌ریاستی،محکمه‌ریاستی نینگ‌رهایشی پروژه‌سی،شیرین‌تگاب،دولت-آبادتؤمنلری‌محکمه‌بناسی،خراسان‌لیسه‌سی،ابومسلم‌دارالعلومی‌همده‌حاضرگی-ولایتی‌شورابنالری اوشه‌زمانده‌قؤریلگن بنالردن‌سنه‌له‌دی.

او،عین‌حالده‌شرکت‌غربا«ظهیرالدین‌فاریابی‌سهامی‌شرکتی»نینگ‌مالی-حمایتچی‌و اساسچیلردن‌بیری‌ایدی.او،کیین‌ایکینچی‌مشروطه‌خواهلرگروهیگه قؤشیلدی.او،استادنزیهی جلوه،غلام محمدغبار،نظرمحمدنووابوالخیرخیری‌لربیلن-

بیرگه ظاهرخان استبدادی حاکمیتی گه قرشی‌قیزغین کؤره‌شدی.خوددی شوپیللرده‌خیری،محمدالله‌قریه دار، مولوی‌علاوالدین‌لربیلن‌بیرگه‌دولتگه-نسبتاًبغاوتچیلیک‌عیبی‌گه‌اوشله‌نیب‌تورت‌یبل صدارت‌قماق‌خانه‌سیده‌تؤرمه‌عذابیده-محکوم‌اِیتیلدی.

او، سیدحیدرقریشی‌تمانیدن‌تیارلنگن«دولت‌کیپتان»فیلمی‌نی‌مالی-حمایه‌چیلردن بیری‌اِیدی. شواوچون‌هم (خاد)اداره‌سی‌بؤبریغیگه-اساساً،اؤزبیکلرنینگ‌ملی‌آنگینی‌اؤیغاتیش همده‌حاکم‌دولتگه‌قرشی‌فتنه‌چی-جرمیده،عیبدارقیلینیب،اونینگ‌حتاکه‌شخصی‌ملکیت‌لری دولتگه‌تعلقلی‌دیگن-ساخته‌بهانه‌لربیلن‌ضبط‌قیلیندی. شوکبی‌او،اؤزبیک‌خلقی‌تَنیقلی‌ملی-ادبی-سیمالری‌بؤلگن‌استادابوالخیرخیری ونظرمحمدنوالربیلن بیرگه یانمه-یان تاخته‌ب‌کوره شگن وشوباعث قَیته-قَیته مستبدحاکم دولت‌نینگ‌تضییقگه‌اوچره‌گن-کوره‌شچی‌انسان.او،بای-بدولت‌بؤلسه‌هم،دنیا-دولتگه پرواقیلمسدن‌بار-یؤقینی-ملی‌هویتی‌نی‌تیکله‌ش‌یؤلیگه‌صرف‌قیلردی.شوباعث‌هم‌اوآیه مسدن اؤزی‌نینگ-میمنه‌شهریده‌گی [80] اؤیینی‌بانکی‌ضمانت قؤیيب،دولت‌کیپتان فیلمی‌نی‌تؤلدیریش گه‌خرجات‌قیلدی.بوحاویلی موندن نیچه آلدینگچه هم مالیاتی اداره لرتمانیدن ضبط اِیتیلیب،نتیجه‌ده اوشبوباقیات‌اونینگ ورثه لریدن‌حصول بؤلیب،دولت ضبطی‌دن چیقریلدی.

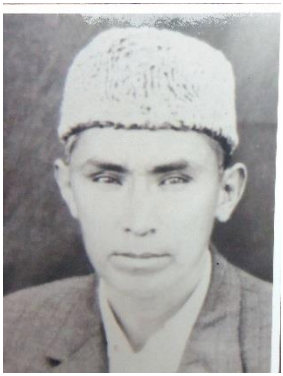
متعصب‌قبیلوی‌تؤزوم‌مونگه‌هم‌کفایه‌قیلمسدن،او،کته‌اقتصادی‌ضربه-بیریلیب،کابل‌شهری‌کارتۀ پروان منطقه سیده گی زمینلری هم مصادره قیلیب آلیندی.[81]نتیجه‌ده‌رحمتلی‌حاجی‌پیغمبرقل‌ؤغاچی،خاد اداره سی نینگ بؤبریغی

---

[80] اوشبوحاویلی میمنه شهریگه قره شلی،عربخانه محله سی نینگ«سیدعبدالرحمان آغا آدینه مسجدی»نی مقابل کوچه سیده واقع بؤلیب،اونینگ اؤغلی محمدهمایون گه تعلقلی دیر.

[81] بوموضوع اؤزی بیر علیحده مقاله بوله دی.لیکن بویی‌رده قیسقچه اشاره قیلیب‌اؤتدیم.

اساسیده، اؤزبیک‌خلقی‌ملی‌آنگی نی اؤیغاتیش ودولتگه‌قَرشی‌حرکتلرگه-باشچیلیک‌قیلیش‌جرمیگه‌عیبله نیب،اؤزاق‌یللراؤزملک-جایدادینی‌ایگللهش-مقصدیده‌آواره‌بؤلیب؛مسافرلیکده‌عالمدن‌اؤتدی.او،وفاتی‌نینگ‌سؤنگگی‌چاغیگچه-هم۳-۴ قتلهداکترنجیب‌الله‌بیلن‌یؤزمه-یؤوزاؤچره‌شیب‌اونینگ‌منطق‌بیلن‌لال-قالدیریب،اؤزملکیت‌وجایدادی‌نینگ‌دولت‌قبضه‌سیدن‌چیقریش‌عرفه‌سیده‌وفات-قیلدی‌واونینگ‌کارته‌پروان نینگ/ایکینچی حصه سیده تیگیشلی ۸-۱۰جریب شخصی جایدادی دولت قبضه‌سیگه تؤشدی.او،اسدآبی (۲۱)ابرته لب-ساعت(۵)بجه کابل (ابن سیناکسلخانه‌سی)ده عملیات دن‌کیین(۶۳)یاشده-عالمدن‌کؤزیؤمیب؛جنازه‌سی‌شهدای‌صالحین‌هذیره‌سیده‌تؤپراقده تاپیشریلدی.

حاجی‌غلام‌حیدرامینی

(۱۳۰۵-۱۳۵۸)

حاجی‌محمدامین‌توغاچی‌اؤغلی‌حاجی‌غلام‌حیدرمیمنه نینگ‌باي-بدولت‌همده تؤیغولی‌ملتچی‌شخصیتلردی-بیری‌ایدی.او،اؤزی‌نینگ‌نفوذوآعتباری‌طفیلی‌دولت-عملدارلری بیلن یقین‌رابطه‌ده بؤلیب‌اوشبوطفیلی-کپلگندی اَوغانلرهمده اولرنینگ حامیسی بؤلگن-محلی‌دولت‌عملدارلرنینگ‌احتمالی‌آسیبدن،یؤلگه تشلنگن‌ملی حرکت‌وحلقه-لرنینگ‌حمایه‌قیلیش‌مقصدیده هاریمس‌سعی‌وحرکت قیلردی.شومقصدبیلن قطارملی کؤره‌شچیلرجمله‌دن،نذیرقلخان‌میمنه‌گی،ابوالخیرخیری، نوا، محنتی، مجیدبدری لربیلن بیرگه‌اؤزمالی‌حمایه‌سی‌بیلن‌ظهیرالدین‌فاریابی‌سهامی‌شرکتی اساس قؤیدی.او،اؤزبیک اؤتراق اهالی‌نینگ‌ملی‌بیرلیگی‌همده ملی هویتی نی سقله ش‌یؤلیده قطارکوره شچی‌ضیالی‌لربیلن هاریمه‌ی-تینمه‌ی‌کؤره شدی.

ملی‌سوداگرنذیرقلخان‌میمنه‌گی‌نینگ تشبثی بیلن‌قؤریلگن قؤشمه شرکت درحقیقت بیرمیمنه‌ضیالی وملی‌عنصرلراشتراکیده‌تؤزیلگن سیاسی‌حزب دن-عبارت‌ایدی.لیکن‌حزب اعضاسی‌محلی‌دولت عملدارلری کؤزاتوویدن‌امان قالیش-مقصدیده‌اوشبوحزب فعالیتی گه اقتصادی‌تؤس‌بیریب،اونگه«ظهیرالدین فاریابی صناعتی شرکتی»دیب نام بیردیلر.لیکن اوشبوشرکت نینگ‌رسمی‌فعالیت آلیب باریش مکتوبی‌کابلگه بارگچ،مرکزدن اونینگ بونامگه اَته لنیشی‌اوچون قرشیلیک باشله نیب،نتیجه ده،اوشبوآت منظوربؤلمه دی. مذکورصناعتی‌شرکت‌محیطده گی اینگ-قشاق وکمبغل اهالیدن تؤتیب، باي بدولت اهالی‌قؤشمه‌سرمایه‌سی-بیلن‌قؤریلگنی‌اوچون‌ایل اَره سیده«غُرباشرکتی» نامی‌بیلن‌مشهوربؤلگن‌ایدی. - شرکت اعضاسی،اوشبواقتصادی‌تشکیلات قؤریلیشی‌اوچون بیرگن‌مبلغ نی

اَوغانی‌دیمسدن«اؤزبیکی»دیب اَتراپدیلر.اوشبوتشکیلاتنی‌وجودگه کیلیشی درحقیقت ظاهرخان حاکمیتینی محکوم ملیتلرگه‌نسبتاًظلم واستبدادی‌حددن-آشگن‌زمان بیلن تینگ کیله‌دی.خوددی شوییللرده‌اؤزبیک تیلی‌دولت رسمی اداره لریدن هَیده‌لیب،مکتب و اوقوو مؤسسه لرده اونینگ اؤقیش-اؤرگه نیلیشی یاساق بؤلیشی،ملی تفکروآنگگه ایگه کیمسه لرنینگ سؤرگون قیلیب،قماقده تشله ش‌واؤلدیریشلری کؤترینکی روح کَسب ایتگن ایدی.حتاکه‌اؤزبیک‌اهالی غاووییشه‌یدیگن فاریاب‌ولایتیده ایسه اوشبودَورده بیرحاکم‌یاکه مستوفی همده یاقاری لوازملیک عملدارایشگه آلینمه‌ی،دولت اداره ایشلاووچیلربوتونله‌ی تشقی ولایتلردن کیلتیریلیب،اؤتراق‌اهالی‌حق-حقوقینی ایاق آستی قیلیش یانیده،کیلگندی اَوغانلرنینگ‌اؤتراق‌اهالی تقدیریگه حاکم قیلیش اوچون سعی وحرکت‌قیلراپدیلر.

او، ۱۳۵۸ییل حمل آییده اؤزاوکه‌سی‌رحمتلی قاری شاهمردانقل‌بیلن بیرگه ۷۰-۸۰گه یقین میمنه‌لیک آقسقال ونفوذلی شخصیت لرقطاریده،«کام»اداره سی‌واسطه سیده رحمتلی‌میرزاقارحیم زارع،مولوی-علاوالدین،حاجی‌امام‌کوهی،انجنیرصالح محمدآهی،حفیظالله شهیدشیخ-الاسلامی‌لربیلن بیرگه،سیاسی بندی صفتیده‌اؤشله‌نیب، اَره دن آزاؤتمه‌ی مزارشریف ده انتقال تاپیب؛روایتلرگه کؤره،لیلی‌چولیده‌می‌یاکه مزارشریفده‌گی-قلای‌جنگی‌ده می‌گروهی‌شکلده‌قتل‌عام‌اِیتیلدی.اوزماندن هلیگچه اولرنینگ-حتاکه‌قبری قه‌یبرده لیگی انیقلنمه گن.حاجی غلام حیدروقاری شاهمردانقل لرنینگ رویخطی «اکساقربانی‌لری» اساسیده‌اَوغانستان انسانی‌حقلرمستقل-کمیسیونی نشراپتگن«شهدای گمنام»کتابیده‌کیریتیلگن.

فایده‌له‌نیلگن منبعلر

۱. آرال،عزیزالله،ساغینج(اؤزبیک‌قلم‌ایگه‌لری)ایپک یؤلی‌بنیادی،اقغان مسلکی‌باسمه‌خانه‌سی-کابل۱۳۸۸ییل.

۲. امیني، الحاج محمد کاظم، رنگین کمان شعر(احوال وآثارسخنوران فاریاب) جلد دوم، انتشارات ریاست اطلاعات وکلتور، چاپ کانون فرهنگي میرزااولوغ بیک، شماره نشراتي(۱۷) سال۱۳۸۴ مزارشریف.

۳. امینی،محمدکاظم،اَوغانستانده‌گی‌اؤزبیک‌شاعرلری ،قدیرروستاکوششی‌بیلن،اَوغانستان‌قلم-انجمنی‌نشریاتی(۶) ، میوندباسمه‌خانه‌سی‌کابل ۱۳۸۴ییل.

۴. امینی،محمدکاظم،جغرافیای عمومی‌فاریاب،نشرات،جریدهٔ فاریاب،چاپ مطبعهٔ‌مسلکی افغان، کابل ۱۳۸۷.

۵. امیني، محمد کاظم، تاریخ میمنه ، ناشرجریده ازادمیمنه، چاپ اول، بنگاه انتشاراتي میوند، کابل ۱۳۸۷.

۶. امینی،محمدکاظم، حماسهٔ‌دولت‌کپتان،بنگاه انتشارات شمال،بلخ-مزارشریف،۱۳۸۹.شهراني، دکتور عنایت الله ، شرح احوال واثار پروفیسور غلام محمد میمنگي ، ویراستار برهان الدین نامق، ناشر کانون فرهنگي قیزیل چوپان، چاپ موسسه انتشارات الاظهر، پشاور – پاکستان، بهار ۱۳۸۴ .

۷. حبیبي ،پوهاند عبدالحي، جنبش مشرو طیت در افغانستان، کابل۱۳۶۷.

۸. غبار، میر غلام محمد ، افغانستان درمسیر تاریخ ،کابل ۱۳۵۲.

۹. کلکتیف‌مؤلفین، رنگین کمان شعر(احوال وآثارسخنوران فاریاب) جلداول، انتشارات جریدهٔ فاریاب،مطبعهٔ‌دولتی-میمنه۱۳۶۹ .

۱۰. زندگینامه پروفیسور غلام محمد میمنگي(مجموعه مقالات) نشرات ریاست اطلاعات وکلتور، مطبعه دولتي فاریاب، میمنه ۱۳۷۱.

۱۱. یارقین ، محمد حلیم، برگهایي ازتاریخ اوزبیکان افغانستان،ناشرکانون فرهنگي میرزا اولوغ بیک ، چاپ اول، سال۱۳۸۴ مزارشریف.

۱۲. نخبگان یکم.داکترعبدالرحمن محمودی.انتشارات سبا،بنگاه‌وانتشارات میوند.

۱۳. صورقلم(گزینه یی‌ازاشعارحامدفاریابی).کتابخانه دانش. بکوشش رحیم ابراهیم.پشاور-پاکستان.۱۳۸.
۱۴. متین‌اندخویی،محمدامین،جاودانگان،انتشارات مؤسسهٔ تعلیمی،مزارشریف-بلخ۱۳۹۴.
۱۵. کارگر،الحاج‌محمدناصر،شانلی‌توران(ابرگش‌اؤچقون‌شعرلری تؤپلمی-مکتوبلر)مزارشریف-بلخ۱۳۹۸یبل.
۱۶. روستایی،میرزا محمد،مولینا خالمحمد خسته از نظردوستان ومعاصرینش،ناشر اکادمی علوم،چاپ مطبعه صناعتی احمد، ،خزان ۱۳۸۸.
۱۷. سبنینگ‌شانینگگه‌اؤلکه‌م،وطن جمعیت نشری،تاشکبنت-اؤزبکستان،۱۹۸۱یبل.
۱۸. مبارز،عبدالحمید،تحلیل واقعات سیاسی افغانستان۱۹۱۹-۱۹۹۶،چاپ دوم،۱۳۷۷.
۱۹. یازووچی نینگ‌شخصی‌آرشیفیده‌گی سقلنه دیگن کتاب ومعلوماتلر.